Mars et Historia

Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

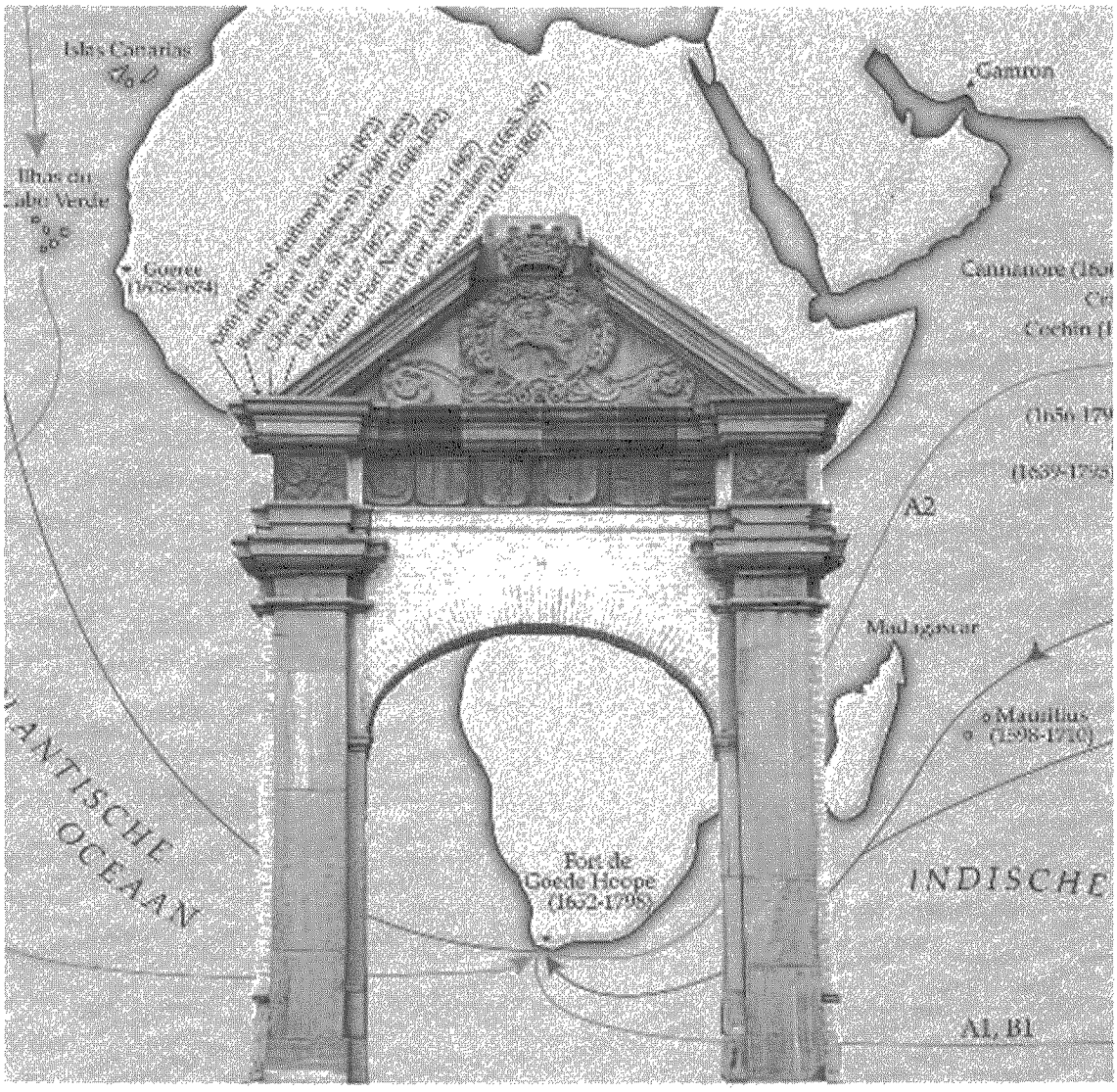

36e Jaargang nummer 2 - april/juni 2002

MARS et HISTORIA

De "NEDERLANDSE VERENIGING VOOR MILITAIRE HISTORIE", opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

BESCHERMHEER:
Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

ERELEDEN:
M. Botma, drs B.G.J. Elias, F.J. van Lier, H. Muller.

BESTUUR:

Voorzitter: drs J. Nuis
Graaf Willem de Oudelaan 187
1412 AS Naarden
035-6946037.

Vice-voorzitter: drs R. de Winter
Koolwitjehof 29
3124 BH Schiedam
010-4709516 (thuis)
070-3188632 (kantoor)

Secretaris: J.W.H. Sonnemans
Europalaan 11
5504 GD Veldhoven
040-2553711.

Penningmeester: mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485.

Eindredacteur: T.L.D. Postma,
Kalfjeslaan 123
2623 AD Delft
015-2612663.

Leden: drs J.P.C.M. van Hoof,
mw. M. Groen, drs A.J. van der Peet,
W.L. Plink, A.G. Westendorp.

Foto's omslag:
Kaart Zuid-Afrika en poort Fort Kaap de Goede Hoop.
Bron: "De Indische Zeeherberg"

Colofon

LIDMAATSCHAP:
Kosten: € 25,-/jaar (buitenland: € 32,-/jaar) te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de ING-bank te Waddinxveen of op giro 2940790 t.n.v. de Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie.

LEDENADMINISTRATIE:
mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485

REDACTIE:
Voorzitter: T.L.D. Postma.
Leden: drs M. van der Hoeven, H. Muller.

REDACTIEADRES:
Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft
015-2612663
E-mail: theo.postma@xs4all.nl

ADVERTENTIES:
Voorbeeld tarief: kwart pagina per jaar (vaste tekst): € 115,-; invoegen bedrukt A4 per keer: € 100,-. Inlichtingen bij penningmeester.

DRUK:
"Pro Patria", Zwijndrecht.

ISSN - 0928-5156

ARCHIEF OUDE NUMMERS:
Marechaussemuseum
Weeshuiswal 9, 4116 BR Buren
0344-571256

NABESTELLEN OUDE NUMMERS:
vóór '97: P.N.M.A. van der Baan
Postbus 183
3900 AD Veenendaal
v.a. '97: bij de redactie
Prijzen:
per nummer € 2,50 + porto,
lustrumnummer € 5,--+ porto,
per jaargang € 7,50 + porto,
alle bij vooruitbetaling.

Inhoud

Theo Postma
Omslagartikel: Tevens boek(en)bespreking "De Indische Zeeherberg" en "Kaapstad" 2

Theo Postma
Redactiemededelingen 4

Theo Postma
Op bezoek bij ... Martien Talens 5

J. Nuis
Militariade 6

Vraag en aanbod 10

S.J. de Groot
Brits-Duits marine ingrijpen in de Spaanse wateren in 1873 11

Uitreiking Nederlandse dapperheidsonderscheidingen 24

Dirk J. Tang
De oorsprong van de Zoeaven en hun uniform 25

Henny Meijer
Het standmodel van de Militaire Willemsorde na 185 jaar vastgesteld 30

J.M. van Ee
Van Papenbril tot Rijksarchief 35

Anita M.C. van Dissel, (Instituut voor Maritieme Historie)
Een vaandel voor het eskader 40

Hans Onderwater
Boekaankondiging: One of our aircraft is missing 44

Dr. J.A.M.M. Janssen, Directeur MLM
Het Militaire Luchtvaartmuseum verrijkt met een Bölkow 105CB-4+ 45

L.W. de Vries
Gennep 1641 46

Hans Sonnemans
Invasiekoord ingesteld in 1945 - Van herinnering tot symbool... 50

Frits Snapper
Boekbespreking: Napoleon 52

Bas Kreuger
Militaire geschiedenis en 'Wargames' 54

Vooraankondiging Marsberichten 59

Wil Zaagman jr.
Belangrijk bericht!! Sla dit niet over!! 60

Wil Zaagman jr.
Wijzigingen op de ledenlijst 60

OMSLAGARTIKEL Tevens BOEK(EN)BESPREKING

Theo Postma

DE INDISCHE ZEEHERBERG
De stichting van Zuid-Afrika door de V.O.C.

Gebonden,136 pgn's; 80 ill's in kl en zw/w; € 18,50; ISBN: 90-288-2680-7

KAAPSTAD
Een onwettig kind van de V.O.C.

Genaaid/gebrocheerd, 80 pgn's; 16 ill's in zwart/wit; € 19,50; ISBN: 90-288-3592-x

door Math Verstegen

uitgeverij: Europese Bibliotheek, Zaltbommel.

In of bij alle publicaties over de V.O.C. is steeds een kritische ondertoon te horen: 'de V.O.C. was wreed, meedogenloos en alleen maar uit op winstbejag'. Met de persoon van Jan van Riebeeck wordt echter een humaner gezicht getoond.
Met de groei van de V.O.C., waarbij steeds meer schepen naar de 'oost' en terug naar Holland voeren, ontstond behoefte aan een tussenstation waar de bemanning op adem kon komen en vers water, groente en vlees kon inslaan. Het begon met de stranding van de Haerlem in de Tafelbaai in maart 1647. De kostbare goederen van de Haerlem werden aan de wal opgeslagen. Ter bescherming werd een vierkant fortje, Zandenborgh, gebouwd, bewapend met de kanons van de Haerlem. Een jaar later was Jan van Riebeeck aan boord van de retourvloot die de achtergebleven goederen en manschappen moest ophalen. In de 18 dagen, die nodig waren lading en mensen in te nemen, kreeg Van Riebeeck voldoende inzicht de Heren XVII te adviseren om bij de Tafelberg een verversingsstation in te richten.

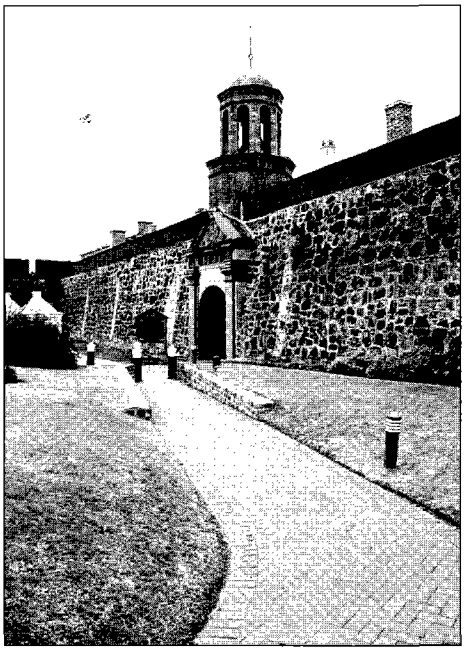

Inmiddels was St Helena door zeelieden veranderd in een dor eiland en daardoor minder geschikt als verversingsplaats. De Heren XVII verstrekten dan ook aan Jan van Riebeeck de opdracht om bij kaap 'De Goede Hoop' een verversingsstation in te richten. In 1652 vertrok Van Riebeeck, in de rang van opperkoopman en tegen een maandgeld van *f* 75,-, naar de Kaap. Hij kreeg de waarschuwing met alle vreemden voorzichtig om te gaan. Dit betrof niet in het minst de omgang met autochtonen, door de Hollanders 'Hottentotten' genoemd. Na diefstal,

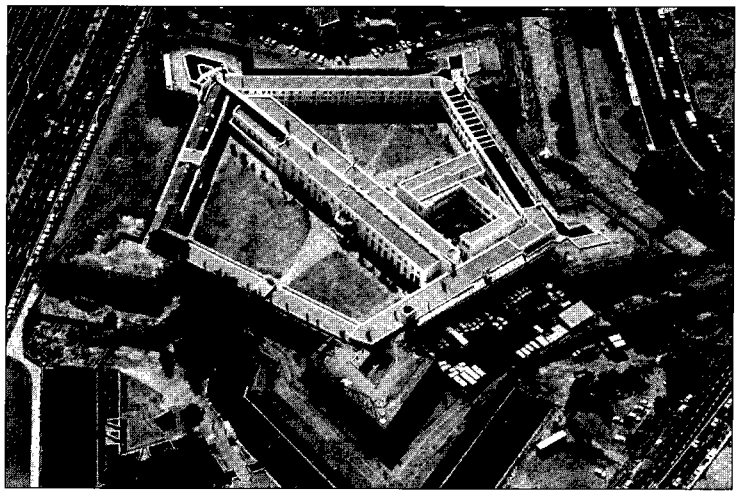

door de 'Strandlopers', van bijna de gehele veestapel, die door eerlijke ruilhandel met een andere stam was verkregen, werd, nota bene, verboden wraakacties te ondernemen. Dit was ook het geval bij diefstal van gereedschappen; hierbij werd zelfs de bestolene verplicht de waarde aan de Compagnie te vergoeden en kreeg de bestolene slagen bovendien!
Nadat bij de 'Soete Rivier' het fort 'De Goede Hoope' was gebouwd begonnen de eerste kolonisten, 'Kaapse boeren', zich te vestigen. De V.O.C. hield de touwtjes strak in handen: alleen zij mocht handel drijven!.
Verkenningstochten naar het noorden voor uitbreiding van de handel, met name zoektochten naar het goud van Motapa, zijn er wel geweest maar de plaats Monomotapa (d.i. heer van de mijnen) is nooit gevonden. De meest lucratieve handel bleek die in slaven te zijn, maar deze ontaardde niet, zoals bij de W.I.C. gebeurde. Ook zijn er strafexpedities tegen de Hottentotten geweest. Maar de landen, waarmee de Hollanders in Europa in oorlog waren, hebben de Kaap in betrekkelijke rust gelaten.
Problemen met slaven werden door Van Riebeeck opgelost. Wrede slavenbehandeling werd door hem streng gestraft en hij stelde een humaan regiem t.o.v. slaven in. Zo vochten, met assegaai bewapende, slaven mee in de strijd tegen de Hottentotten. Met een mager loontje voor hun werk konden slaven zich na een tijdje vrijkopen. Een slavinnetje kon, door te trouwen met een blanke, het tot 'eerbare jonge dochter' brengen. Hiermee is de slavernij natuurlijk niet goed te praten. [Enkele juridische beschouwingen over de kolonisatie van Zuid-Afrika, de slavernij en andere daarmee betrokken staatsrechtelijke aspecten worden door Math Verstegen in het als tweede genoemde boek behandeld.]
De opvolger van Jan van Riebeeck was Zacharias Wagenaer. Deze had het plan het van graszoden gebouwde fort te versterken maar het was een latere bestuurder Goske die de bouw van 'Het Kasteel', een fort met vijf bastions, waarvan u hierbij de foto's van de restauratie ziet, uitvoerde.
De verhaalde geschiedenis eindigt rond 1700 met Simon van der Stel, de stichter van Stellenbosch. De kolonisatie begon grotere vormen aan te nemen. Behalve Hollanders vormden Duitsers en Franse Hugenoten de eerste blanke bevolking van Zuid-Afrika. De komst van de Engelsen valt buiten het bestek van deze boeken.
Hoewel de besproken episode in Zuid-Afrika nog geen belangrijke militaire aspecten bevat is het optreden van de handelscompagniën ook voor vele Mars-leden een interessante materie.
Het eerstgenoemde boek beschrijft gedetailleerd 50 jaar Kaapse/VOC-geschiedenis en is mooi uitgevoerd. Speciaal gemaakte kaarten en bijzondere illustraties completeren de tekst. De auteur eindigt het boek met bijlagen waarin hij de interne en externe verhoudingen van

de VOC analyseert. In de laatste bijlage worden de verschillende typen VOC-schepen, die langs de Kaap voeren, behandeld.

In het tweede boek analyseert de auteur juridisch/politieke aspecten rond het ontstaan van Zuid-Afrika. Zo wordt de visie van onze voorouders op kolonisatie en slavernij vergeleken met onze huidige opvattingen. Het VOC-octrooi gaf, volgens de schrijver, geen recht op de stichting van het 'verversingsstation De Goede Hoop'. Deze conclusie vormt, voor de auteur, de aanleiding deze titel te gebruiken. Het is (t.o.v. het eerste boek) soberder uitgevoerd maar een welkome, zij het prijzige, aanvulling!

REDACTIEMEDEDELINGEN

Aanbreng nieuwe leden

Wanneer iemand naar de redactie, per telefoon, brief of e-mail, het adres van een serieuze belangstellende voor het lidmaatschap van Mars et Historia opstuurt, zal ik die persoon een (oud) nummer en de folder met aanmeldingskaart sturen.

Oproep kopij

De oproep in het vorige nummer heeft nog niet tot een geweldig aanbod geleid. Het blad is vóór u maar vooral ook dóór u! Laat anderen in uw kennis en kunde delen en stuur een artikeltje op.

Eindredactieassistent

Om, in het geval van ziekte of vakantie van de redacteur, het blad op tijd te laten verschijnen zoekt het bestuur een invaller. Deze moet handig zijn met tekstverwerking en Internet en bovendien niet te ver van Delft wonen voor overleg met de redactie. Hij moet het binnengekomen materiaal (tekst en illustraties) pasklaar te maken voor de drukker (in Zwijndrecht), het werk persoonlijk toelichten en de drukproef nakijken. Geïnteresseerd? Bel de redactie!

Correctie

In het artikel over de vesting Malakka heb ik vergeten de voorletters van de auteur toe te voegen. Ik bied de auteur mijn excuses aan en vermeld voor de leden dat de juiste naam moet zijn: Th. van der Plas.

Theo Postma

OP BEZOEK BIJ ...

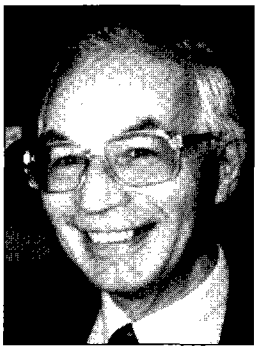

Martien Talens

In 1929 in Den Helder geboren en met een opleiding als machine-bankwerker, solliciteerde Martien Talens bij de Marine. Daar wilde hij seiner worden; hij had als padvinder met dat vak kennis gemaakt. Maar men had slechts een baan als machinist voor hem in het vooruitzicht. In tegenstelling tot zijn vader en opa had Martien geen zin om, als stoker, onder in een schip te worden opgesloten.
Zo kwam het dat hij in 1948, als 19-jarige geweermaker bij de Landmacht, naar Indië vertrok. Later zouden nog Korea en Duitsland volgen.
Maar hoe zit het met zijn hobby? Als zovele jongens van zijn leeftijd was Martien gefascineerd door de invasie in Normandië. Hij legde plakboeken met Duitse en Nederlandse krantenknipsels daarover aan. Later werden dat ringbanden, waarvan hij er, na 50 jaar verzamelen, 26 in zijn boekenkast heeft staan.
In zijn gezellige hobbykamer zijn nog meer tastbare herinneringen aan de Invasie. Gerangschikt volgens de slagorde zijn de mouwemblemen van de deelnemende eenheden uit de landen van (letterlijk) het 'eerste uur' in de vitrinekast te zien. Die is hij gaan sparen nadat hij, terug uit Korea, lid was geworden van de vereniging 'De Verzamelaar'.
Van Duitsland, de VS, Engeland, Canada en Nederland zijn de vergelijkbare dienstvak-emblemen te zien.
Maar dan komt, zeker voor mij, het allermooiste. Nauwkeurig op schaal gebouwde landingsschepen. Ieder onderdeeltje is met de hand gemaakt en de modellen zien er zo professioneel uit dat ik respect heb voor het vakmanschap van 'meester-geweermaker' Talens.
Omdat Martien bewust een beperkte keuze heeft gemaakt (zijn verzameling KL-emblemen heeft hij al lang geleden weggedaan) geeft zijn kamer een interessant en overzichtelijk beeld van de Invasie.
In 1977 begon Martien Talens met het onderzoek voor zijn eerste boek 'Uniformen en Emblemen van de Koninklijke Landmacht vanaf 1912'. In 1985 kwam het uit en begon Martien met zijn tweede, 'Ransel op de rug'. Deze uit 2 delen bestaande publicatie werd in 2001 voltooid, mede met steun van het 'Diekerhoff-fonds'. Hoewel het eerste boek volgens de titel ook over uniformen gaat, vormen emblemen toch de hoofdmoot! Daarom is Martien begonnen met het boek, 'Van grijsgroen naar camouflage, de (gevechts)kleding van de Koninklijke Landmacht van 1912 tot 2000' dat over enige jaren zal uitkomen.
Samen met een collega restaureerde Martien Talens enkele grote museumstukken van 'Overloon'. Hiervoor ontving hij de 'Museummedaille in Brons'. In 1977 begon hij, samen met ons lid Bob Cats, als vrijwilliger bij het Legermuseum in Delft, waar hij nog steeds iedere donderdag te vinden is.

J. Nuis

MILITARIADE

Tentoonstellingen (in 2002, tenzij anders vermeld. I.v.m. openingstijden zijn de telefoonnrs vermeld)
Airborne Museum, Oosterbeek, 026-3337710, www.airbornemuseum.com
Market Garden in miniatuur. Defeat and Glory, a miniaturist's perspective. Diorama's over Market Garden. T/m 3-11.
Legermuseum, Delft, 015-2150500, www.legermuseum.nl
Welkom in Holland. Terugkeer en Opvang na de Tweede Wereldoorlog. T/m 26-5. *Nieuw-Guinea* 28-6 t/m 2005. *Ridder Roderik, een middeleeuws avontuur.* Interactieve tentoonstelling voor kinderen van 8 t/m 11 jaar. T/m 2005.
Marinemuseum der Koninklijke Marine, Den Helder, 0223-657534, www.marinemuseum.nl
Honderd jaar Koninklijke Marine in foto's. 1862-1962. T/m 31-12.
Mariniersmuseum der Koninklijke Marine, Rotterdam, 010-4129600
Een korps met een missie. De vredestaken van het Korps Mariniers sinds 1934. T/m 8-9.
Militaire Luchtvaart Museum, Soesterberg, 0346-353815, www.militaireluchtvaartmuseum.nl
Geleide wapens bij de Koninklijke Luchtmacht van 1960 – 1995. T/m december (onder voorbehoud).
Museum 't Schilderhuis, Driebergen, 0343-517588 www.schilderhuis.nl
De wereld in karton. Militaire en civiele vaar-, voer- en vliegtuigen in bouwplaten. T/m eind september.
Nederlands Vestingmuseum, Naarden, 035-6945459; www.vestingmuseum.nl
Geliefd Oranje. T/m 23-6. *Typisch Nederlands.* 27-6 t/m 29-9.
Infanterie Museum, Harskamp, 0318-45 44 92
Anton Verhey "Peintre de l'Histoire de la Grande Armee". Opening 17 mei 2002.

400 jaar VOC
Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam, 020-5231822
Amsterdam-Azië-Amsterdam, de stad en de VOC. T/m 31-8
Fries Scheepvaartmuseum, Sneek, 0515-414057
Friesland en de VOC. 21-6 t/m 29-9.
Groninger Museum, Groningen, 050-3666555
400 jaar VOC – Chinees porselein. T/m 10-11.
Historisch Museum Rotterdam, Rotterdam, 010-2176767
Batavia VOC-stad in de Oost. Ontstaan en ontwikkeling van het voormalige Batavia. T/m 16-6.
Hortus botanicus, Leiden, 071-5277249
Wandeling langs VOC-planten. 4-5 t/m 26-5, 4-6 t/m 31-8.
Marinemuseum der Koninklijke Marine, Den Helder, 0223-657534, www.marinemuseum.nl
De voorspelling van de 'Vogelstruys'. Kinderexpositie rond een VOC-schip. Semi-permanent, vanaf 1-6.
Maritiem & Jutters Museum, Texel, 0222-314956
Aan mijn Waarde, Lieve Man. 11-5 t/m 31-12.
Maritiem Museum, Rotterdam, 010-4132680, www.maritiemmuseum.nl
Nationale Jubileumexpositie VOC 1602-2002. T/m 15-9.

Museum Nusantara, Delft, 015-2602358
Schatten in Delft: burgers verzamelen tussen 1600 en 1740. T/m 14-7.
Nederlands Scheepvaartmuseum, Amsterdam, 020-5232222
Nationale Jubileumexpositie VOC 1602-2002. T/m 27-10.
Noordelijk Scheepvaartmuseum, Groningen, 050-3122202
Magie van het boek. Oude maritieme boeken en atlassen. 25-5 t/m eind juli.
Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn, 055-5772400
Planten van overzee: de koning-stadhouder en zijn bestellingen bij de VOC. 1-6 t/m 31-8.
Princessehof, Leeuwarden, 058-2948958
Kraak. Begeerlijk porselein uit China. 2-6 t/m 1-9.
Prinsenhof, Delft, 015-2602358
Schatten in Delft: burgers verzamelen tussen 1600 en 1740. T/m 14-7.
Rijksmuseum, Amsterdam, 020-6747000
De Atlas Gordon. T/m 14-7. De Nederlandse ontmoeting met Azië, 1602-1950. 10-10 t/m 9-2-2003.
Westfries Museum, Hoorn, 0229-280022
Zes kortlopende exposities over diverse aspecten van de VOC. T/m 20-10.
Zeeuws Maritiem MuZEEum Vlissingen, Vlissingen
De VOC in Vlaanderen en Zeeland. T/m 12-1-2003.
Zijdemuseum, Meliskerke. 0118-593305
De zijden kant van de VOC. T/m 26-10.

Overige activiteiten musea
Legermuseum, Delft, 015-2150500, www.legermuseum.nl
Video bij *'De oorlog voorbij...'* t/m 26-5. Tekenfilm *Robin Hood* 27-5 t/m 27-6. Video bij *'Nieuw-Guinea'* 28-6 t/m 21-7. Avonturenfilm *Mariken* 22-7 t/m 1-8. Tekenfilm *Het magisch zwaard* 2-8 t/m 1-9. *VOC Belevingsweekend,* o.a. VOC-rondleidingen in en om het museum, 19 en 20-5, 10 - 17 u. *Markt van af te stoten materiaal van de museumbibliotheek* 25 en 26-5, 12 - 16 u. *Nieuw-Guinea rondleidingen* in museum en museum Nusantara 18-7, 13.30 - 16 u. (tel. reserv., kosten € 5). *Kinderworkshops* 5-6, 14 - 16 u. (tel. reserv., extra kosten) en woensdagen van 24-7 t/m 28-8, 13 - 16.30 u. (extra kosten). *Groot Ridderfeest* 1-9, 10 - 17 u.
Mariniersmuseum der Koninklijke Marine, Rotterdam, 010-4129600
Marine- en mariniersfilms *'uit de oude doos'* elke 1e zondag van de maand, doorlopend van 12 - 16 u.
Militaire Luchtvaart Museum, Soesterberg, 0346-353815, www.militaireluchtvaartmuseum.nl
Bob van Staeverens vlieginstructie. Toneelspel voor jong en oud. 20-5. *Search and Rescue.* Toneelspel voor jong en oud. 25-8 t/m 1-9. *Open Monumentendagen en Open Werkplaatsdagen* met speciale aandacht voor restauratieprojecten. 7 en 8 - 9.
Nederlands Vestingmuseum, Naarden, 035-6945459; www.vestingmuseum.nl
Garnizoensdag met kinderspelen 20-5. Juni t/m augustus elke derde zondag *Garnizoensdag. De Finale!* 8-9. *Bastion op stelten,* zomerprogramma op woensdagmiddagen in juli/augustus. *Midzomeravondconcert,* avond van 21-6. *Historische rondleiding* elke eerste zondag van de maand.

Een aanrader van uw penningmeester
In het Oude Ambachten en Speelgoedmuseum, Rijksweg 87 te Terschuur (0342-462060;

bij Barneveld aan de snelweg A1) kunt u tot eind augustus 2002 de thematentoonstelling "Nederland in uniform" bekijken. Uniformen van padvinderij, brandweer, PTT, politie en uiteraard de krijgsmacht van pakweg 50 jaar geleden kunt u daar zien. De entreeprijs bedraagt € 7,50 voor volwassenen en € 6,75 voor 65-plussers. Echter: op vertoon van dit exemplaar van *Mars et Historia* krijgt u € 0,75 korting.
Ook het museum zelf is trouwens een bezoek meer dan waard, vooral met uw (klein-)kinderen. Bijna alles mag, nee zelfs moet, door u aangeraakt en gedemonstreerd worden. Uw penningmeester en zijn 9-jarige dochter hebben zich daar een hele middag vermaakt en wilden eigenlijk niet meer weg.

Documentatiegroep '40-'45
Leden van Mars et Historia zijn van harte welkom op de op 14 september en 7 december a.s. te houden Militaria- en Documentatiebeurs en op de op 22 juni en 2 november a.s. te houden Documentatiebeurs in 't Trefpunt, Roelenengweg 25, Voorthuizen, alsmede op de op 10 augustus a.s. in Overloon te houden Documentatiebeurs van de Documentatiegroep '40-'45. Wijzigingen zijn voorbehouden. Als u zich bij de ingang met het lidmaatschapskaartje M&H meldt als lid van onze vereniging betaalt u het entreegeld, zoals dat geldt voor de leden van de Documentatiegroep '40-'45, t.w. € 1,40. Ook is het voor onze leden mogelijk, uiterlijk de zaterdag vóór de beursdag, schriftelijk tafelruimte te reserveren (maximaal 3 strekkende meter à € 3,50 per strekkende m.) bij de heer J. Fioole, Eiland 163, 4143 EW Leerdam. Overige informatie 0345-613077.

Boekenbeurs 2002 van het Airborne Museum op 25 mei 2002
Tijdens de jaarlijkse boekenbeurs (dit jaar de 11e keer) van 10.00 uur tot 16.00 uur (museum open tot 17.00 uur) worden bij een 17-tal stands rondom het museum tweedehands boeken en documenten over WO II, de periode ervoor en de strijd in Nederlands-Indië na 1945 aangeboden. Aanwezig zijn leden van de Documentatiegroep '40-'45, het Museum en de Vrienden van het Airborne Museum (met Nederlandse, Engelse en Poolse boeken over de Slag om Arnhem, w.o. zeer gezochte en zeldzame exemplaren) en in WO II gespecialiseerde antiquariaten. Het is mogelijk bij het museum opgave te doen van gezochte boeken. De gehele dag zijn er re-enactments door de Living History Group The Netherlands over leven en werken van de 1e Britse Airborne Divisie in 1944. Om 14.00 uur is er een optreden in historische uniformen door het Historisch Tamboerkorps van de Verbindingsdienst uit Ede. Entree beurs en museum € 3. Zie ook www.airbornemuseum.com

Excursie Normandië 2002
Het Airborne Museum 'Hartenstein' organiseert voor belangstellenden van 29 mei t/m 2 juni a.s. een excursie naar Normandië. Kosten € 387. Nadere informatie en boeking bij het museum, tel. 026-3337710 of e-mail info@airbornemuseum.com Zie ook www.airbornemuseum.com

The Voorthuizen Military Tattoo op 6 juli 2002
De taptoe met vele Bands, Pipes and Drums en voorts o.a. Standards Royal British Legion, Trompetterkorps te paard, Exercitiepeloton Natres en Historische voertuigen Cavalerie vindt plaats op het Smidsplein te Voorthuizen, aanvang 20.30 uur. Voorafgaand defilé over de Hoofdstraat, aanvang 19.15 uur m.m.v. diverse orkesten. Kaartverkoop vanaf 6 mei bij VVV Voorthuizen, 0342-471301.

Dag van de Militaire Muziek
Ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van de Afdeling Nederland van de International Military Music Society wordt op zaterdag 1 juni a.s. in Dordrecht de 'Dag van de Militaire Muziek' georganiseerd. Vanaf 10.45 uur defilé in de binnenstad, van het Beverwijcksplein, vlakbij station NS, naar Sarisgang, waar vanaf 11.15 de deelnemers, de Marinierskapel der Koninklijke Marine met Tamboers en Pijpers, het Trompetterskorps der Bereden Wapens, de Koninklijke Muziekkapel der Gidsen en de Militärmusik Kärnten elk twee marsen spelen. In het middag- en avondprogramma (13.30 – 22.15 uur) vinden in schouwburg/concertzaal Kunstmin, St. Jorisweg 76, een lezing over 'De geschiedenis van de mars' door de deskundige Francis Pieters en vier concerten plaats. Inlichtingen en toegangskaarten voor de gehele dag à € 15 te koop bij VVV (0900-4636888, Stationsweg 1)

Excursie Market Garden 2
De belangstelling voor de voorjaarsexcursie van de Documentatiegroep '40-'45 van 20 april was dit jaar zo groot dat een aantal deelnemers niet meer meekon. Vandaar dat het bestuur besloten heeft de excursie op zaterdag 9 november te herhalen.
De excursie is een vervolg op de voorjaarsexcursie in 2001 en heeft als onderwerp: De gevechten in september 1944 tussen Maas en Waal in Zuid Gelderland. We bezoeken het gebied van de 82 US Airborne divisie en de opmars van het 30e Corps vanaf Grave tot en met Nijmegen.
Ook deze excursie wordt in samenwerking met de Vereniging Vrienden van het Airborne Museum georganiseerd. Leden van de Vereniging Mars et Historia kunnen ook deelnemen. Onze gids is Jack Heagens, ook bekend van Normandië reizen.
De excursie begint om 09.30 uur bij het station 's-Hertogenbosch. De auto kunt u parkeren bij het Transferium bij Den Bosch. De lunch, die evenals busrit en excursiegids bij de excursieprijs is inbegrepen, wordt in Groesbeek gebruikt. Rond 17.00 uur zijn we weer in 's-Hertogenbosch terug.
Opgave voor 1 oktober door overmaking van € 30,- op giro 122310 t.n.v. Documentatiegroep '40-'45 te Etten-Leur onder vermelding van "Excursie 9 april".
De inschrijving is in volgorde van binnenkomst van de giroafschrijvingen. Alleen als er geen plaats meer is krijgt u bericht. Voor meer informatie kunt u bellen naar W. Boersma, 0318-639633 e-mailen mag ook w.boersma@wxs.nl.
Het ligt in het voornemen in het voorjaar van 2003 een excursie te organiseren naar het 3e deel van de opmars Market Garden, het gebied in de Betuwe.

Boeldag Stichting Collectie Militaire Traditie
Om een grote opknapbeurt (mede) te bekostigen worden in het museum "t Schildershuis' op zaterdag 20 juli en zondag 21 juli van 1100 tot 1700 worden boeken, platen, militaria etc. ter verkoop aangeboden. Op de zaterdag is de boeldag besloten, maar wel toegankelijk voor Mars-leden. www.schilderhuis.nl schilderhuis@hetnet.nl

Uitgave Legermuseum wint prijs voor Best Verzorgde Informatieve Boek 2001
Op 5 en 7 februari 2002 bekroonde de jury van de 'Stichting' de tweedelige monografie *Voor den dienst der Armée. De militaire uitgeverij-boekhandel De Gebroeders Van Cleef te 's-Gravenhage en te Amsterdam 1739-1967*, geschreven door louis Ph. Sloos. Dit werk is een gezamenlijke uitgave van uitgeverij De Buitenkant in Amsterdam en het Legermuseum.

Reactie op artikel Emblemen van de Expeditionnaire Macht
Op pagina 27 van nummer 1 staat, wordt althans gesuggereerd, dat het omschreven embleem afb. 4 eerst gedragen zou zijn door de (dienstplichtigen) van de 1e divisie. Als ex E.M.'er kan ik u vertellen, dat het embleem al in 1945 door ons gedragen werd, ook in Engeland. De bruine badge heb ik voor het eerst gezien bij een verzamelaar, vele jaren later.
De badge, waar wij als OVW'er bijzonder trots op waren (gemaakt), werd zéér tot ons ongenoegen weggegeven aan de 1e divisie.
G. Steen, Huidekoperstraat 30A, 1017 ZM Amsterdam, 020-6269621

Reactie van de auteur
Voor het artikel is o.a. gebruik gemaakt van het Voorlopig Kleding Voorschrift voor de KL 1944, 2e verbeterde uitgave dd. oktober 1945.
Op blz. 13 artikel 210 van dit vs wordt het mouwembleem voor de Expeditionaire Macht (toen nog bestaande uit oorlogsvrijwilligers) beschreven als zijnde een pat van bruine stof. Dat de rode EM-badge al in 1945 in Engeland werd gedragen is voor mij een interessant gegeven.
De eerste divisie dienstplichtigen kreeg de EM-badge als mouwembleem omdat de taak van de oorspronkelijke EM nu werd uitgevoerd door de Ie Divisie 7 December."
B.C. Cats

VRAAG EN AANBOD

Oproep
Nieuws voor 'Militariade', zoals gegevens over tentoonstellingen, s.v.p. vóór 1-8-2002 schriftelijk naar J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden. Bij voorbaat dank!

Gevraagd
door Hans Heesakkers,
Graafschap Megenstr. 24, 5061 XS Oisterwijk , 013 52 85 112

Voor een veteraan die een metalen model wil gaan maken van de Ford F60L of Chevrolet C60, 3 tonner 4x4 de schaaltekeningen van dit voertuig. Als chauffeur heeft hij met dit voertuig gereden op Java.

Voor een andere Indie veteraan een model of bouwpakket (of informatie waar deze te verkrijgen zijn) van de G.M. Cl5 TA Amoured Truck, 15 cwt, 4x4 bij de landmacht bekend als de GMC, 3/4ton 4x4 gepantserd.

Wie kan mij vertellen welke verf (merk en kleur) ik moet gebruiken voor het opnieuw spuiten van een engelse helm van het na-oorlogse model (ingevoerd einde Tweede Wereldoorlog en tot in de jaren tachtig gebruikt).

S.J. de Groot

BRITS-DUITS MARINE INGRIJPEN IN DE SPAANSE WATEREN IN 1873
GUNBOAT DIPLOMACY OP GROTE SCHAAL

De tweede helft van de 19e eeuw was een periode die zich niet kenmerkte door grote oorlogen. Beperkt Brits militair ingrijpen was in vredestijd een normaal verschijnsel geworden. Een algemene definitie voor dit soort optreden, samengevat onder de term *Gunboat Diplomacy,* werd door Preston en Major geformuleerd in hun boek *Send a Gunboat* (1967).[1] *Gunboat diplomacy might be broadly defined as the use of warships in peacetime to further a nation's diplomatic and political aims.* Deze definitie is goed, daar behalve het ingrijpen met kleinere oorlogsschepen, de kanonneerboten, er nu ook het ingrijpen met grotere eenheden onder valt. Alhoewel dit uitvloeisel van imperialistisch denken een Engelse naam heeft gekregen hebben ook andere naties, vooral Europese staten, er gebruik van gemaakt. Men moet hierbij denken aan Frankrijk, Duitsland en zelfs Nederland. Voor wat Nederland betreft kan verwezen worden naar Van der Peet (1999) *Belangen en prestige. Nederlandse gunboat diplomacy omstreeks 1900.*[2]
In deze bijdrage zal aandacht besteed worden aan een Brits-Duits ingrijpen in 1873 in de Spaanse wateren om de belangen van ingezetenen van beide landen te beschermen bij een burgeroorlog in Spanje in 1873/74. De socialisten en de communisten hadden een deel van de Spaanse vloot in handen gekregen en dreigden Spaanse havens te beschieten. Het kordate optreden van de Duitse marine, spoedig krachtig ondersteund door de Royal Navy, wist de zaak in goede banen te leiden. Dit in schril contrast met de burgeroorlog in de 20e eeuw die Franco aan de macht bracht, toen beide marines elkaar in wezen tegenwerkten.[3]

De Voorgeschiedenis

Na een twijfelachtig aan de macht komen, door eerst de Cortes te beloven met een grondwet te regeren en deze vervolgens in te trekken, kwam Ferdinand VII (1813-1833) na de Franse overheersing op de troon. De Spaanse koloniën erkenden de absoluut regerende koning niet en vielen de een na de ander af. Zij werden hierbij krachtig gesteund door Engeland en de Verenigde Staten (Monroe-leer). De koning gaf de oude rechten terug aan de geestelijkheid. De inquisitie werd weer ingevoerd. De adel herkreeg zijn grondbezit en voorrechten. Ondanks verwoede pogingen lukte het liberaal denkende Spanjaarden niet de koning ten val te brengen. Verschillende pogingen ertoe faalden. Dit mede omdat een Frans leger hem in 1823 te hulp kwam. In 1833 werd Ferdinand opgevolgd door zijn dochter Isabella (1833-1868). Haar moeder Maria Christina nam tijdelijk het regentschap op zich. Dit was niet ieder naar de zin. Isabella's oom Don Carlos maakte ook aanspraken op de troon. Zijn volgelingen, de conservatieven, voerden als Carlisten jarenlang een burgeroorlog in verband met de troonopvolging. Een vrede kwam tot stand in 1839. Isabella kwam bij haar meerderjarig worden in 1843 op de troon. Er waren constant regeringswisselingen. Moderados en Exaltados wisselden elkaar af. De Carlis-

ten roerden zich voortdurend. Kerk en grootgrondbezitters konden hun hebzucht niet beteugelen. De landbouw en de ontwikkeling van een industrie kwamen niet van de grond. Pas in 1868 kwam na een meerjarige strijd het bewind van koningin Isabella ten val. Er werd weer een grondwet in werking gesteld die voor het eerst in Spanje de godsdienstvrijheid proclameerde. Men had wel een probleem een nieuwe koning te vinden. Dat lukte in 1870 toen het Italiaanse koningshuis van Savoia een geschikte kandidaat leverde. De hertog Amadeus van Aosta (1870-1873) werd tot koning gekroond. Spoedig braken de onlusten weer uit. De koning kwam ten val en een federatieve republiek werd opgericht. In vele delen van het land ontstonden autonome kantons. Kundige socialisten voerden ingrijpende hervormingen in, zoals onder andere verdeling van grondbezit en vestiging van boerenbedrijven op communistische grondslag. De arbeidersbeweging kreeg aansluiting bij de Eerste Internationale. De anarchistische stroming kreeg grote invloed. Maar ook Carlisten en kerk verenigden zich tot nieuwe activiteiten. Dit had antiklerikale onlusten tot gevolg. Militairen grepen dè macht en verjoegen de Cortes in januari 1874. Een beweging ontstond om de zoon van Isabella op de troon te krijgen. Deze deed als Alfonsus XII op 14 januari 1875 zijn intrede te Madrid. Een gematigde liberale periode brak aan. Het is tegen deze achtergrond dat wij het optreden van de Britse en Duitse marines in 1873 in de wateren voor de Spaanse zuidoost kust moeten plaatsen.

Het marine optreden in 1873

De met de val van koning Amadeus gepaard gaande burgeroorlog leidde ertoe dat de sterke republikeinse partij de macht in Madrid had overgenomen. In het noorden waren de Carlisten actief en langs de Middellandse Zee kregen de communisten de meeste Spaanse oorlogsschepen in handen. Zij hadden zich ook gevestigd in de belangrijke marine basis Carthagena. Onder andere bezaten zij de gepantserde schepen *Numancia, Vitoria, Tetuan* en *Mendez Nuñez.* Deze schepen voeren met rode vlaggen en eisten in de grotere Spaanse havensteden met geweld allerlei zaken op en verzamelden geld. Bij deze inzamelingen werden buitenlanders niet met rust gelaten. De Pruisisch-Duitse regering besloot in mei 1873 een eskader van de Kaiserliche Marine naar de Middellandse Zee te zenden. Het eskader stond onder bevel van Kapitän zur See Reinhold Werner (1825-1909). Het bestond uit het *Panzerfregatte SMS Friedrich Carl,* het *Kreuzerfregatte SMS Elisabeth* en de kanonneerboot *SMS Delphin.*[4]

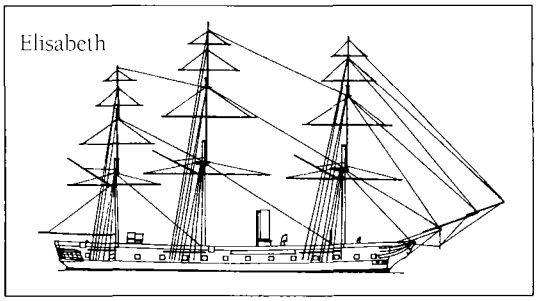

Ongeveer half juli bereikten berichten het Britse Ministerie van Buitenlandse Zaken van de Chargé d'Affaires te Madrid over door communisten veroorzaakte ongeregeldheden, die mogelijk konden overslaan naar de oostelijke en zuidelijke provincies van Spanje. De aanwezigheid van de Royal Navy was echter gering in de Spaanse wateren. De situatie te Carthagena en andere plaatsen werd door de Admiraliteit direct doorgegeven aan vice-admiraal Sir Hastings Reginald Yelverton (1808-1878) op Malta. Op 25 juli verliet het pantserschip *HMS Swiftsure* (captain Thomas Le Hunte Ward) in westelijke richting de haven. Spoedig gevolgd door de pantserschepen *HMS Lord Warden* (captain Thomas Brandreth), tevens vlaggeschip van vice-admiraal Yelverton, *HMS Invincible* (captain J. Clark Soady) en

de *HMS Pallas* (captain Charles John Rowley). Voor het overbrengen van berichten werd het schip de *HMS Helicon* (luitenant Frank Rougemont) achter gelaten te Malta om op de post uit Engeland te wachten die via Italië zou komen. Daarna moest dit schip de andere schepen zo snel mogelijk volgen. Met het hierboven beschreven gebeuren begon in wezen de Brits-Duitse samenwerking in de Spaanse wateren. De gebeurtenissen zullen vanaf hier in meer detail gevolgd worden aan de hand van korte extracten en citaten ontleend aan de officiële Britse correspondentie zoals aangeboden aan het parlement in 1874.[3] Voorts aangevuld met de relevante literatuur. Gegevens over de belangrijkste schepen van alle betrokkenen zijn te vinden in Bijlage 1.

Als eerder gezegd: het was het Britse Ministerie van Buitenlandse Zaken dat op 13 juli 1873 gealarmeerd werd door de zaakgelastigde in Madrid met de mededeling over de communistische excessen te Alcoy en de zeer mogelijke opstanden in de Spaanse oostelijke en zuidelijke provincies. De Italiaanse gezant te Madrid maakte zich zorgen om Italiaanse ingezetenen in deze provincies en verzocht het Verenigd Koninkrijk om hulp bij de bescherming van deze Italiaanse burgers. Hiermee begint het verhaal. De minister van Buitenlandse Zaken Earl Granville (1870-1874) (George Levenson-Gower, 1815-1891) verzocht op 15 juli de Britse Admiraliteit om voorbereidingen te treffen voor een mogelijk optreden in de Spaanse wateren. De volgende dag droeg de Admiraliteit de vice-admiraal Sir Hastings Yelverton op zich met zijn eskader te verplaatsen van Malta naar Gibraltar. Enkele schepen van het eskader dienden naar Spaanse havens aan de oostkust gezonden te worden om Britse en Italiaanse onderdanen te beschermen. *HMS Triumph* kreeg opdracht de Taag (Portugal) te verlaten en zich te verplaatsen naar Cadiz.

De Britse consul zond op 15 juli alarmerende berichten uit Carthagena dat opstandelingen zich meester hadden gemaakt van de stad en de meeste militaire voorzieningen. Ook de marineschepen, meest gepantserde schepen, waren in hun handen gevallen. Het geheel stond onder leiding van een Junta van welke de overgelopen generaal Contreras de aanvoerder was. De gouverneur-generaal volgde spoedig de overlopers. De welgestelde Spanjaarden weken uit. Op 23 juli ontving Buitenlandse Zaken via de zaakgelastigde het bericht dat de Madrileense regering had verklaard dat de schepen in handen van de opstandelingen waren gevallen. De fregatten *Almanza, Vitoria, Mendez Nuñez* en *Fernando el Catolico* en voorts elk schip uit Carthagena dienden beschouwd te worden als een zeerover. Bevriende mogendheden werd verzocht dit ook te doen. Hiertoe wilde Buitenlandse Zaken niet overgaan voordat de volledige tekst van het besluit van de Spaanse regering in hun bezit was. Deze liet hier geen gras over groeien en de zelfde dag (23 juli) bereikte Lord Granville een Spaans verzoek van gelijke strekking. Het verzoek werd de volgende dag overgenomen en de Royal Navy werd geïnstrueerd alleen op te treden tegen de opstandelingen als dit noodzakelijk was. Contreras probeerde steun te verkrijgen van de Verenigde Staten via de Amerikaanse consul in Carthagena. Hij wees onder andere op zijn zeer liberaal regime en het uit de Spaanse provincies, die bekend stonden om hun liberale opvattingen, ontstaan van autonome kantons. Hij verkreeg hiermee wel enige aandacht. Het was reden om een aantal Amerikaanse oorlogsschepen naar het gebied te zenden. Het korvet *USS Wachusetts* verscheen op 14 augustus op de rede van Carthagena (de Baai van Escombrera). De andere schepen, zoals wij hier onder zullen zien, ankerden voor Cadiz.
Op 24 juli rapporteerde Yelverton vanuit Malta dat de *Swiftsure* de dag erop zou uitlo-

pen met bestemming Gibraltar en de rest van het eskader binnen een dag zou volgen.

Het feit dat het Duitse eskader zo snel voor Alicante verscheen heeft zeer gunstig uitgewerkt om de plannen van de opstandelingen te dwarsbomen. De *Vitoria*, waarop zich de opstandelingenleider Galvez Arce bevond, had $80.000 van de locale autoriteiten geëist. Bij uitblijven van dit geld zou de stad worden beschoten. De schepen van de opstandelingen, de Intransigentes, de Rode vlag voerende zagen af van het voornemen de stad te bombarderen toen zij vernamen dat de *Friedrich Carl* naderde. Zij vervingen de rode voor de Spaanse vlag bij de nadering van de Duitse schepen en brachten de eerbewijzen met deze vlag. Maar eenmaal buiten het bereik van het Duitse geschut werd de rode vlag weer gehesen. Het schip ging naar Carthagena waar het spoedig op 23 juli gevolgd werd door het Duitse eskader. Via de Duitse consul stelde Werner vast dat het communicatievaartuig *Vigilante*, dat nabij de *Vitoria* werd waargenomen die in de haven voor anker lag, ook aan de opstandelingen behoorde. Toen de *Vigilante* buiten de haven verscheen werd het scheepje door de Duitsers genomen. Het was een verassing toen ontdekt werd dat de opstandelingenleider Galvez Arce zich aan boord bevond. Deze werd gevangen genomen en de *Vigilante* werd geankerd tussen de *Friedrich Carl* en de inmiddels aangekomen Britse kanonneerboot *HMS Pigeon* onder commando van luitenant ter zee John Archibald Harvey Trotter.[6]

Onder Duitse vlag liep de *Vigilante* op 26 juli de haven van Gibraltar binnen. Lord Granville ontving op 25 juli de vraag van de Duitse minister van Buitenlandse Zaken Bismarck (Prins Otto E.L. von Bismarck, 1815-1898) hoe de Britten zouden handelen met schepen van de opstandelingen. Het antwoord van Granville was dat in geval deze schepen schade zouden berokkenen aan Britse ingezeten zij als zeerovers zouden worden beschouwd, daar deze schepen geen protectie meer hadden van de Spaanse vlag. Dit stemde geheel overeen met de inzichten van Bismarck. Deze had er geen behoefte aan dat Duitsland weer naar de wapens greep. Dit was niet goed voor het aanzien van Duitsland. Zeer recent was nog een oorlog geweest met Frankrijk, de oorlog 1870-1871.
Het was de 25 juli, een drukke dag, want nu bereikten de Britten meer details over het veroveren door de Duitse marine van de *Vigilante*. De opstandelingenleider señor Antoneti Galvez en 6.000 pond sterling waren tevens door de Duitsers buit gemaakt. Het geld was door Galvez van de bewoners van de havenplaats Torrevieja gekneveld. Maar ook dat de *Friedrich Carl* de *Fernando el Catolico* had veroverd (onjuist) en de *Elisabeth* jacht maakte op de *Almanza*. Inmiddels had de kanonneerboot *Pigeon* zich bij het Duitse eskader gevoegd. Het liep echter niet helemaal goed. Generaal Contreras dreigde met tegenmaatregelen als de gevangen genomen Galvez en het afgeperste geld niet terug zouden worden gegeven. De Duitse consul verzocht kapitein Werner om dit gebaar te maken om Duitse levens in Carthagena niet in de waagschaal te stellen. Een concessie werd gedaan en Galvez en het geld werden te Murcia vrijgegeven. De Senior Naval Officer (SNO) Gibraltar deelde op 30 juli de Admiraliteit mede dat de leider van de opstandelingen, generaal Contreras, met

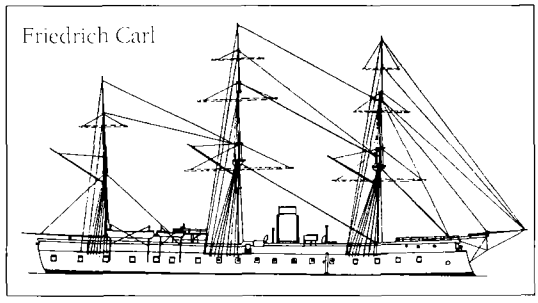

twee fregatten voor Malaga was verschenen en dat de vrees bestond dat de stad beschoten zou worden. De spanningen liepen op toen het Duitse eskader daar ook verscheen met de bedoeling de beschieting door de opstandelingen te verhinderen. Dit werd door de Britse vice-consul in Almeria aan de SNO Gibraltar meegedeeld. Deze besloot onmiddellijk de kanonneerboot *HMS Lynx* naar Malaga te zenden en de kanonneerboot *HMS Pheasant* in gereedheid te brengen om speciale orders van de Admiraliteit of het ministerie van Buitenlandse Zaken naar Malaga over te brengen als dit nodig zou blijken. Lord Granville liet op 30 juli weten dat de Britse schepen, mits voldoende sterk, ervoor moesten zorgen dat eerst Britse levens en goederen veilig gesteld zouden worden voordat de opstandelingen de stad zouden bombarderen. Dit zou ook de leidraad moeten zijn bij andere soortgelijke voorvallen op andere plaatsen in Spanje. Er waren nu onder andere onlusten in Cadiz, Malaga, Valencia, Alicante, Sevilla.

Maar de aandacht werd nu opgeëist door Barcelona, waar de opstand tegen het gezag van Madrid ook begonnen was. Lord Granville werd in kennis gesteld van berichten van *HMS Rapid* (commander the hon. V.A.. Montagu (later rear-admiral, 1841-1915)), daterend van 26 juli, dat de situatie daar uit de hand dreigde te lopen. De Italiaanse consul had hulp gevraagd voor 2000 Italiaanse ingezetenen die in de stad woonden. De *Rapid* kon, wegens plaatsgebrek, echter alleen de 300 Britse staatsburgers aanboord nemen. Voorts hadden ook vele Spanjaarden om bescherming verzocht. Montagu probeerde de zaak binnen de perken te houden door een verzoek aan het Franse korvet dat in de haven lag, om ook bij provocatie niet direct met geweld in te grijpen. Toen hem een gecodeerd telegram van de Chargé d'Affaires uit Madrid bereikte, om uit te lopen om de regeringspartij te steunen wees, hij dit af. *This, being a matter of no concern to England, seemed to me to be so irregular and contrary to all the ordinary principles of diplomacy that I point-blank refused to budge from the harbour, declaring that to throw English forces into turmoil of a revolution in a foreign country would probably lead to endless complications.* Lord Granville was zeer tevreden over het handelen van Montagu en dat verklaarde hij *acted as only a naval officer could do when a complicated question had to be decided on the spur of the moment.* Montagu's optreden steekt wel duidelijk af tegen dat van Werner! Maar toen hij echter een dag later het bericht ontving dat de *Numancia* Carthagena verlaten had en naar Barcelona opstoomde, liet hij direct zijn schip klaar maken voor het gevecht. Het bericht bevatte de mededeling dat de opstandelingen de stad wilden beschieten en plunderen. Dit was strijdig met de Britse belangen. *I was to take steps to frustrate this little game. This seemed to me to be quite another kettle of fish, but how my dear little wooden sloop, with mere popguns of armament, was to be expected to attack a huge ironclad battleship with any chance of success was a question that caused me some natural anxiety.* Montagu bezocht direct, het was nabij middernacht, de commandant van het Franse korvet. Deze raakte meteen in vervoering en beloofde, onder het genot van een glaasje absint, als hij de vijand op zee zag deze te zullen aanvallen en zelf het geschut af te vuren. Vervolgens wilde hij weer naar bed gaan, waarop Montagu hem er op wees dat tegen de ochtend de *Numancia* voor Barcelona werd verwacht. De Fransman corrigeerde zichzelf direct en gaf de orders het schip gereed te maken voor het gevecht. Groot zal de opluchting geweest zijn, toen de volgende ochtend bij het aanbreken van de dag een rookpluim aan de horizon verscheen, het slechts de postboot bleek te zijn.[7]

Voorts lag nu de kanonneerboot *HMS Hart* te Valencia. We zien derhalve een geleidelijke opbouw van de Britse marine in de

Spaanse wateren om de ontwikkelingen in de hand te kunnen houden. Lord Granville liet via de Admiraliteit weten dat de Britse marineschepen de belangen van de Italianen en andere machten waarmee Spanje banden onderhield, te beschermen. Aan de consuls in Spanje liet hij weten dat zij zich moesten onthouden van zaken met een politiek karakter.

Ondertussen was de situatie voor Malaga weer ten goede gekeerd. Het Duitse eskader, dat jacht maakte op de *Almanza*, kreeg versterking van de *Swiftsure*. Het dreigende bombardement van Malaga werd niet alleen verhinderd, maar de opstandelingenschepen *Almanza* en *Vitoria* werden genomen. Generaal Contreras viel hierbij in Duitse handen. De opstandelingenschepen waren uitgelopen om verschillende Spaanse havens te brandschatten. Onder andere gaven zij een twintigtal schoten af op Almeira om de betalingen te bespoedigen. Maar bij een schrijven van Lord Granville werd het Britse officieren niet toegestaan om generaal Contreras, of welke gevangene dan ook, over te dragen aan de regering te Madrid. Dit ondanks de verzoeken hiertoe van Spaanse zijde.
De Duitse gezant te Londen, graaf Münster, drong er op 11 augustus namens Bismarck bij Granville op nieuw op aan, dat de schepen van beide landen onder dezelfde instructies zouden optreden. Granville herhaalde de gegeven instructies dat Britse schepen alleen in actie zouden komen om lijf en goed van Britse onderdanen te beschermen. Dat dit nu ook gold voor Italiaanse onderdanen, daar er geen Italiaanse oorlogsschepen in de Spaanse wateren waren. Geweld mocht alleen worden aangewend om de hiervoor genoemde belangen te verdedigen. Het nemen van vaartuigen moest tot een minimum worden beperkt, de opvarenden moesten worden vrijgelaten en de schepen aan de wettelijke Spaanse regering worden overgedragen. Dit stemde overeen met de Duitse inzichten.
Het optreden van de Duitse eskadercommandant had gezorgd voor veel beroering in Duitsland. Het gevolg was dat kapitein Werner spoedig hierna (14 augustus) op bevel van Bismarck werd afgelost omdat hij niet in overeenstemming met zijn instructie had gehandeld. Werner kon dit moeilijk verkroppen en zag zijn directe chef admiraal Albrecht von Stosch hiervoor verantwoordelijk. Toen Werner de brief betreffende zijn aflossing ontving, las hij hier uit voor aan zijn mede officieren. Hij zei hierbij, "Das schreibt mir der Mensch".[8] Verbitterd verliet hij in Gibraltar zijn schip. Wat hij niet wist was dat Von Stosch zijn op eigen initiatief optreden juist buitengewoon waardeerde. Het was Bismarck zelf die achter de aflossing stond om principiële redenen, namelijk het afwijken van de gegeven instructie. Aan een vriend schreef Von Stosch: *Ich habe mir alle Mühe gegeben, Werner zu halten, da ich den Tatendrang unter allen Umständen unterstützen muss. Aber wenn der Reichskanzler sagt: Werner hat einen grossen politischen Fehler begangen und dabei gegen den Wortlaut der Instruktion gehandelt, so kann ich dem nicht widersprechen. Werner hat ohne irgendeinen dringenden Grund dies getan, er ist also nicht zu halten. Bismarck sagt: Ich kann noch so oft versichern, dass wir den Frieden wollen, man glaubt und traut mir nicht, wenn bei jeder Gelegenheit der deutsche Soldat sich vordrängt, um seine Kraft geltend zu machen. Nur die Rückberufung macht meine politische Aktion wieder möglich. Der Kaiser konnte dem nicht widersprechen, aber das Auftreten der Marine hat ihn sehr gefreut; Werner wird also weiter nichts geschehen.* Von Stosch zorgde direct voor een nieuwe belangrijke plaatsing voor Werner. Hij werd commandant van een *Kreuzerfregatte* in de Pacific.[9]

Vice-admiraal Yelverton begaf zich op 11 augustus met de *Lord Warden* naar Carthage-

na met de opdracht er op toe te zien dat er vooralsnog geen schepen aan de wettelijke Spaanse regering zouden worden overgedragen. Voorts werd hij er nogmaals door de Admiraliteit op gewezen wanneer hij wel en niet handelend kon optreden. De opvarenden van de *Almanza* en de *Vitoria* waren inmiddels op 4 augustus bij Escombrera aan de kant gezet en vrijgelaten. Eerst was er nog de dreiging dat het opstandelingenschip de *Mendez Nuñez* zou proberen de ontwapening van de *Almanza* en de *Vitoria* tegen te gaan. Het schip probeerde uit te lopen, maar vervolgens trok het zich dieper in de haven terug. De kanonneerboten *HMS Torch* en *SMS Delphin* bewaakten om beurten de haveningang. De beide Spaanse schepen werden geankerd tussen de *Friederich Carl* en de *Swiftsure*.

De verdeling van de Britse schepen over de Spaanse havens was nu: *Triumph* en *Pigeon*, *Lord Warden*, *Invincible* en *Pallas* te Cadiz; *Pheasant* en *Helicon* te Gibraltar; *Lynx* te Malaga; *Swiftsure* en *Torch* te Carthagena; *Hart* te Valencia; *Rapid* te Barcelona.

De gebeurtenissen te Spanje kregen steeds meer aandacht van de mogendheden. Dit weerspiegelde zich in het internationale vlootbezoek aan Cadiz. Begin augustus lagen daar, behalve de Britse en Duitse schepen, het Braziliaanse korvet *Nictheroy*; de Oostenrijkse schepen, het korvet *Helgoland* en de kanonneerboot *Villebec*; de Franse schepen, het pantserschip *Reine Blanche*, het fregat *Jeanne d'Arc* en de kanonsloep *La Mothe Piquet*; het Portugese korvet *Dom Enrique* en het Amerikaanse fregat *Shenandoah* en het fregat *Wabash*.

Op 14 augustus werd De Duitse eskadercommandant Werner, om redenen hierboven reeds beschreven, van zijn functie ontheven.

De Italianen verschenen dezelfde dag eindelijk met een aanzienlijk eskader voor de haven van Carthagena. Het eskader bestond uit de pantserschepen *Roma*, *San Martino* en een kleine stoomboot onder bevel van vice-admiraal Brochetti en de *Venezia* onder bevel van schout-bij-nacht Di Monale.

De regering in Madrid voerde de druk op, om weer in het bezit te komen van de *Almanza* en *Vitoria*. Er werden zelfs nieuwe bemanningen naar Carthagena overgebracht. De Spaanse admiraal Lobo eiste de schepen op namens de regering in Madrid. Het leek zo eenvoudig. Maar de Britten voelden er steeds minder voor dit te doen. Men vroeg zich af welke waarborgen er zouden zijn bij een overdracht van de beide schepen aan een officier (admiraal Lobo), dat deze ook werkelijk de regering in Madrid vertegenwoordigde. Dit was een van de hoofdbezwaren van vice-admiraal Yelverton. De schepen konden zo weer in handen vallen van de opstandelingen en dan begon het weer van voren af aan.

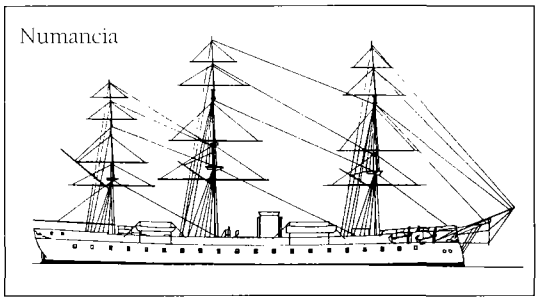

Er dreigde zelfs een gevecht voor de haven met de regeringsschepen toen de opstandelingen zich met de pantserschepen *Numancia*, *Mendez Nuñez* en het fregat *Ferdinando el Catolico* naar de havenmonding begaven. Om zich weer even later dieper in de haven terug te trekken. Uiteindelijk werd van Britse zijde besloten de veroverde schepen, de *Almanza* en *Vitoria*, naar Gibraltar over te brengen. Dit was niet zonder risico, derhalve werd de Junta van de opstandelingen 48 uur van te voren geïnformeerd over dit voornemen. Het risico nam toe door een operatie op de 30 augustus, een dag voor het wegvoeren van de Spaanse schepen. Er werd besloten dat alle schepen, de Britse, de Itali-

aanse en die van bevriende mogendheden, de haven van Carthagena zouden verlaten. De kanonneerboten *Torch*, *Hart* en *Pheasant*, geholpen door de Italiaanse *Anthéon* voerden deze operatie uit zonder dat er een schot werd gelost. Op 1 september verlieten de *Almanza* en *Vitoria* de rede van Escombrera. Het spreekt vanzelf dat geen van de Spaanse partijen gelukkig was met deze zeer zinvolle oplossing. De *Triumph* en de *Swiftsure* vergezelden de Spaanse schepen op hun reis naar de internering in Gibraltar. De *Triumph* werd opgedragen aldaar de Spaanse schepen te bewaken. De *Swiftsure* moest na kolen innemen de *Lord Warden* aflossen. Vice-admiraal Yelverton met zijn vlaggenschip de *Lord Warden* hield nauwlettend de bewegingen

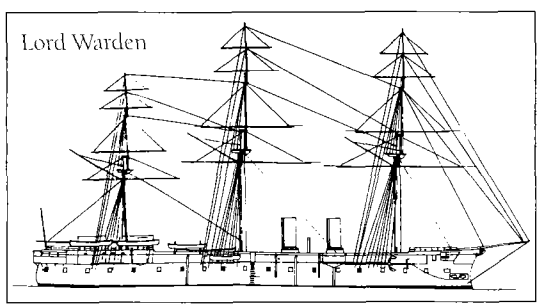

van de *Numancia* in het oog, terwijl de Italiaanse vice-admiraal baron Di Brochetti hetzelfde deed voor de *Mendez Nuñez*. Deze Spaanse schepen mochten onder geen beding zee kiezen. Er volgde slechts een schriftelijk protest van de Junta van de Intransigentes. Het Britse optreden kreeg grote bijval van Duitse en Oostenrijks-Hongaarse zijde. De situatie bleef rustig en gespannen, daar de drie belangrijkste Spaanse eenheden te Carthagena met gevulde magazijnen en kolenvoorraad klaar lagen om uit te varen. Een verzoek van generaal Contreras om afzijdigheid als hij wilde optreden tegen de Centralistas (regering in Madrid) werd beantwoord door Yelverton met dat hij afzijdig zou blijven bij een zuiver Spaans conflict, maar zou ingrijpen als Britse belangen in het geding kwamen. Dit laatste was van toepassing op de hele Spaanse kust. Ondertussen bereikte een nieuw Brits eskader onder bevel van Schout-bij-nacht C.Y. Campbell (1812/13-1893) de Spaanse oostkust (Malaga, Almeira). Het bestond uit de pantserkruisers *HMS Narcissus, HMS Immortalité, HMS Aurora,* en de eerste klas kruiser *HMS Endymion* en het houten fregat *HMS Doris*. Doel was de Spaanse havens langs deze kust te bezoeken en na te gaan hoe het met de Britse consulaire dienst aldaar stond.

De Intransigentes te Carthagena voerden de spanning op door de Baai van Escombrera niet langer als neutraal gebied te verklaren. Desalniettemin verminderde het aantal niet-Britse oorlogsschepen sterk in de baai. Alleen het Italiaanse pantserschip *Venezia*, de raderboot *Plébiscite* en het Franse pantserschip *Reine Blanche* lagen nog voor Carthagena. De Admiraliteit was van oordeel dat het beter was alle Britse ingezetenen, die dat wilden, te doen inschepen. Dit werd Yelverton op 21 september meegedeeld. Voor dit doel waren ruim voldoende schepen aanwezig. Een dag later ontving hij het bericht dat Lord Granville spoedig zou beslissen de te Gibraltar geïnterneerde Spaanse schepen aan de regering te Madrid over te dragen.

Op de 22 september ontving Lord Granville van Britse kooplieden te Alicante, die bedreigd werden met een bombardement door schepen van de opstandelingen, een verzoek om hulp. Rear-admiral Campbell was ter plaatse, maar met te weinig zware schepen om met succes te kunnen ageren bij een mogelijk conflict. Om deze reden had hij de opstandelingen verzocht om vier dagen uitstel van het bombardement om Britse ingezeten met hun roerende goederen te kunnen evacueren. Campbell kreeg de opdracht de opstandelingen opnieuw uit te leggen, dat een aanval op elk niet Spaans schip op volle zee als piraterij zou worden opgevat en dat hiernaar zou worden opgetreden door de Royal Navy. Maar dat het

optreden van hun schepen binnen de territoriale wateren hun zaak was. Dit ook als zij schepen tegen kwamen van de regering uit Madrid of burgers en steden aanvielen. Dat hierbij buitenlanders die verbleven in deze gebieden of steden schade konden oplopen zou geen reden voor Brits ingrijpen zijn. De schepen van de opstandelingen kennen wij reeds, het waren de *Numancia* en de *Fernando el Catolico*. Deze waren op 17 september met de *Mendez Nuñez* uitgelopen en om de zuid gevaren. De eerste twee werden echter gevolgd door de *Swiftsure* en de *Torch*. Beide schepen stonden onder bevel van Yelverton. De *Mendez Nuñez* werd gevolgd door de *Venezia* van schout-bij-nacht Di Monale. Het doel van de schepen van de Intransigentes was het verkrijgen van voedselvoorraden voor het garnizoen van Carthagena. Het was om de winterreserves niet te hoeven aanspreken. De door de opstandelingen bezochte havens, als Aguilas en Alicante, werden aangeslagen voor bepaalde soorten en hoeveelheden voedsel en geld. De *Fernando el Catolico* verliet Alicante voor Carthagena. Op 26 september arriveerde er een Frans eskader voor Alicante onder bevel van vice admiraal Touchard. Deze verzocht om een nieuw uitstel van het bombardement van 48 uur.

Ook op 26 september vond de overdracht plaats van de *Almanza* en de *Vitoria* door de SNO Gibraltar aan de centrale regering uit Madrid. De schepen werden overgedragen aan de regeringsvertegenwoordiger Millan y Caro, die de schepen overgaf aan admiraal Lobo. Deze was met zes schepen, waaronder twee grote fregatten, Gibraltar binnen gelopen. De *Pigeon* vertrok naar Carthagena om vice-admiral Yelverton hiervan op de hoogte te brengen.

Op 11 oktober leverde admiraal Lobo met zijn nu uitgebreid eskader op grote afstand slag met de opstandelingenschepen. Medische hulp aan beide partijen werd na afloop van het gevecht aangeboden. Beide partijen zagen van deze hulp af. Admiraal Lobo verklaarde zelfs geen gekwetsten of gesneuvelden te hebben. Yelverton kon midden oktober een beschieting van Valencia voorkomen. Het bleek steeds meer mogelijk de Spanjaarden door de aanwezigheid van voldoende Britse oorlogsschepen in de Spaanse wateren hun geschillen te laten uitvechten zonder al te veel schade van de Britse zakelijke belangen.

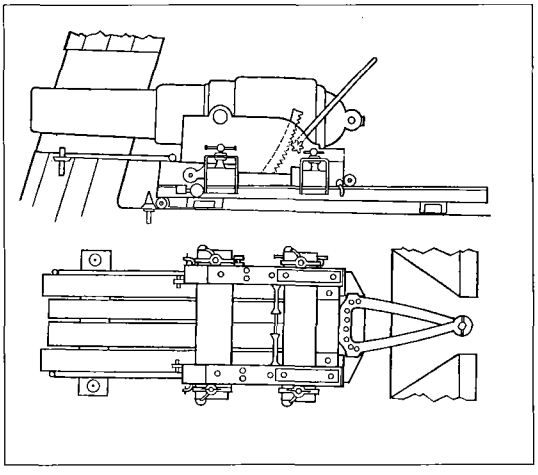

Zware draaibare voorlader voorzien van trekken en velden. In gebruik bij de Britse marine in deze periode.

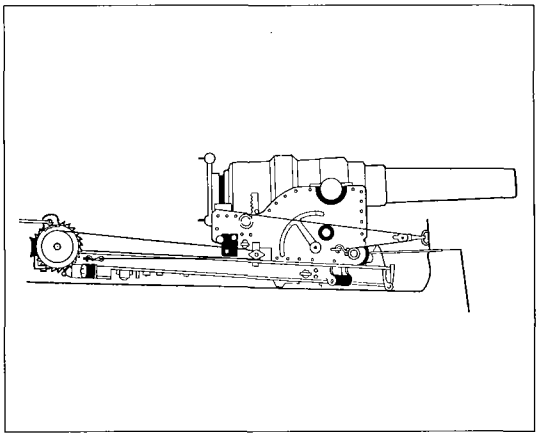

Zwaar kaliber 7 inch Armstrong achterlaad geschut (110 ponder). In gebruik bij de Britse marine in deze periode.

Nabeschouwing

Het hierboven beschreven verhaal steekt in omvang ver uit boven de gemiddelde "gunboat action", maar in principe verschilt het niet van de acties ondernomen in de Zwarte Zee, Chinese wateren, Grote Meren van Amerika/Canada en Afrikaanse wateren. Het was het in vredestijd voortzetten van de diplomatieke en politieke doelen met behulp van oorlogsschepen en daarbij het geweld niet schuwen, maar wel met mate en beheerst toepassen. Het gebruik was gestoeld op de vaderlijke en autoritaire zienswijze die voortkwam uit het denken in de Victoriaanse tijd. In die tijd geloofde men in Groot-Brittannië aan de deugden van de Christelijke Vooruitgang en de beschaving brengende invloed van Orde en Wet. De zendingsdrift was op zijn hoogtepunt. De ongelovigen moesten geholpen worden. Mogelijk speelde verborgen schuldgevoelens over de daden van de voorvaderen een rol. Denk hierbij aan het enthousiast bestrijden van de slavernij in Azië en in Afrika. De kanonneerboot was daarbij het vaartuig bij uitstek om ingezet te worden. Groot-Brittannië stond op het toppunt van zijn macht. Men vond het vanzelfsprekend dat een Brits onderdaan in het buitenland alleen verantwoording voor zijn daden schuldig was aan de Britse Kroon en aan niemand anders. Net als bij de Romeinen, kon de Britse onderdaan, in welk land dan ook, er op vertrouwen dat het wakend oog en de sterke arm van Engeland hem zou beschermen tegen onrechtvaardigheid en verkeerde behandeling.

Gunboat diplomacy hoeft niet persé met kanonneerboten te worden uitgevoerd. Het bovenstaande relaas toont dit duidelijk aan. Zelfs het afvuren van schoten is geen vereiste. Ook hoe wij het begrip *Gunboat diplomacy* wensen op te vatten hangt af van de zienswijze die men volgen wil. Wij kunnen het beschouwen als een inbreuk op soevereiniteit van een land of als de internationale handhaving van orde en wet. Derhalve als agressie of als zelfverdediging.[10]

In dit licht moeten wij het optreden in de Spaanse wateren in 1873 bezien. Ondanks dat er zeker wel een voorkeur bestond voor welk soort bewind in Spanje aan de macht was, beschouwde men de wens van de Spanjaarden daar zelf over te beschikken als legitiem en niet een zaak van het Verenigd Koninkrijk. Socialisten en communisten werden zeker niet sympathiek gevonden. Hun opvattingen waren strijdig met de Victoriaanse normen. Ook in Duitsland werd daar in regeringskringen zo over gedacht. Er bestaat over Bismarck een aardige, illustratieve anekdote. Hem werd eens gevraagd naar zijn mening over socialisten. Het antwoord was slechts *solche Leute kenn ich nicht*. Duitsland had net met succes Frankrijk een geduchte les geleerd (1870-1871) en wilde nu niet weer als agressor optreden. Daarnaast hadden zij een streven om een leidinggevende natie te worden, met net als Groot-Brittannië in het bezit van koloniën.

De Britten waren beter bedreven in *Gunboat Diplomacy* dan de Duitsers. Keizer Wilhelm I (1797-1888) werd pas in 1871 keizer. Hij was zeer Engels georiënteerd door zijn huwelijk met Victoria, de dochter van De Britse koningin Victoria. Bismarck had over deze houding zijn eigen gedachten. Los daarvan was de Britse marine de toonaangevende marine van de 19e eeuw. Het was verstandig van Bismarck om het optreden van de Duitse marine af te stemmen op de Britse marine. De Duitsers beschikten niet zoals de Britten over een vast steunpunt in het gebied. Deze beschikten in het Middellandse Zee gebied o.a. over Gibraltar en Malta. Het ontheffen van Werner uit zijn functie was formeel geheel juist. Bismarck had over de instructies over het gebruik van geweld overleg gepleegd met de Britten. Het overplaatsen van Werner was echter gezien de situatie in Spanje, en met name in het opstandige gebied, niet de meest wijze beslissing. De opstandelingen te Carthagena legden

het overplaatsen van Werner uit als het inzicht dat Werner te ver was gegaan. Zij traden meteen anders op tegen de Duitse ingezeten en hun handelsbelangen. De kreet *Friderico Carlos está qui* werd niet meer gehoord. Om het evenwicht weer te herstellen moest Werner's opvolger op 11 november 1873 dreigen met een beschieting van de stad en het opleggen van een aanzienlijke dwangsom ter compensatie voor het schaden van de Duitse belangen.
Een jong officier aan boord van de *Friedrich Carl*, sprak later over dit gebeuren bittere woorden. Het was de latere admiraal Alfred von Tirpitz (1849-1930). *Die Engländer pflegten einen Offizier politisch oder militärisch nicht preiszugeben, einerlei, ob seine Handlung aus dem vorgeschriebenen Rahmen herausfiel oder nicht. ..., grundsätzlich decken die Engländer ihre Leute, um die Achtung vor jedem Briten in der Welt und die Neigung zur Selbsthilfe in den Ihrigen zu stärken. Beim englischen Auslandsdienst wird auf Bewegungsfreiheit gesehen, wobei man vorsichtigerweise bedenkliche Unternehmungen möglichst nicht von den Chefs der Missionen, sondern von Nebenorganen vollziehen lässt. Bei uns wird die hierarchische Ordnung unverbrüchlich gewahrt.*[11]
Kijken wij naar het optreden van Werner met zijn eskader en dat van Montagu met de *Rapid* voor Barcelona, dan valt op dat de Duitsers nog veel van de Britten konden leren. Het loopt voor Werner goed af. Hij werd in de adelstand opgenomen en klom op tot admiraal. Montagu, die al van adel was, werd schout-bij-nacht (rear-admiral). Ook het feit dat de door de Duitsers genomen opstandelingenschepen, de *Almanza* en de *Vitoria*, later door de Britten te Gibraltar aan de centrale Spaanse regering worden teruggegeven spreekt boekdelen. Uiteindelijk zien wij dat de Britten geen schot gelost hebben en met de dreigende inzet van hun schepen krachtig hun in Spanje wonende ingezetenen en hun handelsbelangen hebben verdedigd. Precies hiermee voldaan hebbende aan de principes van de *Gunboat Diplomacy*.

Bijlage: De schepen

Spaanse schepen in handen van de opstandelingen.[12]
Numancia. Thans zouden wij dit schip een slagschip noemen. IJzeren schip met geschut langs de zijden, gebouwd in 1863, 7305 ton, lengte ca.94,50 m, breedte ca. 16,75 m, diepgang ca. 7,6 m, gewapend met acht 10 inch en zeven 8 inch voorladers, twee lichte kanons en twee machinegeweren. Snelheid 8 zeemijlen, stoommachine 3708 iHp, 740 ton kolen. *Vitoria*. Thans zouden wij dit schip slagschip noemen. IJzeren schip met geschut langs de zijden, gebouwd in 1865, 7250 ton, lengte ca 94 m, breedte ca. 17 m, diepgang 7,60 m, gewapend met acht 9 inch voorladers, drie 18 cm achterladers, acht 16 cm achterladers, zeven lichte kanons en twee machinegeweren. Snelheid 11 zeemijlen, stoommachine 4500 iHp, 700 ton kolen. *Almanza*. Houten fregat als kruiser gebouwd in 1860, 3960 ton, lengte ca.83 m, breedte ca. 15 m, diepgang 6.30 m, gewapend met acht 16 cm achterladers, vier 9 cm achterladers, twee lichte kanons en twee machinegeweren. Snelheid 14 zeemijlen, stoommachine 600 iHp, 600 ton kolen. *Mendez Nuñez*. Houten schip met geschut langs de zijden, gebouwd in 1861, 3382 ton, lengte ca. 71 m, breedte ca. 14,9 m, diepgang ca. 6.6 m, gewapend met vier 9 inch en twee 8 inch voorladers. Snelheid 8 zeemijlen, stoommachine 500 iHp, 400 ton kolen. *Duque de Tetuan*. Geen gegevens. *Fernando el Catolico*. Gepantserd fregat. Geen verdere gegevens. *Vigilante*. Adviesjacht, geen verdere gegevens.

Duitse schepen vallende onder Kapitän zur See Werner.[13]
Friedrich Carl. Panzerfregatte (fregat) gebouwd bij Cie des Forges et Ch. te Toulon in 1866/67, 3251 ton, lengte ca. 94 m, breedte 16,6 m, diepgang 6,90 m, gewapend met twee kanons 21 l/22, veertien kanons 21 l/19, zes snelvuur kanons 3,7 cm en vijf torpedobuizen 35 cm. Snelheid 13,5 zeemijlen, stoommachine 3550 iHp, 620 ton kolen. *Elisabeth.* Kreuzerfregatte (fregat) gebouwd bij de Königliche Werft te Danzig in 1866/67, 1996 ton, lengte 79,30 m, breedte 13,20 m. diepgang 5,50 m, gewapend met negentien kanons 15 l/22. Snelheid 10 zeemijlen, stoommachine 2440 iHp, 240 ton kolen. Het schip was een zeer goed zeilschip. *Delphin.* Panzerkanonenboote gebouwd bij de Königliche Werft te Danzig in 1859/60, 203 ton, lengte 43,30 m. breedte, 7,00 m, diepgang 2,35 m, gewapend met een getrokken kanon van 15 cm en twee getrokken kanons van 12 cm. Snelheid 9 zeemijlen, stoommachine 250 iHp, 52 ton kolen.

Britse schepen vallende onder vice-admiral Yelverton.[14]
Lord Warden. Thans zouden wij dit schip een slagschip noemen. Pantserschip van hout met geschut langs de zijden gebouwd op de Chatham Dockyard in 1867, 7840 ton, lengte 84 m, breedte ca. 17,70 m. Gewapend met twee 12 ton, veertien 9 ton en twee 6,5 ton voorladers, tien lichte kanons en 8 mitrailleurs. Snelheid 13,5 zeemijlen, stoommachine 6700 iHp, 630 ton kolen (1360 zeemijl). *Swiftsure.* Pantserschip met centrale batterij gebouwd bij Jarrow in 1872, 6910 ton, lengte 84 m, breedte ca. 16,75 m. Gewapend met tien 12-ton voorladers, acht 4 inch achterladers, vijf lichte kanons, vier snelvuur kanonnen en veertien mitrailleurs. Snelheid 13,75 zeemijlen, stoommachine 4910 iHp, 540 ton kolen (1630 zeemijl). *Triumph.* Pantserschip met centrale batterij gebouwd bij Jarrow in 1873, 6640 ton, lengte 84 m, breedte 16,5 m. Gewapend met tien 12 ton voorladers, vier 5 inch achterladers, zes 20 ponders, vier lichte kanons en vier snelvuur kanons en twaalf mitrailleurs. Snelheid 12 zeemijlen, stoommachine 5510 iHp, 550 ton kolen (1680 zeemijl). *Invincible.* Gepantserd torenschip gebouwd te Glasgow in 1870, 6010 ton, lengte 86,70 m, breedte 16,20 m. Gewapend met tien 12 ton voorladers, zes 4 inch achterladers, vier lichte kanons, vier snelvuur kanons en vijftien mitrailleurs. Snelheid 14,09 zeemijlen, stoommachine 4830 iHp, 500 ton kolen (1580 zeemijl). *Pallas.* Gepantserd korvet gebouwd op de Woolwich Dockyard in 1865, 3661 ton. Lengte 67,5 m en breedte 15 m. Gewapend met zes 7 inch voorladers. Verkocht in 1906. *Rapid.* Houten sloep gebouwd op de Depthford Dockyard in 1860, 913 ton. Lengte 48 m, breedte 9,15 m. Gewapend met een 40 ponder, zes 32 ponders en vier 20 ponders. Afgevoerd in 1906, kolenhulk in 1912, accommodatie vaartuig onder de naam Hart en in 1948 voor het laatst verkocht. *Pheasant.* Houten kanonneerboot van de Albacore-klasse gebouwd bij Pitcher in mei 1856, 232 ton. Lengte 31,8 m, breedte 6,6 m en diepgang 1,95 m. Gewapend met een 68 ponder, een 32 ponder en twee 24 ponder houwitsers. Snelheid 7,5 zeemijlen, stoommachine 233 iHp. 36-40 opvarenden. Gesloopt in augustus 1877 te Sheerness. *Torch.* Houten kanonneerboot van de Philomel-klasse gebouwd bij Green in 1859, 570 ton, lengte 43,5 m, breedte 7,5 m, diepgang 3,6 m. gewapend met een 68 ponder, twee 24 ponders (houwitsers) en twee 20 ponders (achterladers). Snelheid 8-11 zeemijlen, stoommachine 276-382 iHp, 60 opvarenden. *Pigeon.* Houten kanonneerboot van de Britomart-klasse gebouwd bij Briggs in juni 1860, 330 ton. Lengte 36 m, breedte 6,6 m en diepgang 2,4 m. Gewapend met twee 64 ponder achterladers. Snelheid 9 zeemijlen, stoommachine 260 iHp. 36-40 opvarenden. Gesloopt in september 1876 te Devonport. *Hart.* Compositie kanonneerboot van de Beacon-klasse gebouwd bij Thompson in 1868, 576 ton.

Lengte 46,5 m, breedte 7,5 m, diepgang 2,25 m. Gewapend met een 7 inch, 6,5 ton zware, voorlader, een 64 ponder voorlader en twee 20 ponder achterladers. Snelheid 9-10,5 zeemijlen, twee stoommachines 465-696 iHp. 80 opvarenden. De Hart werd in december 1888 verkocht. *Lynx*. Compositie kanonneerboot van de Beacon-klasse gebouwd bij Harland en Wolff in 1868, 603 ton. Lengte 46,5m, breedte 7,5 m en diepgang 2,25 m. Gewapend met een 7 inch, 6,5 ton zware, voorlader; een 64 ponder voorlader en twee 20 ponder achterladers. Snelheid 9-10,5 zeemijlen, twee stoommachines 465-696 iHp. 80 opvarenden, In december 1888 verkocht. *Helicon*. Raderschip, communicatievaartuig.

Noten

[1] A. Preston and J. Major, Send a Gunboat! A study of the Gunboat and its role in British policy, 1854-1904, (London 1967) 266 pp.

[2] A.J. van der Peet, *Belangen en prestige. Nederlandse gunboat diplomacy omstreeks 1900 (Amsterdam 1999)* 190 pp.; Voorts: S.J. de Groot, Het geheim van Futilah. Imperialistisch optreden van de Koninklijke Marine langs de Congo-rivier in 1885, *Mars et Historia* 3 (1997), 3-7.

[3] J. Cable, *The Royal Navy & the siege of Bilbao* (Cambridge 1979) 219 pp.

[4] W.A. Boelcke, So kam das Meer zu uns. Die preussisch-deutsche Kriegsmarine in Ubersee 1822 bis 1914 (Frankfurt am Main 1981) 68-69.

[5] Correspondence respecting the Proceedings of Her Majesty's ships of war on the South-East coast of Spain. Presented to both Houses of Parliament by Command of Her Majesty. 1874. (London 1874) C.-918,vi+66 pp.

[6] Wm. Laird Clowes, *The Royal Navy. A history from the earliest times to the death of Queen Victoria*, (London 1903) Vol. 7:243-247.

[7] V.A. Montagu, *Reminiscences of Admiral Montagu* (London 1910) Ch. IV Mediterranean memories 71-100. Speciaal 82-87.

[8] A. von Tirpitz, *Erinnerungen* (Leipzig 1919) 14.

[9] Boelcke (1981) 69.

[10] J. Cable, *Gunboat Diplomacy* 1919-1979. *Political Applications of Limited Naval Force* (2e druk, London 1981) 11-40.

[11] Tirpitz, *Erinnerungen* 15.

[12] T. Brassey, *The British Navy: its strength, resources, and administration* (London 1882) 121, 122; Lord Brassey, *The Naval Annual 1886* (Portsmouth 1886) 271-274. Getekende afbeeldingen van de Numancia en de Vitoria zie Plaat 85 en 86; R. Gardiner, R. Chesneau and E.M. Kolesnik (edit.), *Conway's All the world's Fighting ships 1860-1905* (London 1979) 380.

[13] Brassey (1882) 119; E. Gröner, *Die deutschen Kriegsschiffe 1815-1936* (München-Berlin 1937) 20, 21, 23, 32, 38, 52, getekende afbeeldingen van de Friedrich Carl, de Elisabeth en de Delphin: 70, 80, 102; zie ook A. von Crousaz, *Kurze Geschichte der Deutschen Kriegsmarine nach ihrem Ursprunge, ihrer organischen Entwickelung und ihren seitherigen Leistungen* (Berlin und Wriezen a/O 1873) 336-342; Voor wat betreft de Friedrich Carl; een zeer uitvoerige beschrijving is te vinden in T.H.A. Tromp, *Navires cuirassés de l 'Angleterre, de la France et de l 'Allemagne. Manuel a l'usage des officiers d 'artillerie* (Utrecht 1880) 167-168. Voor foto's van de Elisabeth en de Friedrich Carl zie Boelcke (1981) afbeeldingen 3 en 4; Gardiner et al. (1979) 243,251.

[14] Brassey, *The Naval Annual*, 1886 (Portsmouth 1886) 187-196; Preston and Major (1967) *Gunboat* 95,169,201,206-207,212,229,236-237; J.J. Colledge, *Ships of the Royal Navy: an historical index. Vol. I Major ships* (Newton Abbot 1969): A.E. Weightman, *Heraldry in the Royal Navy* (Aldershot 1957) 355-356; *Gardiner et al.* (1979) 13.

ACTUEEL

UITREIKING NEDERLANDSE DAPPERHEIDSONDERSCHEIDINGEN

Op 23 januari 2002 zijn hoge dapperheidsonderscheidingen uitgereikt aan drie militairen: twee Nederlanders en één Amerikaan.
Majoor-vlieger Marcel Duivesteijn en major Bill Thomas kregen het Vliegerkruis voor een levensgevaarlijke missie boven Belgrado in 1999.
Marinier Dirk Vonk ontving het Bronzen Kruis voor het redden van vijf collega's met wie hij in 1993 in Cambodja in een hinderlaag was gelopen.

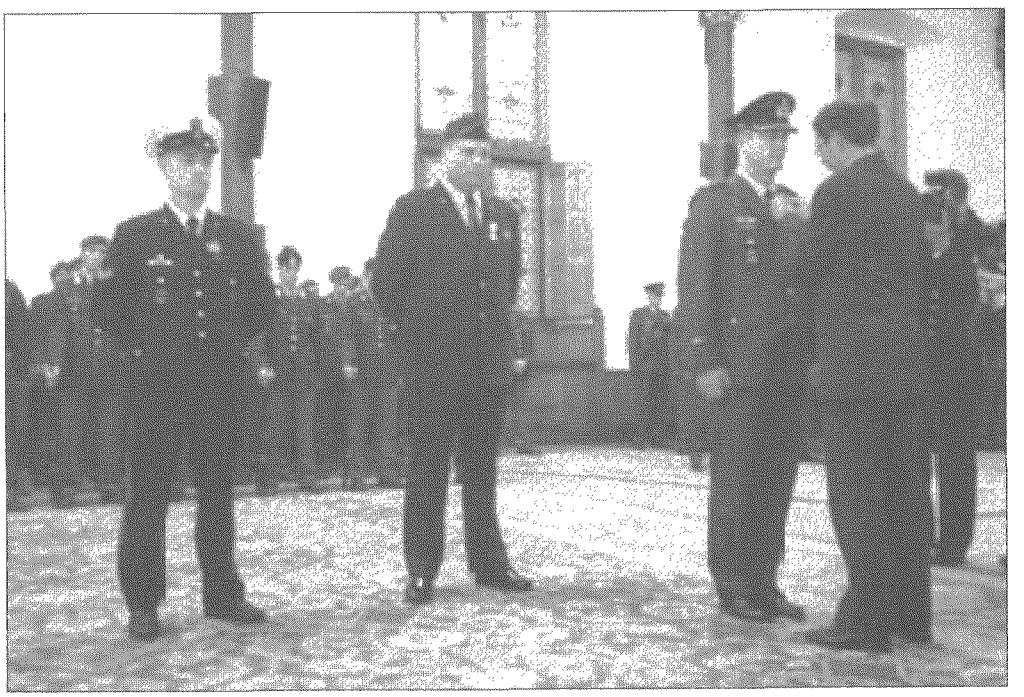

Dirk J. Tang

DE OORSPRONG VAN DE ZOEAVEN EN HUN UNIFORM

Een paar jaar geleden hoorde ik een stukje uit een radioprogramma dat luisteraars in de gelegenheid stelt aan deskundigen vragen te stellen Aan het woord was een mevrouw die vertelde dat zij van een familielid had gehoord dat ze afstamde van zoeaven. De bewuste mevrouw had daarbij duidelijk de indruk dat zoeaven een romantisch zigeunerachtig volk vormden en ze vond het wel spannend om daar bij te horen. Ze wist het echter niet helemaal zeker en daarom wilde ze toch wel de mening van een deskundige horen. Ik heb het antwoord van de deskundige niet gehoord, maar als ik de deskundige zou zijn geweest had ik gezegd: "Ach mevrouw, u moet niet alles geloven wat 'ze' zeggen!". De vraag blijft dan: wat moeten we dan wel geloven?

De oorsprong van het uniform

In de jaren dertig van de negentiende eeuw had Frankrijk grote geldbedragen geleend aan Noord-Afrikaanse vorsten. Dat geld was onder meer bedoeld om graan te kopen van Frankrijk. Niet in alle gevallen werd het geld daar aan besteed. De Dei van Algiers wilde bijvoorbeeld ook wel eens zijn paleis een opknapbeurt geven of een cadeau kopen voor één van z'n vele vrouwen. De Fransen vonden dat eerst niet erg want hoe meer er werd geleend hoe meer de Noord-Afrikaanse vorsten afhankelijk zouden worden van 'La douce France'. In de buitenlandse politiek leidt afhankelijkheid van een zwakke partij tot meer invloed en macht van een sterkere partij. Het werd pas een probleem toen er niet tijdig op de schuld werd afgelost.

In Frankrijk deden zich in dezelfde periode grote binnenlandse politieke spanningen voor. Zoals zo vaak in die situaties bedachten de politieke leiders een in dit geval ook nog praktische afleidingsmanoeuvre. Frankrijk zou de Noord-Afrikaanse schuldenaar afstraffen door zijn leger in te zetten. Aanvankelijk leek het allemaal op rolletjes te lopen. Het gebied rondom Algiers werd snel bezet. De Dei kon in eerste instantie niet op tegen de Fransen. Dat veranderde echter snel toen de strijd van een conventionele- in een guerilla-oorlog veranderde.

De Fransen namen hun intrek in de steden langs de kust. Daar kregen ze te maken met een warm en vochtig klimaat. Dat had mede tot gevolg dat zoals in de ongezonde en smerige kazernes van Algiers met grote regelmaat besmettelijke ziekten uitbraken. De overlevingskans voor de in de veel te warme en ongemakkelijke Europese uniformen gestoken soldaten was dan ook gering. Indien men op zoek ging naar de vijand dan moest men de bergen in waar de soldaten als konijnen werden afgeschoten door de Algerijnen. Dat moest veranderen en dat gebeurde ook.

Een nieuwe Franse legeraanvoerder koos voor een aangepaste militaire tactiek. Om te beginnen werden de kazernes uitgemest en de kleding en de bepakking van de soldaten aangepast aan de lokale omstandigheden. 'Licht en luchtig' werd het motto. Snelle, licht bewapende en fysiek gezonde eenheden achtervolgden voortaan de opstandelingen in de bergen. Daarnaast werd geprobeerd om met sommige bergstammen vrede te sluiten zodat daarna de mannen konden worden opgenomen in het Franse koloniale leger. Dat lukte bij de Zouaoua-stam uit Kabilië. Zij vormden, aangevuld met Europese soldaten, de kern van een nieuwe militaire eenheid die de benaming Zoeaven kreeg.

De eenheid zou niet alleen beroemd worden door hun successen in het gevecht. Het meest aansprekend was toch hun uniform dat vooral was samengesteld uit lokale kledingstukken. In de Engelse taal is daar een mooie uitdrukking voor: 'going native' en dat was hier het geval. De soldaten droegen een soort wijde 'harembroeken', serouels genaamd en in plaats van een zware overjas, een lichte blouse met een vest en een kort jack. De jacks waren aan de randen afgezet met een rode band en op voor en achterzijde versierd met een karakteristieke 'klaverbladkrul' die 'tombeau' werd genoemd. Het hoofddeksel bestond uit variaties op de Turkse fez. Alle onderdelen van het uniform bestonden uit lichte en vooral kleurige stoffen. Het werd een dracht die in alle opzichten opviel en dat in een tijd waar de uniformen nauwelijks uniform waren. Zo ontstond het zoeaven-uniform, dat tot aan het begin van de Eerste Wereldoorlog grotendeels onveranderd zou blijven.
Het was echter niet alleen uiterlijk vertoon. De aangepaste gevechtstactiek, de nieuwe kleding en uitrusting en de inzet van de lokale soldaten als geheel droegen bij aan de nederlaag van de troepen van de Dei van Algiers. Die overwinning werd op allerlei manieren gebruikt om het Franse leger dat onder Napoleon zo smadelijk was verslagen, te verheerlijken. Er ontstond een mythe rondom de gevechtskracht van de nieuwe eenheid. De overwinning op de Dei zou vooral zijn bereikt door de militaire durfals in Zoeaven-uniform.

Een afbeelding van Franse Tirailleurs Indigenes in zoeavenuniform dat bestaat uit een witte tulband en slobkousen. De rest van het uniform is hemelsblauw met gele lissen en chevrons.

Een inspirerend voorbeeld?
Andere landen keken met jaloezie naar dit voorbeeld van Franse grandeur. Het duurde niet lang of er ontstond wereldwijd een massale 'zoeavenuniform' hype. Iedereen die militair wilde meetellen vroeg om zo'n pak. Het merkwaardige daarbij was dat niet langer de kwaliteit van de soldaat in het uniform de gevechtskracht leek te bepalen. Nu maakte het uniform de soldaat en wat voor een uniform!! Dus wat voor een soldaat!
Zoeaven-eenheden verschenen als bij toverslag tijdens de Amerikaanse burgeroorlog (1861-1865) en dat was een oorlog die toch al werd gekenmerkt door een grote diversiteit aan uniformen. Speciaal aan de oproep om vrijwilligers voor deze eenheden werd massaal gehoor gegeven. Het aanbod was dermate overweldigend dat de rekruteringsofficieren, mannen met een klein gebrek konden afwijzen. Het gevolg was dat alleen de beste rekruten in de zoeaveneenheden werden opgenomen. In New York gebeurde dat bijvoorbeeld door een eenheid te vormen die louter uit (ex) brandweerlieden bestond. Die hadden wel voor hetere vuren gestaan. Het zou, zo was de verwachting, de

eenheid ' New York Fire Zouaves' geen moeite kosten de mythe om te zetten in werkelijkheid.
Hun vuurdoop tijdens de eerste slag om Bull Run verliep anders dan verwacht. De zuidelijke troepen lieten weinig heel van de vermeende onkwetsbaarheid. De New Yorkse brandweerlieden presteerden niet beter dan

Een afbeelding van de beroemde Nederlandse zoeaaf Pieter Jong, ook wel bekend als de 'Held van Lutjebroek'.
Het uniform bestond uit een kepi, een vest, een korte jas en een wijde broek van grijsblauwe stof afgezet met rode tressen en chevrons. Rood was ook de brede ceintuur die werd gedragen om het middel. Witte slobkousen op lage zwarte bergschoenen completeerden de uitmonstering.

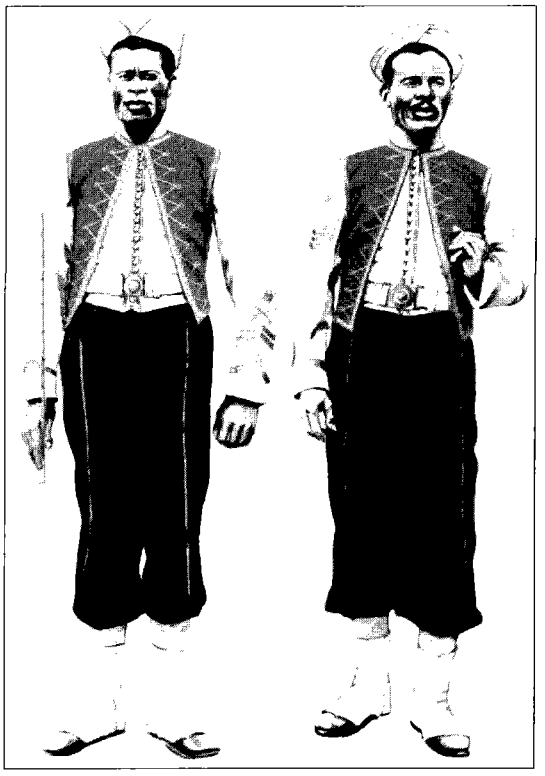

Soldaten van het Engelse West India Regiment, gekleed als zoeaven. Het uniform bestond uit een rood met witte tulband, wit hemd, rood vest, blauwe broek, rode kousen en witte slobkousen.

de compagnieën van ex-hotel-afwassers. Toch was daarmee de aantrekkingskracht van het zoeaven-uniform nog niet verdwenen. Gedurende de gehele oorlog bleven zowel in het noorden als het zuiden zoeaven-eenheden actief voor hun goede zaak. Er waren zelfs eenheden van vrouwen in zoeavenuniform die de verzorging van de mannelijke zoeaven voor hun rekening namen.
Ook de doorgaans gereserveerde Britse vorstin Victoria had een zwak voor het uniform. Zij verordonneerde persoonlijk dat er een eenheid Britse zoeaven zou moeten komen. Daar was de Britse generale staf echter niet zo enthousiast over, maar het was natuurlijk onmogelijk om niet aan 'her Majesty's wishes' te voldoen. Het werd uiteindelijk een

regiment van zwarte West-Indische soldaten dat als zoeaven werd aangekleed.

Zoeaven van de paus

In Europa waren na afloop van de Napoleontische oorlogen nieuwe grenzen getrokken. Op het Italiaanse schiereiland had dat geleid tot een lappendeken van staatjes. Eén van die staten was de Pauselijk staat. Het was ruwweg gelegen in het hart van het huidige Italië, rondom het 'heilige' Rome. Door een proces van eenwording waren in Italië naast de pauselijke staat twee belangrijke staten overgebleven. Dat waren het Koninkrijk Piedmonte in het noorden en het Koninkrijk van de twee Sicilië's in het zuiden. Na het revolutiejaar 1848, kreeg de paus te maken met een romantisch revolutionaire beweging (Risorgimento) die streefde naar de eenwording van geheel Italië. Dat nieuwe Italië zou een republikeinse staatsvorm moeten krijgen. Het verloop van deze interessante ontwikkelingen valt buiten het bestek van dit artikel maar van belang is dat in 1860 het meest noordelijke gebied van het pauselijk territoir werd ingelijfd bij het Koninkrijk Piedmonte. De paus deed, wellicht door het ontbreken van herkenbare inzet door 'hemelse heerscharen', een oproep aan de katholieke wereld om hem te hulp te komen met gewone sterfelijke soldaten.

Een afbeelding van een sergeant van het 19th Illinois Volunteers, een Zoeaven eenheid. Het uniform bestond uit een rode broek en kepi, een donkerblauwe korte jas en een lichtblauw hemd.

Nederlandse zoeaven in de aanval tijdens de slag van Mentana. (afbeelding afkomstig van Nederlands Zouavenmuseum).

Aanvankelijk waren het vooral Fransen en Belgen die aan de oproep gehoor gaven. Zij werden ingedeeld bij het korps pauselijke zoeaven dat op 1 januari 1861 werd opgericht en onder leiding stond van de Zwitserse kapitein Allet. Nederlandse zoeaven speelden in het begin van de strijd geen rol van betekenis. Hun aantal was eenvoudig te gering. Dat veranderde echter in 1865 toen door een gecompliceerde politieke 'deal' de Franse regering, Victor Emanuel II als koning van geheel Italië erkende. Interessant daarbij was dat de Fransen de aanspraken van de paus op 'een wereldlijk gebied' bleven erkennen, maar daarbij niet vermeldden waar dat gebied precies uit bestond.
Een nieuwe pauselijk kreet om hulp bracht ditmaal ook vele katholieke Nederlandse

jongeren onder de pauselijke banieren. Om hoeveel Nederlanders het precies is gegaan is niet geheel duidelijk. Deugdelijke militaire administratie behoorde niet tot de vereisten voor de leden van de pauselijke generale staf.
Ongeveer 11.000 vrijwilligers stroomden in de periode 1861-1865 naar Rome. Daar waren naar schatting ongeveer 3.000 Nederlanders bij. Broeder Christofoor van Langen, die moet worden beschouwd als historicus van de geschiedenis van de Nederlandse zoeaven en als oprichter van het Zoeavenmuseum te Oudenbosch, kwam in zijn boek Uit het epos der 3000 Nederlandse Zouaven, tot een schatting van 4.000 man. Dat is weliswaar in strijd met de titel van zijn boek maar hij verklaarde deze berekening door te stellen dat nogal wat Nederlanders abusievelijk als Vlamingen werden geteld in de pauselijke boekhouding. Op grond van deze aanname kan worden vastgesteld dat het aantal Nederlanders het aantal Fransen (2964) en Belgen (1634) overtrof.
Het heeft allemaal niet geholpen. Het pauselijke leger van ca. 8.000 man was niet in staat 50.000 Italianen te weerstaan. In september 1870 begon het beleg van Rome en ondanks heldhaftig verzet moest de paus al na korte tijd capituleren. Hij werd 'de gevangene' van het Vaticaan. Een situatie die pas in 1929 onder het regiem van Mussolini formeel werd omgezet in een verdrag tussen Italië en het Vaticaan.

Een soldaat en een trompetter van het Engelse West India Regiment, gekleed als zoeaven. Het uniform bestond uit een rood met witte tulband, wit hem, rood vest (voor de trompetter rood hemd en wit vest), blauwe broek, rode kousen en witte slobkousen.

Beknopte bibliografie

- *Voor Paus en Koning, een korte geschiedenis van de Nederlandse zouaven, 1860-1870,* een uitgave van de Stichting Nederlands Zouavenmuseum, (Oudenbosch 1998)
- Zaal, Wim, *De vuist van de paus, de Nederlandse zouaven in Italië 1860-1870,* (Nieuwgein 1996)
- *Tilburgse zoeaven ten strijde voor de paus,* uitgave van Tilburg, tijdschrift voor geschiedenis, monumenten en cultuur, door Stichting tot behoud van Tilburgs cultuurgoed (1996)
- Reynders, J.M., *Pieter Jong, de held van Lutjebroek,* z.d.z.p.

Henny Meijer

HET STANDMODEL VAN DE MILITAIRE WILLEMSORDE NA 185 JAAR VASTGESTELD

De Kanselarij van de Nederlandse orden heeft in het laatste decennium van de meeste ordenversierselen en dapperheidonderscheidingen standmodellen laten vervaardigen. Omdat de vormgeving van de meeste nieuwe versierselen slechts weinig is veranderd en slechts de kwaliteit van o.a. de voorgeschreven oppervlakte-bewerkingen enorm is verbeterd, is over dit onderwerp weinig te melden
Doch bij de versierselen van de vermaarde Militaire Willemsorde (1815) zijn in het nieuwe standmodel anno 2000 opmerkelijke veranderingen zichtbaar, die helaas niet door iedere ridder worden geapprecieerd. Reden genoeg om dit eens nader te bestuderen.

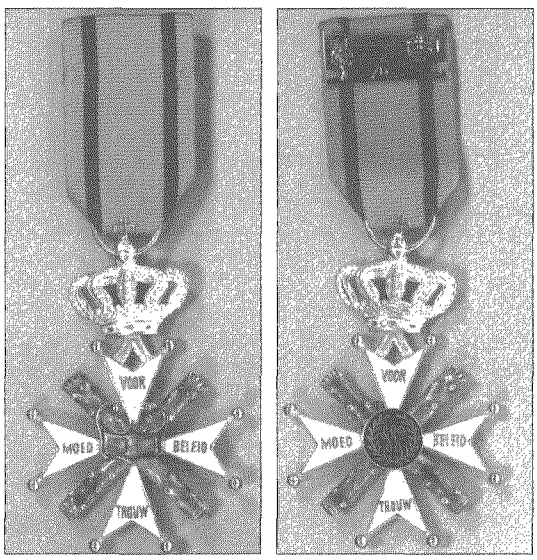

Het nieuwe standmodel anno 2000 van het Ridderkruis 4e klasse van de Militaire Willemsorde (1815). Met historisch verantwoord Bourgondisch kruis.

Het beschrijven en definiëren van een voorwerp met het doel om als aanmaakvoorschrift te dienen is een precaire zaak, waarbij taalkennis en technisch vakjargon vaak op gespannen voet staan. Het voorkomen dat de beschrijving ruimte laat voor interpretatieverschillen is welhaast een utopie.

De beschrijving gepaard met een technische tekening of specificatie aangevuld met een geaccepteerd proefmodel of proefslag is de enige manier om interpretatie verschillen, die leiden tot afwijkende vrijheden van de edelsmid, te voorkomen.
Deze afwijkende vrijheden van de edelsmid moeten ook het geval zijn geweest bij de instelling van de Militaire Willemsorde op 25 juni 1815.
Uit archiefonderzoek van C.P. Mulder *(Made in Brussels... Orders for the heroes of Waterloo)*, 1989, weten we het volgende:
"Op 27 mei 1815 werden twee geborduurde borststerren van de MWO geleverd door Dennis Keteler, Brussel voor 18 frank per stuk en afgekeurd", een aanwijzing dat beschrijving van het versiersel kan lijden tot ongewenste vormgeving.
Op 31 mei 1815 leverde de firma C.S.G. Haagen, Den Haag een "Goud Emailleerd Commandeur's order" voor f 155.
Vier en halve maand na de instelling van de MWO waren de volgende aantallen in de registers van de MWO ingeschreven, merendeels voor de strijd tegen de Fransen 1813-1815, inclusief Waterloo:
Grootkruis 9, Kommandeurs 26, Ridders 3e klasse 65 en Ridders 4e klasse 955.

De intrigerende vraag werd dan ook gesteld welke firma's deze relatief grote aantallen hebben vervaardigd. Massaproductie bestond toen nog niet en alle versierselen werden met de hand gemaakt. Hiervoor moeten verschillende edelsmeden zijn ingezet, wat het gevaar voor afwijkingen onontkoombaar maakt.

Op 23 september 1815 tekende kanselier Generaal Janssen een contract met de firma J.F.J. Depot "Joaillier et Byoutier", Brussel voor 19 kruisen Ridder 1e klasse en 2e klasse ad 140 frank per stuk, 70 ridderkruisen Ridder 3e klasse ad 110 frank per stuk, 70 ridderkruisen 4e klasse ad 45 frank per stuk en 665 ridderkruisen ad 28 frank per stuk. Deze duurdere ridderkruisen 4e klasse waren waarschijnlijk bedoeld voor buitenlandse ridders, waardoor hier toch kan worden gesproken van minimaal twee verschillende uitvoeringen. Hiervoor leverde de firma Lucas Molekamp, partner van Ferrario, van Deurs & Co., Rotterdam de linten: 38,5 yards voor de 3e klasse, 39 yards voor de 1e klassse en 29 yards voor de 2e klasse. Geen vermelding voor lint van de 4e klasse waardoor wordt aangenomen dat hiervoor hetzelfde lint is gebruikt als voor de 3e klasse. Dit lijkt bevestigd in de bestellingen van augustus (140 yards) , september (45 yards) en oktober (32 yards) Het grote aantal van 665 Ridderkruisen 4e klasse, gemaakt door zeer vele edelsmeden maakt heeft geresulteerd in vele afwijkende versierselen. Op 31 mei 1815 leverde de firma C.S.G. Haagen, Den Haag een "Goud Emailleerd Commandeur's order voor f 155".

Welke beschrijving hadden deze edelsmeden tot hun beschikking?

In artikel 6 van de Wet, houdende de instelling van de Militaire Willemsorde (30 april 1815 nr. 5) lezen we het volgende:

"Het versiersel der Orde zal bestaan in een wit geëmailleerd kruis, met acht gouden geparelde punten. Op de armen van het kruis de woorden: Voor Moed, Beleid, Trouw. Over hetzelfde ligt het Bourgondisch kruis, bestaande uit groene laurierstokken, zaamgebonden door den gouden vuurslag; op de tegenzijde vervangen door een blaauw geëmailleerd medaillon, waarop in het midden van een lauwerkrans W, alles gedekt door eene gouden Koninklijke Kroon. Het lint, oranje, met twee smalle donker blaauwe strepen"

Voor de Groot-Kruisen: Een zilveren ster, geborduurd op den rok aan de linkerzijde en het juweel van de orde aan een lint, vier vingeren breed, en echarpe van de regter nar de linkerzijde;

Voor de Kommandeurs: Het ordes-teeken geborduurd op den rok aan de linkerzijde, zonder ster, doch met kroon, en het juweel aan een lint, drie vingeren breed en sautoir aan den hals;

Voor de Ridders van de 3de klasse: Het ordesteeken aan een lint, twee vingeren breed aan het knoopsgat, en

Voor de Ridders der 4de klasse: Een kleiner ordes-teeken, hebbende de punten, vuurslag en kroon in zilver aan een lint, een vinger breed aan het knoopsgat."

De belangrijkste elementen, die eruit springen:

Het primaire versiersel, het kruis, wordt niet gedefinieerd alleen dat het wit geëmailleerde moet zijn met opschrift en met acht parels.

Hier zou men hebben verwacht "Johanniter kruis" of "Maltezer kruis", doch dat staat er helaas niet, hoewel dat bedoeld was gezien de ontwerpen van de Hoge Raad van Adel, welke werden overgenomen, en dat eveneens het primaire of basiskruis is van de Orde van de Nederlandse Leeuw (1815) en van de Orde van Oranje Nassau (1894).

Het (secondaire) Bourgondisch kruis is wel gedefinieerd; bestaande uit groene laurierstokken, samengebonden door een vuurslag, op de tegenzijde door een medaillon (welke wel exact werd gedefinieerd).

Het materiaal van de versiersels zijn gedefinieerd. Goud en/ of zilver.
De maatvoering van de versierselen zijn niet gedefinieerd, doch wel de lintbreedte t.w." 4, 3, 2, en 1 vingeren breedt".

Welke bronnen heeft de Kanselarij gebruikt om tot dit nieuwe standmodel te kunnen komen?
Daar is bijna geen twijfel over. Gelijktijdig met de introductie van het nieuwe standmodel werd door de Kanselarij een herdruk uitgegeven van het prachtige boek *"De Militaire Willems-orde, Geschiedenis van haar ontstaan, met aanteekeningen bij de Wet en het Reglement van de Orde"*, door F.H.A. Sabron, De Koninklijke Militaire Academie Breda 1912.

Generaal Sabron. Uitstekend auteur in 1912.

F.H.A. Sabron was niet de eerste de beste. Hij was gepensioneerd Luitenant Generaal, Adjudant in Buitengewone Dienst van Hare Majesteit de Koningin . Oud-Chef van de Generale Staf en Oud-Minister van Oorlog. Zijn meesterlijke boek met zijn gedetailleerde beschrijvingen en bronnen-onderzoek bevat nog al wat vernietigende kritiek over het versiersel van de Militaire Willemsorde. Op blz. 88: "Het gemis van een standmodel en van een volkomen juiste beschrijving der decoratie is, gelet op al deze en nog verder te noemen afwijkingen, dan ook wel te betreuren, en het laat zich voorzien dat, als geen standmodel voor de decoratie wordt ingevoerd, de fantasie van den juwelier, de oorspronkelijke decoratie steeds meer en meer doen ontaarden". Sabron was ook een eerlijk man gezien zijn opmerking op dezelfde bladzijde: "Het is ons niet gelukt een kruis onder de oogen te krijgen dat in 1815 is uitgegeven; daarentegen wel kruizen in 1830/32 toegekend.." Dat is voor ons wel mogelijk en bijvoorbeeld in de collectie van wijlen Dr. W.F. Bax *(Veilingcatalogus Jacques Schulman N.V. nummer 236 van 1-4 mei 1962)* zien we daar verschillenden van op blz. 37 en op plaat 8: Ridderkruis 3de klasse vervaardigd in 1815, goud 38mm; Ridderkruis 4de klasse, vervaardigd in 1815, zilver, 32 mm; Ridderkruis 4de klasse, zilver, 38 mm, gedragen door Kapitein (G.J.J) Rochell (K.B. 11 Augustus 1815 no. 17).

Deze drie versierselen bevestigen hetgeen Sabron reeds veronderstelde doch in 1912 niet kon bewijzen: door verschillende juweliers zijn er opmerkelijke verschillen in uitvoering: vorm van de kroon, bevestiging aan de kroon, de uiteinden van de takken van het Bourgondische kruis, de details van de vuurslag en de maatvoering. Er zijn dus kleinere Ridderkruizen 4de klasse gemaakt (32mm) doch ook van 38 mm. Doch beiden hangend aan lint met dezelfde breedte. **Opmerkelijk is dat er geen verschillen zijn in de uitvoering van het primaire kruis het zo genaamde Johannieter- of Maltezer kruis, waarbij de zijkanten van uitlopende armen allen vanuit het middelpunt van het versiersel komen en in elkaars verlengde liggen.**

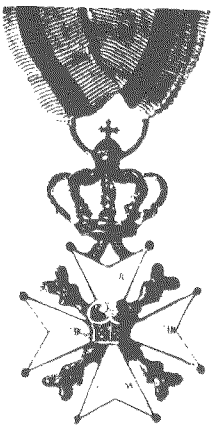

Ridderkruis MWO3, makelij 1815 met lelie onder de kroon, goud, 38mm. Collectie W. Bax.

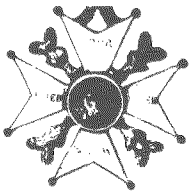

Van G.J.J. Rochell (voor Waterloo) K.B. 11 augustus 1815 no. 17. Collectie W. Bax.

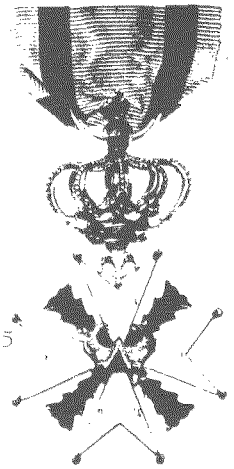

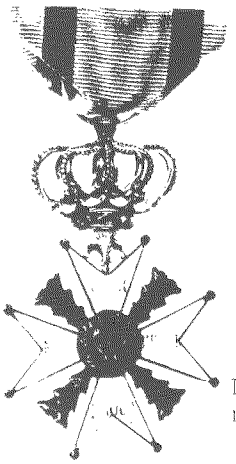

Ridderkruis MWO4, makelij 1815. Zilver, 32mm. Collectie W. Bax.

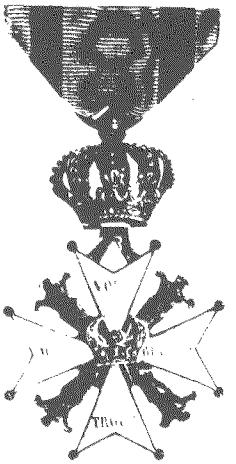

Ridderkruis MWO4, makelij 1815. Zilver, 32mm.

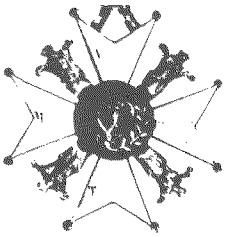

Het getuigt van moed van de Kanselarij der Nederlandse Orden om in het jaar 2000 toch een standmodel te bepalen en vast te leggen. Uit het bovenstaande moge duidelijk zijn dat er altijd wel kritiek, welke keus ook wordt genomen. Mijn vaststelling bij de beoordeling van het nieuwe standmodel van de Militaire Willemsorde is het volgende:

A. De kritiek van Sabron over het Bourgondische kruis werd overgenomen. (De zo genaamde dennenboompjes zijn vervangen door echte knoestige takken).
B. Het primaire kruis is niet langer een Johannieter of een Maltezer kruis doch lijkt vervangen door vier klassieke pijlpunten, die elkaar met de punten niet raken in het middelpunt van het versiersel doch die op de omtrek van het medaillon staan.
C. De maatvoering van het Kruis 4e klasse is niet kleiner geworden dan deze van de 3e klasse .(De Wet uit 1815 spreekt over "een kleiner ordes-teeken").
D. Het lint van het Ridderkruis 4e klasse is 28 mm geworden en dus volgens de Wet uit 1815, doch niet als die van de uitgereikte kruizen in 1815.
E. Het lint van de 3e klasse is 28 mm geworden, smaller dan de Wet uit 1815 en eveneens smaller dan de uitgereikte kruizen in 1815.
F. Het lint van de 3e klasse is voorzien van een rozet op het smalle lint, hetgeen niet werd gespecificeerd in de Wet uit 1815.

Het moet gezegd worden dat er weinig samenhang is te bespeuren tussen deze keuzen; soms is gekozen voor de Wet uit 1815,

soms is bewust niet gekozen voor deze Wet betreffende de instelling van de Militaire Willemsorde. Het Bourgondische kruis werd historisch verantwoord vormgegeven geheel naar wens van Sabron, in schrille tegenstelling tot de vormgeving van het primaire kruis, dat eigenlijk geen kruis meer is, is een historische dwaling van de juwelier. Hierdoor is er weinig ruimte voor de tekst: VOOR MOED BELEID TROUW.

De keuze van het smalle lint voor het Ridderkruis 4e klasse lijkt gewettigd door de Wet uit 1815, doch de moed om dan ook de maatvoering van het versiersel aan te passen aan die zelfde wet ontbreekt blijkbaar.

De keuze van het smalle lint voor het Ridderkruis 3e klasse slaat als de bekende tang op een varken, om deze traditionele dwaling subtiel te beoordelen. Gelukkig bestaan er geen levende Ridders MWO 3e klasse meer, die anders beslist gekwetst zouden zijn geweest.

Samenvattend: we kunnen begrijpen waarom een Ridder MWO4 het nieuwe versiersel niet mooi vindt en dat hij zijn kruis "met de dennenboompjes" mooier vindt. Voor het vele geld dat voor deze standmodellen van de Militaire Willemsorde werd uitgegeven een teleurstellend resultaat waar het laatste woord nog niet over is gezegd. Sabron moest 88 jaar wachten op correctie van zijn suggestie voor wat betreft het Bourgondische kruis. Wellicht duurt het minder lang voordat we het Johannieter- of Maltezerkruis terug krijgen samen met lint in de traditionele breedte van "Twee vingeren breedt" ofwel 38 mm., waarvan we nu met zekerheid weten dat het sinds 1815 tot aan 2000 werd gebruikt. Niet iedere verandering is een verbetering!

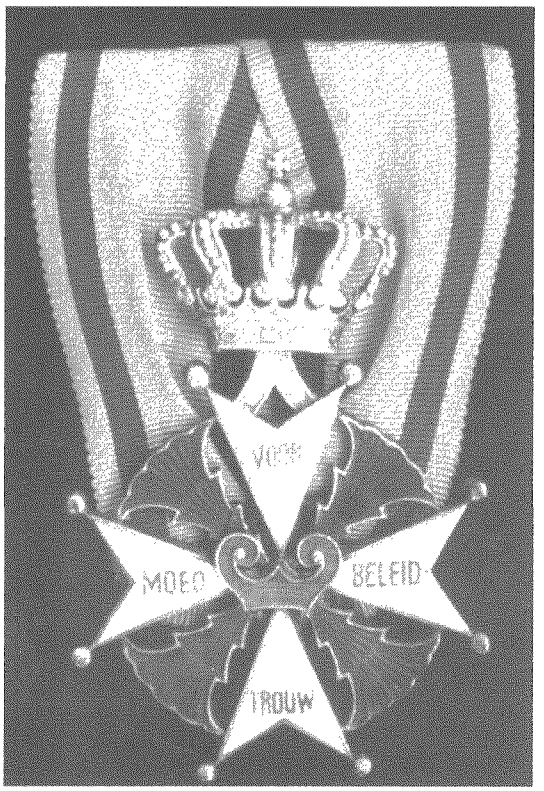

Ridderkruis MWO4 type 1940-2000
(met de "dennenboompjes")

Bronnen:

F.H.A. Sabron, *"De Militaire Willemsorde, Geschiedenis en ontstaan"*, Breda, 1912

Wet en Reglement van de Militaire Willemsorde 25 Juni 1815 no. 10

C.P. Mulder, *"Made in Brussels.... Orders for the heroes of Waterloo"*, Venray 1989.

Veiling catalogue 236 Munten en Penningen *Collectie Dr. W.F. Bax*, Amsterdam 1962.

Mr. C.H. Evers *"Onderscheidingen, Leidraad voor de decoraties van het Koninkrijk der Nederlanden"*, Amsterdam 2001

J.M. van Ee

VAN PAPENBRIL TOT RIJKSARCHIEF

de citadel van 's-Hertogenbosch

De citadel Papenbril dient, zoals bekend is, tot zelfstandige verdediging; eensdeels om c.q eene oproerige bevolking in bedwang te houden, wanneer de bezetting geen meester van de stad meer is; anderdeels en hoofdzakelijk tegen een aanvaller die de stad vermeesterd heeft, teneinde daar als in een laatste toevluchtsoord nog te rekken, en den terugtocht der bezetting te beschermen en haar in de gelegenheid te stellen veilig naar de Maas te retireren.

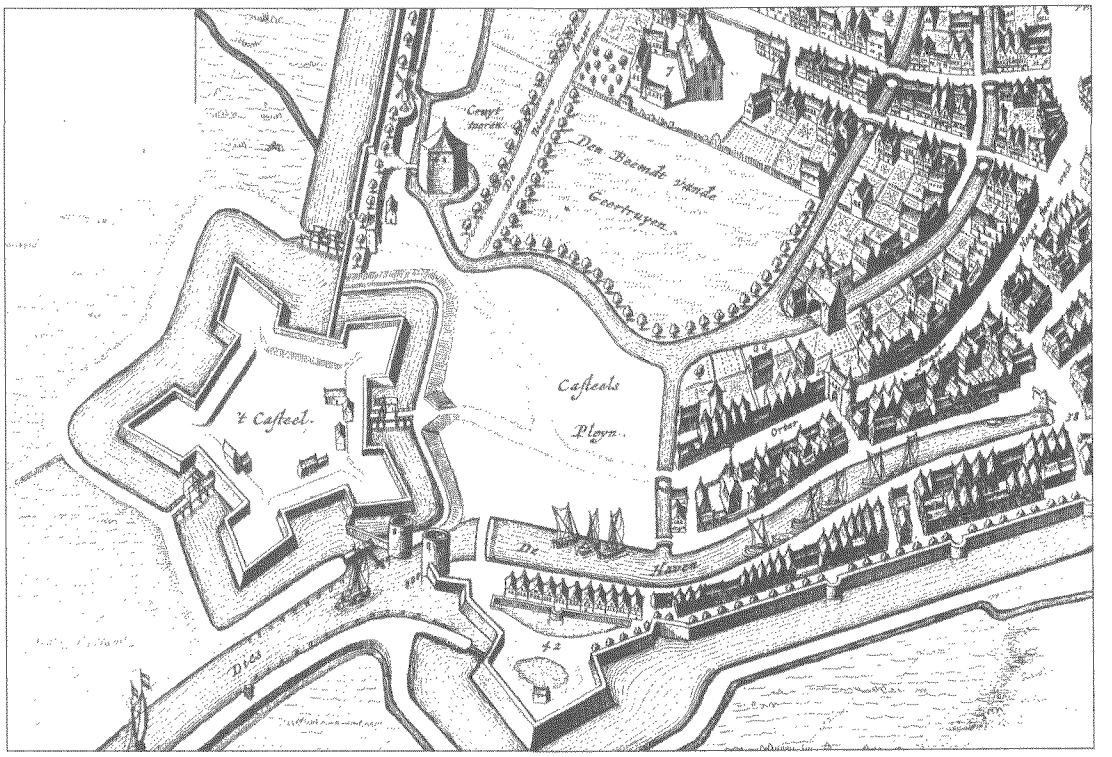

detailkaart van citadel en havenpoort(stadsarchief)

Na een beleg van vier en een halve maand capituleerde 's-Hertogenbosch in september 1629. Frederik Hendrik, de Stedendwinger, toonde, als goed militair, respect voor zijn tegenstander Grobbendonck en liet hem en zijn troepen, compleet met het zware geschut, met vliegende vaandels en slaande trom vertrekken.

De gedelegeerden van de Staten Generaal die de capitulatie voorwaarden voor de stad en de burgerij dicteerden waren uit ander hout gesneden. Deze voorwaarden waren ronduit vernederend voor de Bossche bevolking die dapper had meegevochten tijdens het beleg.

Zo werden alle kerken en kerkelijke goederen verbeurd verklaard en moesten alle mannelijke religieuzen de stad verlaten. De

openbare uitoefening van de katholieke godsdienst werd verboden. Alleen in schuilkerken werd dit nog "gedoogd". De St Jan werd een protestantse kerk terwijl de gehele Bossche bevolking katholiek was. Na de capitulatie vond men na lang zoeken één belijdend protestant in de stad.
Het is dan ook niet verwonderlijk dat al spoedig na de machtsovername er verontrustende rapporten bij de Heren Staten binnenkwamen omtrent de vijandige gezindheid van de Bosschenaren. Men besloot dat er een zogenaamd blokhuis moest komen om de bevolking in bedwang te houden. Frederik Hendrik, die het al niet eens was met de capitulatie voorwaarden, voelde hier niets voor. Het plan ging even niet door maar in 1637 begon men toch met de bouw van een "dwangburcht". In 1639 kwam de gemachtigde van de Staten Generaal Hendrik Nobel die verbeteringen liet aanbrengen en een gehele stadswijk met de St Pieterskerk liet afbreken om een schootsveld te krijgen in de richting van de stad. Men sprak toen van het Nobelfort, of het Casteel, later van Papenbril. De functie van het fort was wel duidelijk. De staten maakten zich nog steeds zorgen over "paapse stoutigheden".
De officiële naam werd Fort Willem-Maria. Genoemd naar de latere stadhouder Willem II en zijn echtgenote de Engelse prinses Mary. Pas in de franse tijd komt de naam Citadel in gebruik.

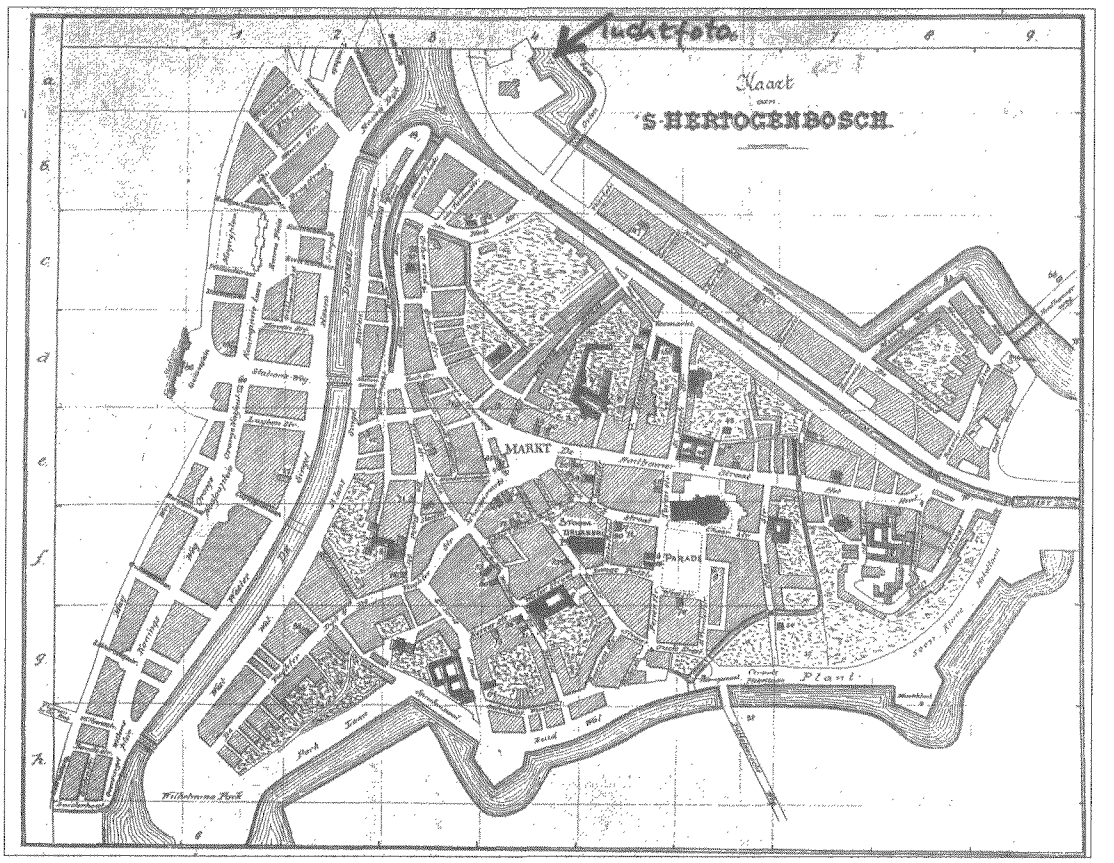

Den Bosch na slechten vestingwerken en verbreding Zuid-Willemsvaart, ±1920. (rijksarchief NB)

Het Fort

Is gebouwd op de plaats waar vroeger het bastion Grobbendonck lag en is een vijfhoekige schans met vijf bastions. De gehele wal heeft revêtementsmuren van gemiddeld twee meter dik. Binnen het fort waren slechts een wachtgebouw, een vaandelhuis, een munitie opslagplaats en een werkplaats. In 1789 bouwde men een militaire gevangenis met burelen voor de krijgsraad op het terreplein. Het is een gesloten vierkant gebouw met een binnenplaats. In 1848 werd het gebouw als kazerne in gebruik genomen. Het was toen zwaar verwaarloosd. Rond 1900 zijn er vier vleugels aan het pand geconstrueerd en zo ontstond de Citadelkazerne die velen van ons nog kennen. Ook het fraaie wachtgebouw bij de stadspoort stamt uit die tijd In 1880 bij de verbreding van de Zuid-Willemsvaart verdween een bastion. In 1960 verlieten de militairen de kazerne en een periode van verwaarlozing begon In 1973 werden plannen gemaakt de Citadel als rijksarchief in te richten en gelijktijdig te restaureren. Het werk begon in 1982 en was gereed in 1985 en met een fraai resultaat. De negentiende-eeuwse vleugels zijn verdwenen en het oorspronkelijke Huis van Arrest staat er weer in volle glorie. De binnenplaats is overdekt maar zodanig dat men zich op een binnenplaats waant. De wallen hebben weer hun oude profiel, compleet met borstwering walgangen en oprillen. In de wal van de hoofdpoort tot aan de noordpoort zijn twee etages depots gebouwd die plaats bieden aan 27 strekkende kilometer archief. Op een paar plaatsen is de wal onderbroken voor een lichtinlaat in de depotgangen.

De Noordpoort, die was verdwenen, is geheel herbouwd evenals de werkplaats. Daar is thans het restauratie en het fotoatelier gehuisvest.

Nog steeds is er krijgsgedruis op het oude fort. In de zomermaanden schieten de schutters van de Oude Schuts met hun voetbogen volgens de reglementen en in de kleding van 1500 en de artilleristen van de Stedelijke Schutterij uit 1830 doen hetzelfde maar dan met 24 ponder vestingkanonnen die op de wal staan.

's-Hertogenbosch is na deze zeer geslaagde restauratie terecht trots op de enige Citadel in ons land.

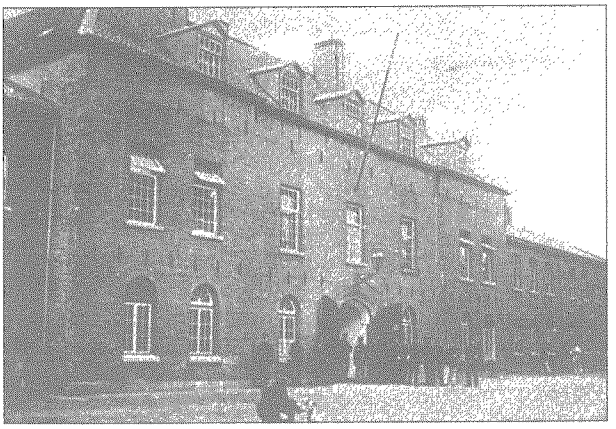

Kazernegebouw, nog met zijvleugels. (rijksarchief NB)

De Citadel in oorlogstijd

Zoals blijkt uit het citaat aan het begin van dit artikel was de Papenbril niet alleen een dwangburcht maar diende het tevens als een Reduit voor het garnizoen in geval de bevolking in opstand zou komen of een vijand vanuit het zuiden de stad veroverde.

Om naar de Maas te retireren kon gebruik worden gemaakt van een poort in de noordelijke courtine. Het fort had namelijk twee poorten één aan de stadskant en de noordpoort, het " Sortie". Deze naam is veelzeggend. Dat retireren kon gebeuren via een houten brug die weer verbonden was met de weg langs de rivier de Dieze naar het fort Crèvecoeur aan de Maas waar een pontveer of een pontonbrug lag. Zo bereikte men de Bommelerwaard.

Omgekeerd was deze route natuurlijk ook

de aanvoerroute om de stad in oorlogstijd te versterken. Zoals elke militair weet moet een dergelijke route vast in eigen hand zijn. Dat was hier het geval want aan de oostzijde van de weg lag het fort Orthen en aan de

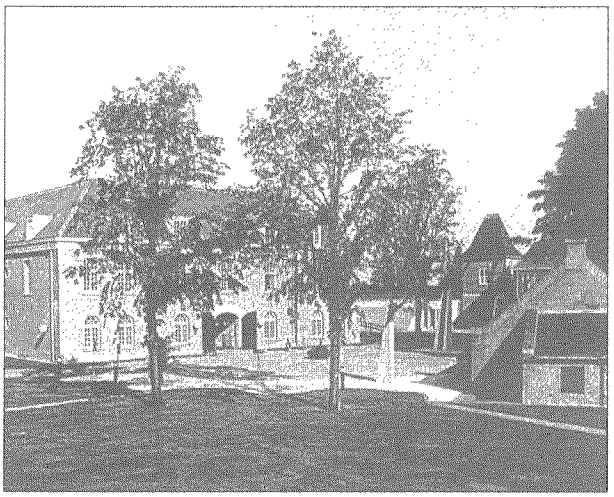

Rijksarchief Noord-Brabant, vanaf ongeveer hetzelfde gezichtspunt als vorige foto. De zijvleugels zijn verdwenen. (rijksarchief NB)

westzijde van de rivier de schans bij Engelen.
Bovendien maakte het fort door zijn ligging deel uit van de verdediging van de vesting in noordelijke richting, slechts twee van de vijf bastions waren op de stad gericht.
Hoe belangrijk deze combinatie van weg en forten was bleek in 1672 het bekende Rampjaar.
Lodewijk de XIV valt de Zeven Provinciën aan en rukt over de Veluwe en stuit op de Hollandse Waterlinie. Generaal Turenne verovert Grave trekt langs de Maar en via Empel valt hij Crèvecoeur aan dat na een gevecht van zeven dagen wordt overgegeven. Turenne had als leerling van Frederik Hendrik in 1629 het eerste kanon op de stad mogen "pointeren". Hij kende de weg.
Aan de andere kant van de Dieze hebben de Fransen eveneens schans bij Engelen bezet.
De Zonnekoning heeft inmiddels met zijn hofhouding bivak gemaakt in Boxtel. De vesting wordt volledig ingesloten. Tot een beleg komt echter niet. Het terrein is veel te drassig voor een aanval en de legers van de Zonnekoning werden door de briljante manoeuvres van stadhouder Willem III uit positie gespeeld en de koning vertrekt.

In 1794 kwamen de Fransen weer met iemand die de weg kende. Ene Daendels. Hij is een naar Frankrijk uitgeweken Nederlandse patriot en heeft het tot brigade generaal in het leger Pichegru gebracht. Hij verkent een naderingsroute vanuit Rosmalen en nadert over de Rosmalense dijk het fort Orthen. De wacht aldaar, een korporaal en drie man, neemt de benen en Daendels kan met een paar ruiters fluitend het fort bezetten.
De Fransen vallen vervolgens aan op het fort Grèvecoeur dat zich na een zware beschieting overgeeft De aanval op de vesting kan nu beginnen en is gericht op twee punten. Vanuit het oosten op het Hinthamereind en vanuit het noorden over de Diezedijk op de Citadel
Nadat een bres is geschoten in een voorwerk van de Citadel capituleert de stad.

Als in 1813 Napoleon in Duitsland is verslagen rukken de Pruisische troepen op en bezetten de forten rondom 's-Hertogenbosch en eisen de overgave van de stad weigert. De Franse commandant Kolonel Laraitrie weigert en de Pruisen sluiten de vesting in. De bezetting van de stad is slechts 700 man sterk. In januari 1814 lukt het de Pruisen met behulp van de Bossche burgers de Vughterpoort en later ook de Hinhamerpoort te bezetten en door de stad op te rukken. De Fransen trekken volgens het boekje op de Citadel terug en trachten zich daar te verdedigen. Zij zijn echter volledig omsin-

geld en geven zich dan ook spoedig over.

In oktober 1944 valt de 53e Welsh division vanuit het oosten den Bosch aan en verovert Rosmalen. De Duitsers hebben versterkingen gekregen, een eenheid van 10 Sturmgeschütze. Die kwamen over de verkeersbrug, er lag toen ook een pontonbrug, bij Crèvecoeur via de oude route bij de Citadel over de Diezebrug de stad binnen, en voeren op het hooggelegen terrein in Rosmalen een tegenaanval uit..
Deze aanval wordt afgeslagen maar vertraagt de Britse opmars.
De Welshmen voeren nu een dubbele aanval uit op de oude vesting. Één langs de spoorbaan Den Bosch-Nijmegen met als hoofddoel de Diezebrug, naast de Citadel, en de ander rechtstreeks op het Hinthamereind met als hoofddoel de brug over de Zuid-Willemsvaart.
De opmars over en langs de spoorbaan wordt in het noorden gedekt door een bataljon dat oprukt over de Rosmalensedijk. (de route van Daendels).
Met steun van een Bossche verzetsgroep krijgen de aanvallers de Diezebrug onbeschadigd in handen. De Duitsers reageren met een tegenaanval, met weer die Sturmgeschütze, en slaan de brugbezetting uiteen. Onmiddellijk gaat de brug de lucht in.
Aan de andere kant van de stad verloopt de aanval op het Hinthamereind beter. Met behulp van vlammenwerpertanks (crocodiles) lukt het de Welshmen over de sluisdeuren van Sluis 0 in de stad te komen en na nog drie dagen van felle gevechten is tenslotte de stad op 27 oktober 1944 bevrijd.

's-Hertogenbosch en Vught, een militair verleden.
*drs J.P.M.C van Hoof en dr W Klinkert.*Luchtfoto vanaf noordoosten. Onder de wallen rechtsboven zijn twee verdiepingen archief verborgen. Het binnenplein is overdekt. Door de geslaagde combinatie van oude en nieuwe architectuur is een gebouw ontstaan dat functionaliteit koppelt aan historie. (rijksarchief NB)

Literatuur:

's-Hertogenbosch en omgeving, bijdrage tot de kennis der landsverdediging
P.H.P.J van Sloten 1875.

1 Vier eeuwen geschiedenis van het garnizoen 's-Hertogenbosch.
2.'s-Hertogenbosch geschiedenis van vesting en forten.
C.J Gudde.

Beknopt overzicht Nederlandse krijgsgeschiedenis van 1568 heden.
J.L Uijterschout.

Den Bosch Bevochten en bevrijd.
Luc van Gent.

Anita M.C. van Dissel,
(Instituut voor Maritieme Historie)

ACTUEEL

EEN VAANDEL VOOR HET ESKADER

Op 26 april heeft Hare Majesteit de Koningin in Den Helder een vaandel uitgereikt aan het eskader van de Koninklijke Marine. Het vaandel werd uitgereikt in combinatie met de indienststelling van Hr. Ms. *De Zeven Provinciën*, het toekomstige vlaggenschip van het eskader.

Oorsprong en betekenis van het vaandel

Vaandels, vlaggen, standaarden en emblemata kwamen reeds voor in de klassieke oudheid en vermoedelijk ook al daarvoor. Afbeeldingen van (heilige) dieren en goden zouden een groep krijgers enerzijds bescherming bieden, anderzijds moesten zij de vijand schrik aanjagen. In de late Middeleeuwen raakten persoonlijke banieren in gebruik, die werden gevoerd door edelen, kerkelijke autoriteiten, steden en vooraanstaande burgers. De banier of het vaandel was een symbool van autoriteit en van identificatie met de eigen eenheid of organisatie. Behalve deze symbolische waarden hadden vaandels en standaarden ook een groot praktisch nut. Op het slagveld gaven zij duidelijk aan waar door een bepaalde eenheid werd gestreden. Bij de aanval ging het vaandel voorop, bij een onverhoedse terugtocht gaven vaandels en standaarden het verzamelpunt *(point de raillement)* aan voor de verspreide soldaten. Deze praktische betekenis van het vaandel is inmiddels achterhaald. Naast de symbolische betekenis refereert een vaandel thans ook aan de verbondenheid van de krijgsmacht met de regerende Vorst of Vorstin.

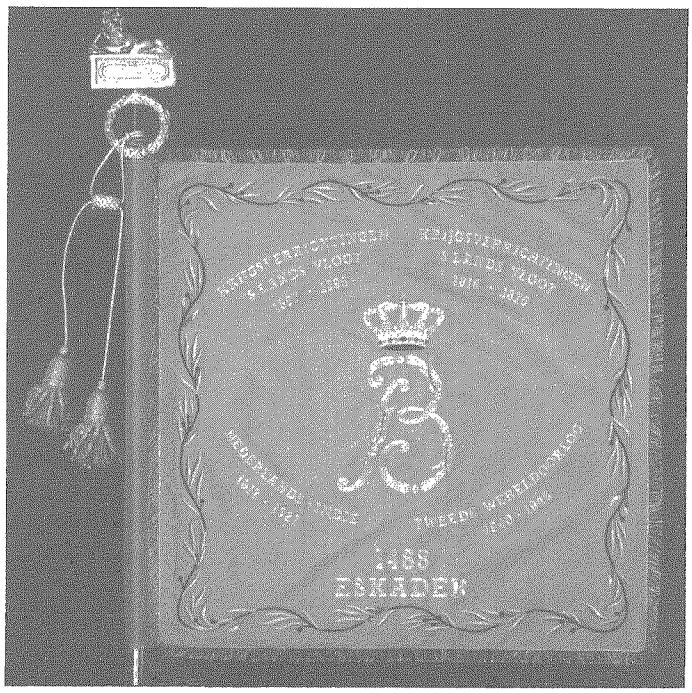

Het toekennen van een vaandel is een Koninklijk eerbetoon aan de bijzondere diensten van een bepaalde eenheid van de krijgsmacht. Het vaandel biedt bovendien de mogelijkheid om de versierselen, behorende bij een onderscheiding verleend aan een desbetreffende eenheid, korps of dienst, op gepaste wijze in het openbaar te dragen. In 1820 zijn de eerste vaandels en standaarden aan onderdelen van de krijgsmacht van het Koninkrijk der Nederlanden uitgereikt. Sinds 1896 kan bij Koninklijk Besluit het recht

verleend worden tot het voeren van vaandel- en standaardopschriften. Vaandel- en standaardopschriften verwijzen naar belangrijke krijgsverrichtingen en houden de herinnering levend aan de roemvolle wijze waarop de (voorgangers van de) eenheid zich 'in den krijg van hun opgelegde plichten hebben gekweten en boven de anderen hebben onderscheiden'.
Gelet op de oorspronkelijke doelstelling van het vaandel, is het niet zo vreemd dat de eerste vaandels zijn toegekend aan eenheden van de Koninklijke Landmacht. Bij de landmacht zijn ook meer vaandels en standaarden in gebruik (bijna twintig) dan bij de Koninklijke Marine (nu zes). Op de schepen van 's lands vloot hadden vlaggen dezelfde betekenis als vaandels voor het landleger. Als eerbetoon voor bijzondere krijgsverrichtingen zijn in het verleden wel speciale vlaggen Koninklijk toegekend aan schepen. Eind 1864 ontvingen Zr. Ms. korvet *Medusa*, Zr. Ms. fregatten *Djambi* en *Metalen Kruis* en Zr. Ms. raderstoomschip *Amsterdam* ceremoniële vlaggen wegens hun aandeel bij het forceren van Straat Shimonoseki op 5 september 1864.

De vaandels bij de Koninklijke Marine

Gezien hun uitstekende staat van dienst zijn in het verleden vaandels toegekend aan het Korps Mariniers, de Onderzeedienst, de Marineluchtvaartdienst en de Mijnendienst. Het eerste vaandel werd echter reeds in 1904 verleend aan het Korps Adelborsten. Van oorsprong was dit vaandel de aan een stok met geruite punt bevestigde korpsvlag van de adelborsten, uitgereikt in 1830 door prins Willem Frederik Karel of prinses Marianne. Koningin Wilhelmina reikte op 14 september 1904 het korpsvaandel uit en gaf de korpsvlag dezelfde status als de vaandels die elders bij de krijgsmacht in gebruik waren. Omdat de korpsvlag model stond voor het vaandel en van rode kleur was, is het vaandel van het Korps Adelborsten het enige vaandel van de krijgsmacht dat niet oranje van kleur is. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd dit vaandel vanuit Den Helder via Groot-Brittannië naar Curaçao vervoerd en in veiligheid gebracht.
Het Korps Mariniers ontving zijn vaandel op 16 september 1929 uit handen van Koningin Wilhelmina. Dit vaandel is in de jaren 1940-1945 verborgen gehouden in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag; de vaandelattributen overleefden de oorlog in Deventer.
Op 14 juli 1964 reikte Koningin Juliana het vaandel uit aan de Onderzeedienst te Den Helder. De uitreiking van het vaandel aan de Marineluchtvaartdienst geschiedde door ZKH prins Bernard op 17 juli 1964 op het

marinevliegkamp Valkenburg. Op 14 mei 1982 ontving de Mijnendienst van Koningin Beatrix het vaandel. Bij Koninklijk Besluit van 25 februari 2002 is nu ook een vaandel toegekend aan het eskader der Koninklijke Marine.

Het eskader

Van de vier krijgsmachtdelen kent de Koninklijke Marine de langste traditie. Aanvankelijk droeg de maritieme verdediging een plaatselijk of zelfs particulier karakter. Kooplieden en regenten van havensteden handelden geheel op eigen initiatief en ondernamen incidenteel acties op zee ter bescherming van het handelsbelang. Uiteraard probeerde het centrale gezag het toezicht op de oorlogsvaart te vergroten, maar deze pogingen tot controle hadden overwegend weinig succes. In 1488 vaardigde Maximiliaan van Habsburg de Ordonnantie op de Admiraliteit uit. In deze ordonnantie werd voor het eerst een centrale ambtenaar, de admiraal van de zee of admiraal-generaal van de Nederlanden, omvangrijke en duidelijk omschreven bevoegdheden toegekend. De ordonnantie beoogde tevens een programma te zijn met aanwijzingen voor de inrichting van een permanente organisatie voor het zeewezen in de Nederlanden.
Vanaf deze tijd is de term eskader zowel gebezigd voor een afdeling van een als geheel optredende oorlogsvloot, als voor een zelfstandige groep gezamenlijk varende of opererende schepen onder bevel van een vlagofficier. In de loop der eeuwen is de term eskader in beide betekenissen door de Nederlandse zeemacht gebruikt. Thans is het eskader een operationele taakgroep die samengesteld wordt uit de Groep Eskader Schepen (GES). De GES omvat de logistieke organisatie van alle grote bovenwaterschepen bij de Koninklijke Marine, waaronder de fregatten, bevoorradingsschepen en het amfibisch transportschip. In zekere zin is het eskader, in de zin van de groep grote oppervlakteschepen, de erfgenaam van 's lands vloot. Vanwege verschillende naamsveranderingen is lang gewacht het vaandel definitief toe te kennen aan het eskader. In de loop der jaren is echter bij marinepersoneel geplaatst aan boord van de grote oppervlakteschepen de behoefte naar een symbool van eenheid en identificatie gegroeid, alsmede naar erkenning van de heldhaftige historische daden van het eskader van de Nederlandse zeemacht.

Het vaandel voor het eskader

Het vaandel voor het eskader is bij Koninklijk Besluit van 25 februari 2002 (Staatsblad 161) toegekend. Het vaandeldoek is een

vierkant doek van oranje zijde, omzoomd met gouden franje. Op de voorzijde is in goud geborduurd een gestileerde gekroonde B (van Beatrix). Onder de B is in goud geborduurd: 1488 Eskader. Het vaandel draagt vier vaandelopschriften. In het eerste kwartier 'krijgsverrichtingen 's lands vloot 1597-1795'; in het tweede 'krijgsverrichtingen 's lands vloot 1816-1870'; in het derde 'Nederlands-Indië 1817-1927' en in het vierde kwartier 'Tweede Wereldoorlog 1940-1945'. Het aantal krijgsverrichtingen van 's lands vloot betreft een dusdanig groot aantal zeeslagen, al dan niet in combinatie met gevechtshandelingen te land, dat het niet doenlijk was deze alle voor te dragen voor een vaandelopschrift. Derhalve is gekozen voor voornoemde groepen. De krijgsverrichtingen van 's lands vloot in de periode 1597-1795 betreffen bijvoorbeeld de Slag bij Gibraltar (1607), de Slag in de Sont (1658) en de bekende Tocht naar Chatham (1667). Voor de periode 1816-1870 zijn het optreden bij Algiers tegen kapers in 1816, de gevechten op de Schelde en bij Antwerpen gedurende de eerste jaren van de Belgische Opstand en de acties bij Guinea (1869-1870) van belang. Talloze malen trad de Nederlandse zeemacht in voormalig Nederlands-Indië op. De voornaamste krijgsverrichtingen betreffen onder meer: expedities naar de Molukken (1817-1818 en 1822), Palembang (1821), Bali (1846), Banjermassinsche krijg (1859-1863) en Atjeh (vanaf 1873). Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd, na de bezetting van de Nederlandse gebiedsdelen de strijd vanaf vreemd grondgebied voortgezet. Er vonden verschillende acties plaats op de Noordzee, in de Javazee en de Indische Oceaan.
Behalve het vaandeldoek kent het vaandel een aantal vaandelattributen, zoals de vaandelstang met vaandeltop waarop een rustende leeuw en eikenkrans.

Het vaandel vormt een tastbare verbindende schakel tussen vroeger en nu. Voor de bemanning en oud-opvarenden is de toekenning van dit vaandel van grote betekenis. Niet alleen vormt het vaandel een symbool van onderlinge verbondenheid en identificatie, maar ook een erkenning voor de in het verleden getoonde inzet, plichtsbetrachting, professionaliteit, durf, loyaliteit en de bereidheid om alles te geven.

Foto's: Marine Voorlichting

BOEKAANKONDIGING

door Hans Onderwater

ONE OF OUR AIRCRAFT IS MISSING

Hans Onderwater en Wim Wüst

Op 3 mei 2002 is een nieuw boek gepresenteerd over de luchtoorlog tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het boek draagt de titel *One of Our Aircraft is Missing; de luchtoorlog boven de Hoeksche Waard 1940-1945*. Het beschrijft 43 crashes die op dit eiland tussen mei 1940 en april 1945 plaatsvonden; niet alleen die van geallieerde vliegtuigen maar ook van Duitse.
Bij de indrukwekkende presentatie in het fraaie streekmuseum en het Nederlands Hervormde kerkje van Heinenoord ontving dan ook een Duitse Oberstleutnant, naast geallieerde militaire collega's en lokale burgerautoriteiten, het boek. (redactie).
Een van de meest aangrijpende verhalen uit het boek is dat van de noodlanding van een Britse Wellington bommenwerper op 7 augustus 1941 rond 0500 uur 's morgens aan de Eerste Kruisweg te Oud-Beijerland. Landarbeiders en andere bewoners van Greup en Westmaas doen een poging om de vijfkoppige bemanning, die bestaat uit een Canadees, twee Britten en twee Nieuw Zeelanders, te helpen bij een ontsnappingspoging. Onmiddellijk snijden de Duitsers de Hoeksche waard af van de buitenwereld. Er volgt een uitgebreide razzia, waarbij de vliegers, in burgerkleding, worden opgepakt. Nadat de Duitsers veertien arrestaties hebben verricht, worden vijf mannen uit Greup ter dood veroordeeld en geëxecuteerd, krijgt één levenslang en krijgen twee burgers tien jaar tuchthuisstraf. De overigen worden vrijgesproken. Aan deze vijf slachtoffers van het Duitse geweld is het boek opgedragen.

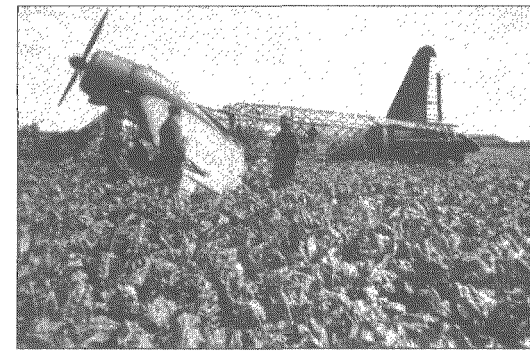

Noodlanding Wellington (foto v.d. Waal).

Uit de vele gesprekken met nog in leven zijnde betrokkenen werd duidelijk wat een diepe indruk de gebeurtenissen in de vijf bange jaren op hen maakten. De angstige dagen van toen staan velen nog diep in het geheugen gegrift.
Mensen uit de Hoeksche Waard bezitten nog souvenirs van de neergekomen toestellen: het staartwiel van een Spitfire, een doopjurkje gemaakt van parachutezijde, enkele uniformknopen of een leren vliegerhelm met de naam van de eigenaar nog leesbaar. De schrijvers hebben contact gehad met vrijwel alle overlevenden en/of hun nabestaanden en kameraden. Daardoor kon het boek dan ook rijk geïllustreerd worden met foto's en tekeningen.
Het boek omvat bijna 300 pagina's met ca. 250 vaak nog niet eerder getoonde foto's. Het is gebonden met een harde kaft. Het wordt uitgegeven door Uitgeverij Lorelax Productions te Muiderberg en kan besteld worden bij Wim Wüst (0186 – 618 255). De prijs bedraagt € 41,50

Dr. J.A.M.M.Janssen,
Directeur MLM

ACTUEEL

HET MILITAIRE LUCHTVAARTMUSEUM VERRIJKT MET EEN BÖLKOW 105CB-4+

Technische gegevens

Afmetingen	lengte	11.86 meter
	hoogte	3.00 meter
	rotordiameter	9.84 meter
Motoren	2 Allison-250-C20B gasturbines van elk 420 pk	
Gewicht	maximaal 2.400 kg	
Snelheid	maximaal 270 km/u	
Vliegbereik	575 km	
Plafond	5.182 meter	
Bemanning	twee	
Passagiers	drie á vier	
Kleur	groengevlekt camouflagepatroon	

Aan het begin van de jaren '70 werd besloten de nog resterende vastvleugelige vliegtuigen bij de GPLV (groep lichte vliegtuigen), de Piper Supercubs en de Beavers, uit te faseren en volledig over te gaan op helikopters. De tweemotorige verkenningshelikopter Bölkow Bo-105C diende zich in het selectieproces aan als de beste kandidaat en werd uiteindelijk aangeschaft. Het ging daarbij in totaal om 30 exemplaren. De Bölkows stroomden vanaf de zomer van 1975 in vlot tempo binnen.
Door de jaren heen heeft de Bölkow de KLu en de KL belangrijke diensten bewezen, vooral als observatiehelikopter. Het toestel is daarnaast veelvuldig benut voor verbindingstaken, personenvervoer en gewondentransport. Een midlife upgrading in de tweede helft van de jaren '80 droeg bij aan de verdere optimalisering van de inzetmogelijkheden van het toestel.
Na deze midlife upgrading heeft de B-37 onder meer dienst gedaan bij een aantal out of area operaties.
In de nadagen van de Kosovo-crisis in 1999 werden de Bo-105's van 299 Squadron naar de Balkan gedirigeerd. De eerste standplaats in juli 1999 was Farke in Albanië, daarna verplaatste het detachement zich in het najaar van 1999 via Prizren naar Toplicane, beide in Kosovo. Het ging om vier toestellen waarmee hand en spandiensten werden verricht voor de Multi National Brigade South. De B-37 was bij deze uitzending ook van de partij.
Bij de uitzendingen in de voorgaande jaren kon het door de KLu gebruikte vliegend materieel, vliegtuigen of helikopters, in het algemeen na afloop van de uitzendingen weer ongeschonden naar Nederland worden teruggevlogen. Deze keer lukte dat niet. Op 3 december 1999 kwam de Bölkow B-37 tijdens een verkenningsvlucht in de problemen.

Nabij de grens van Albanië met Kosovo werd de B-37 dermate beschadigd dat reparatie niet meer economisch verantwoord was.
Het ongeval gebeurde in een vallei tijdens het uitvoeren van een missie om het illegaal houtkappen in kaart te brengen en om verborgen wapendepots in de bergen op te sporen. Verblind door de laagstaande zon werd een hoogspanningsleiding, die uit drie 10.000 Volt kabels bestond en niet op de kaart stond aangegeven, niet opgemerkt. Door de botsing kwamen twee kabels met elkaar in aanraking met als gevolg kortsluiting, waardoor beide braken. De derde kabel kwam tegen de antenne van de B-37 aan en brak eveneens, maar niet dan nadat de 10.000 Volt spanning de elektronische systemen van het toestel ernstig hadden beschadigd.
In het gebied, waarboven men op dat moment vloog, waren op vele plaatsen landmijnen gelegd en dat was reden genoeg om met het ernstig beschadigde toestel door te vliegen naar Prizren waar een voorzorgslanding werd uitgevoerd
Onder een CH-53 (chinook) van het Duitse Leger werd de B-37 via Toplicane vervoerd naar Skopje en vandaar per vrachtwagen naar Nederland overgebracht.
Eind april 2001 werd de B-37 overgedragen aan het Militaire Luchtvaart Museum, waar zij in het najaar is toegevoegd aan de helikopterlijn in de ir. Vreeburghal.

L.W. de Vries

GENNEP 1641

De jaren 1640 t/m 1646 waren op militair gebied een vrij rustige periode voor het Staatse Leger. Zowel Spanje als het Republiek der Verenigde Provincies werden beide oorlogsmoe. Beide partijen wensten vrede. Desondanks vonden in deze periode enkele kleinere militaire acties plaats. Deze acties krijgen binnen de Nederlandse geschiedenis weinig of geen aandacht. Binnen de Koninklijke Landmacht maken de regimenten zelfs geen melding van deelname, door een van de stamonderdelen, aan deze acties. Deze militaire acties hebben allemaal betrekking op de belegering van steden – zoals Gennep en Middelaar (1641); Valkenburg, 's-Hertogenrade en Sas van Gent (1644); Venlo en Hulst (1646). Verscheidene stamonderdelen van huidige regimenten namen toen deel aan deze vermelde acties. De inname van Gennep vormde de belangrijkste krijgsverrichting in die periode.

De stad Gennep werd beschermd door de vesting Genneperhuis en bevond zich geografisch nog net binnen het grondgebied van Opper-Gelre. Verovering van deze stad en vesting was van groot militair belang. Met deze stad in Staatse handen was de verbinding naar het noorden opnieuw geopend en kon deze vesting eveneens dienen als uitvalsbasis voor een verdere verovering van Opper-Gelre. De vesting was gebouwd op een strategische plaats tussen de rivier de Maas en het riviertje de Niers. Precies op de plek waar de Niers in de Maas monde. Hierdoor was de vesting voor het grootste gedeelte afgesloten door water. Daarnaast hadden de Spanjaarden de vesting versterkt. In 1641 bestond deze uit een gebastionneerde* schans met gracht, omgeven door een

tweede omwalling met gracht en daarbuiten nog een gepalissadeerde* contrescarp*. Hierdoor strekten de vestingwerken zich nu voorbij het riviertje de Niers. De sterkte van het aanwezige garnizoen was 3.000 militairen - Ieren, Walen, Fransen en Spanjaarden - en was verdeeld over twee en twintig compagnieën. Het garnizoen stond onder bevel van de Ierse kolonelgouverneur Thomas Preston.

In de voorbereiding voor de veldtocht tegen Gennep vormde Prins Frederik Hendrik (de Stedendwinger) een leger bestaande uit 20.000 militairen - Fransen, Engelsen, Duitsers, Walen en Nederlanders - en 100 kanonnen. Kolonel Preston begreep dat zijn vesting belegerd zou worden met het grote aantal vijandelijke militaire eenheden die oprukten naar de Maas. Hij zond op 5 juni een bericht naar het hoofdkwartier in Brussel. De eerste Staatse onderdelen arriveerden op 9 juni op de linker maasoever bij Cuijk en Sint-Agatha. Prins Frederik Hendrik liet meteen door de pioniers twee schipbruggen over de Maas slaan. De plaats was bij Huis Middelaar, ten zuiden van Gennep. Hierbij werd Huis Middelaar zonder veel tegenstand ingenomen. De twee schipbruggen, waarmee de troepen ongehinderd konden oversteken, waren op 10 juni klaar. De sappeurs begonnen eveneens meteen, onder vuur vanuit de vesting Gennep, met het aanleggen van een circumvallatie*. Deze zou uiteindelijk de hele vesting afsluiten en

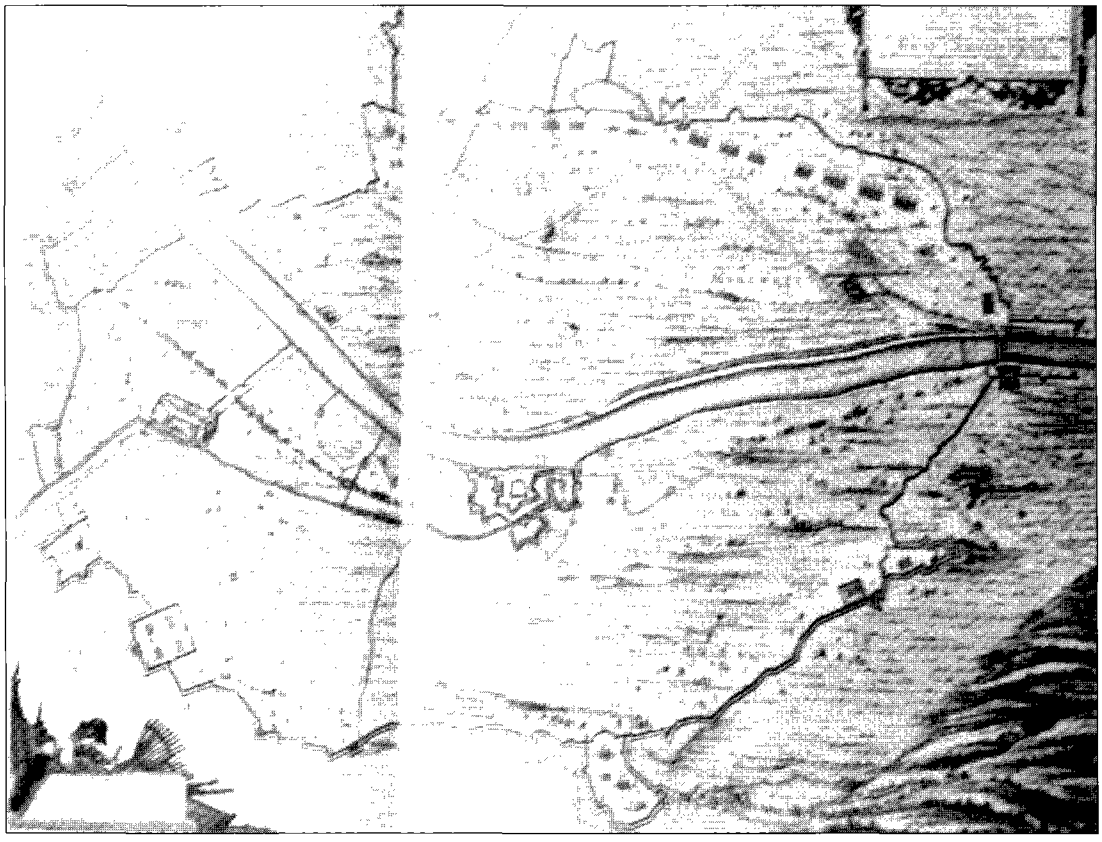

De Staatse aangelegde circumvallatie, in het centrum is de vesting Gennep te zien.

iedere ontzettingspoging het hoofd kunnen bieden. De gehele Staatse infanterie en artillerie werd binnen deze linie geplaatst. De cavalerie bleef buiten deze linie en verkende en beveiligde het omliggende gebied. De sappeurs begonnen, met behulp van de infanterie, met stellingen voor de artillerie. Nadat deze gereed waren, werd een constant artillerievuur op de vesting Gennep afgegeven. De infanterie werd rond de vesting opgesteld.
Op een gegeven moment leek het er op of het garnizoen bereid was om te capituleren. Aan de zijde van de Maas verscheen opeens een gedeelte van het garnizoen, met hoeden zwaaiend en luid roepend, op de wallen. Kolonel Van Beverweert liet meteen navragen onder welke voorwaarden de Spaanse commandant wilde capituleren. Maar er was geen sprake van geen voorwaarden: het garnizoen wilde weten of de vijand tabak kon verstrekken.
Nadat de linie geheel rond liep, verlegden de sappeurs de werkzaamheden naar het gebied binnen in de linie. Vanuit de linie begonnen ze met het aanleggen van loopgraven naar de vesting. Via deze loopgraven kon de infanterie gedekt oprukken naar de vesting.

STAMONDERDELEN VAN DE HUIDIGE
INFANTERIE REGIMENTEN DIE DEELNAMEN AAN DE BELEGERING

- Regiment Walen van Johan Maurits Prins van Nassau	(Regiment Infanterie Oranje Gelderland)
- Regiment Infanterie van Johan van Wijnbergen	(Regiment Limburgse Jagers)
- Regiment Garde te Voet van Zijne Hoogheid	(Regiment Infanterie Menno van Coehoorn)
- Regiment Franse Infanterie van Gaspard III de Coligny	(Regiment Infanterie Johan Willem Friso)
- Regiment Duitse Infanterie van Albrecht Graaf van Solms	(Garderegiment Grenadiers en Jagers)
- Regiment Infanterie van Walter van Brienen	(Regiment Infanterie Menno van Coehoorn)
- Regiment Infanterie van Johan Graaf van Hoorne	(Regiment Limburgse Jagers)
- Regiment Infanterie van Willem Graaf van Nassau-Dietz	(Regiment Infanterie Oranje Gelderland)

In dit stadium werden ook de eerste ontzettingspogingen door de Spanjaarden ondernomen. Op 20 juni werd, vanuit Gelderen, door 2.000 Spaanse cavaleristen een snelle aanval ingezet in een poging een doorbraak te forceren. Deze frontale aanval werd door het Regiment Infanterie van Hoorne succes vol afgeslagen. Een tweede ontzettingspoging volgde snel. Op 23 juni werd, vanuit Boxmeer en Beugen, door 5.200 man cavalerie en 8.000 man infanterie, opnieuw geprobeerd een doorbraak te forceren. Maar ook deze poging werd door de daar opgestelde Staatse infanterie afgeslagen. Na twee pogingen zag het Spaanse opperbevel in dat acties van buitenaf geen succes zouden hebben. De aangelegde cirumvallatie en de daarbinnen opgestelde Staatse onderdelen waren te sterk. Er werden geen verdere ontzettingspogingen meer ondernomen. De werkzaamheden binnen de linie waren tijdens deze

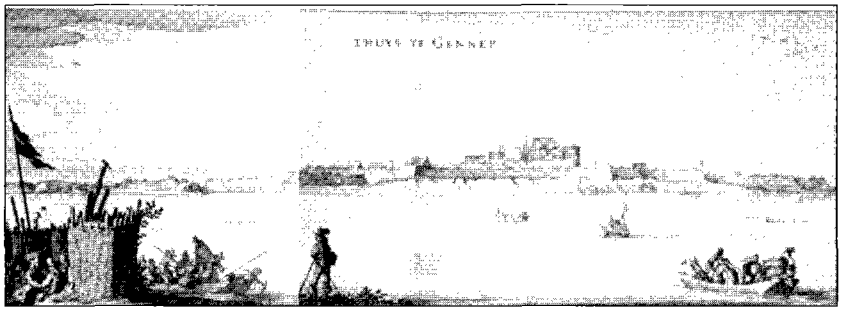

Vesting Gennep vanaf de zijde van de Maas, kort na de verovering.
Links op de voorgrond nog een Staatse artillerie stelling.

twee ontzettingspogingen gewoon doorgegaan. Het garnizoen van de vesting deed 's avonds uitvallen om de graafwerken te vernielen, maar tevergeefs. De loopgraven waren al voorbij de gepalissadeerde contrescarp*. De tweede omwalling werd ondermijnd en ook veroverd. De sappeurs legden de loopgraven verder de vesting in. Midden juli 1641 werd het riviertje de Niers, bijna midden in de nieuwe vesting, bereikt. Hier werd door de pontonniers een tijdelijke brug geslagen. Deze brug kwam uit bij het bastion aan de Maas, de eigenlijke vesting Genneperhuis. Hiermee kregen de sappeurs ook de mogelijkheid om deze te ondermijnen. Het grootste gedeelte van de Staatse infanterie verplaatste zich, eind juli, naar dit gebied. Speciaal aangewezen eenheden werden naar voren gezonden om meteen na de explosie de stormloop in te zetten. Hiermee zou het fort zo goed als zeker worden ingenomen.
Kolonel Preston begreep natuurlijk goed wat gaande was en wat de Staatse bedoelingen waren. Het Spaanse opperbevel had al een maand geen tegenaanvallen uitgevoerd, waarmee het duidelijk was dat de vesting opgegeven was. Met deze nieuwe bedreiging zag hij in dat verdere weerstand nutteloos was. Kort voor de geplande explosie liet hij de chamade* slaan. Hierop werd de strijd meteen gestaakt. Beide partijen begonnen te onderhandelen over de capitulatie. Omdat de Spaanse bezetting volledig voldaan had aan de toen geldende oorlogsgebruiken -het had tot de laatste mogelijkheid stand gehouden- werd het een eervolle capitulatie. Op 27 juli 1641 kon het garnizoen met behoud van zijn wapens en vaandels de vesting verlaten.

De verbinding naar het noorden was hiermee weer open. Maar doordat de belegering van Gennep langer geduurd had dan gepland, was de strategische waarde voor het Staatse opperbevel minder. Van een verdere veldtocht naar Opper-Gelre moest daarom worden afgezien.

* **Toelichting:**

Bastion	:	vijfhoekig verdedigingswerk
Circumvallatie	:	verschansing
Chamade	:	signaal op de trom, teken dat garnizoen onderhandelen wil
Contrescarp	:	dekkingswal rondom een vestingwerk
Palissade	:	hindernis of afsluiting bestaande uit een rij aangepunte palen

Bronnen:

- 10.000jaar geschiedenis der Nederlanden; uitgever: M.A. van Seijen te Leeuwarden, (....)
- Afstammelingen en Voorzettingen der Infanterie; uitgever: Sectie Krijgsgeschiedenis Koninklijke Landmacht te 's-Gravenhage, 1977
- Beschrijving van het Hertogdam Limburg; uitgever: De Lijster te Maasbree, 1981
- Geillustreerde vaderlandse geschiedenis; uitgever: Van Holkeman & Warendorf nv te Amsterdam, 1939
- Het leger in de zeventiende eeuw; uitgever: Fibula-van Dishoeck te Bussum, 1969
- Limburg in kaart en prent, historische cartografisch overzicht van Belgisch en Nederlands Limburg; uitgever: Lannoo, Tielt en Fibula-van Dishoeck te Weesp, 1985
- Limburg's verleden, geschiedenis van Nederlands Limburg tot 1815, deel II; uitgever: Interbook International bv te Schiedam, 1976
- De Nederlandse cavalerie; uitgever: C.A.J. van Dishoeck te Bussum, 1963
- De Nederlandse infanterie; uitgever: C.A.J. van Dishoeck te Bussum, 1967
- Nederlandse vestingen; uitgever: Fibula-van Dishoeck te Bussum, 1967

Hans Sonnemans

INVASIEKOORD INGESTELD IN 1945
Van herinnering tot symbool...

In het in april 2001 verschenen boek, ter gelegenheid van het 60-jarig jubileum, staat in het hoofdstuk "regimentskarakteristieken" het invasiekoord beschreven. "Alle militairen van de Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene, die in de periode 7 tot en met 15 augustus 1944 in Normandië aan land kwamen, ontvingen in maart 1945 een speciaal herinneringskoord. Het oranje-blauwe koord (naar de kleuren van het Koninklijk Huis) werd "invasiekoord" (lanyard) genoemd. Nadat in 1978 de laatste actief dienende militair, die het koord mocht dragen, de dienst had verlaten, wilde men het dragen van het koord voor de Koninklijke Landmacht behouden. In 1982 werd door de oud-strijders het koord overgedragen aan de Fuseliers van het Garderegiment."

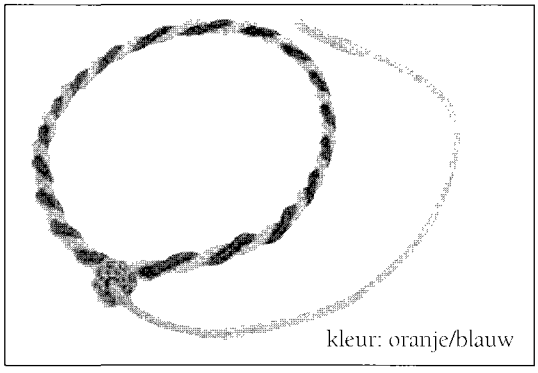

kleur: oranje/blauw

Het invasiekoord is het symbool geworden van de Irene Brigade en het Garderegiment Fuseliers Prinses Irene. Vreemd genoeg is de geschiedenis van het koord, vooral wat de oorsprong betreft, vrij onbekend. In de loop der jaren is er een soort mythe rondom het koord ontstaan. Deze is niet meer historisch correct te noemen. Zo is het koord niet toegekend door H.M. Koningin Wilhelmina voor betoonde moed. Ook is het koord niet uitgereikt bij de opheffing van de Irene Brigade in juni 1945.

Op 18 augustus 1945 kwam brigade-generaal C.F. Pahud de Mortanges, op dat moment sous-chef van het Militaire Huis van Hare Majesteit de Koningin en tevens voorzitter van de Vereniging van Oud Strijders van de Kon. Ned. Brigade "Prinses Irene", voor een bijzondere ceremonie naar de Westenbergkazerne te Schalkhaar. Hij verving namelijk de gouden koorden en kwasten, die normaal behoren tot een vaandel van de Krijgsmacht, en dus ook tot dat van het Garderegiment Fuseliers, door oranje-blauwe koorden. Op deze wijze zou het invasiekoord op symbolische wijze behouden blijven voor de Koninklijke Landmacht. Een overdracht aan de Fuseliers van het koord zelf, was op dat moment nog ondenkbaar. In de speech van de generaal vinden we iets over de oorsprong van het koord:

"In 1945, toen de Tweede Wereldoorlog ten einde was, en ook ons Vaderland was bevrijd, heeft de toenmalige commandant van de Irene Brigade, kolonel De Ruyter van Steveninck, het plan geopperd een blijvende herinnering aan de invasie en aan de veldtocht door Frankrijk, België en Nederland te ontwerpen. Hij stelde voor alle militairen van de Brigade met een oranje-blauw fluitkoord om de linkerschouder uit te rusten. De Minister van Oorlog ging met zijn plan akkoord. Vandaar dus, dat u overal bij onze strijdkrachten, en ook vandaag in deze kazerne, militairen ziet met het oranje-blauw geblokte fluitkoord."

Inderdaad ligt een Ministerieel Besluit ten grondslag aan het "decoratiekoord Brigade Prinses Irene" , namelijk dat van 14 november 1945, nummer 417. Dat de minister echter niet zondermeer met de invoering van het koord akkoord ging, valt af te leiden uit een getuigenis van brigade-generaal b.d. J. Beelaerts van Blokland. Deze weet zich te herinneren dat de minster aanvankelijk helemaal niets voor het plan voelde. Pas na bemoeienis van Z.K.H. Prins Bernhard met de zaak, ging de minster overstag.
Op dat moment werd het koord echter al vele maanden gedragen. Foto's uit het vroege voorjaar van 1945 tonen militairen van de Irene Brigade die een invasiekoord dragen. Een vermelding in een dagboek van een commandant van één van de gevechtsgroepen van 14 maart 1945: "Een wagen naar Middelburg (waar de Brigadestaf verbleef, HS) gezonden om de lanyards op te halen", is één van de weinige schriftelijke verwijzingen naar het koord.
Het enige document dat rechtstreeks betrekking heeft op de oorsprong van het koord, wordt bewaard in Museum Brigade en Garde Prinses Irene. Het is een afschrift van een brief van de Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten aan de Commandant van de Kon. Ned. Brigade Prinses Irene, verstrekt aan de sergeant der 1ste klasse R.W. Hemmes. De brief van de B.N.S. luitenant-generaal Prins Bernhard der Nederlanden, van 19 maart 1945, heeft betrekking op het dragen van het koord. Dit document onderstreept nog eens de verklaring van generaal Beelaerts dat de Prins persoonlijk betrokken was bij de invoering van het koord.
"Naar aanleiding van de reeds eerder aan U gegeven machtiging betreffende de lanyard van gevlochten Oranje en Nassau blauw zijden koord, doe ik U onderstaand de uitvoeringsbepalingen nopens het dragen toekomen.

1. De lanyard mag worden gedragen door al het personeel van de Kon. Ned. Brigade "Prinses Irene", dat gedurende het tijdsvak tusschen de landing op het vasteland van Europa in Augustus 1944 en het bereiken van de Nederlandsche grens, onafgebroken tot het operatieve deel van de Brigade heeft behoord.
2. Het recht tot dragen wordt ook verleend aan hen, die door verwonding of ziekte een deel van het bedoelde tijdvak afwezig zijn geweest, mits zij bij het begin van de campagne tot het operatieve deel van de Brigade behoorden.
3. De lanyard komt ter vervanging van de (en wordt gedragen op de plaats der) tot nog toe voorgeschrevene, zoowel op battle- als servicedress.
4. Ten einde het in verkeerde handen raken te voorkomen wordt bepaald dat een nieuwe lanyard slechts mag worden uitgereikt tegen inlevering van een onbruikbaar gewordene, tenzij kan worden aangetoond, dat verlies te wijten is aan vijandelijke acties.

w.g. Bernhard, Prins der Nederlanden"

In de brief aan sergeant Hemmes, namens Commandant Kon. Ned. Brigade "Prinses Irene", met het bovenstaande afschrift, laat kapitein Fack weten: "Hoewel U niet meer bij de Kon. Ned. Brigade "Prinses Irene" behoort en dus niet voldoet aan het gestelde onder 1 en 2 hierboven, vermeen ik, dat U het op prijs zult stellen als "souvenir" een Invasie Fluitkoord, als hierboven bedoeld, te ontvangen." Hemmes had de Brigade namelijk verlaten en verbleef in Engeland bij een officiersopleiding.
Kapitein Fack gebruikt in zijn brief al de term "Invasie Fluitkoord". Later zal dit nog verder worden ingekort in het spraakgebruik tot "invasiekoord".
De machtiging van de Bevelhebber Nederlandse Strijdkrachten wordt dus ruim een half jaar later omgezet in een ministerieel besluit. Het tijdvak van de machtiging, van de landing tot het bereiken van de Nederlandse grens, wordt omgezet in een ander

tijdvak, namelijk dat van 7 tot en met 15 augustus 1944.
Hoe zit het nu met dat "souvenir" van de sergeant en later Generaal-majoor van de Koninklijke Luchtmacht R.W. Hemmes? Hoewel hij dus in maart 1945 niet meer bij de Brigade behoorde, voldeed hij wel degelijk aan het gestelde in de machtiging en later aan dat in het Ministerieel Besluit. Gedurende zijn gehele diensttijd heeft hij daarom het koord gedragen. Als bestuurslid van de Vereniging van Oud Strijders heeft hij meegewerkt aan het overdragen van het koord aan de Fuseliers in 1982. Inmiddels heeft Hemmes als voorzitter van de Vereniging van Oud Strijders vele honderden koorden uitgereikt aan jonge Fuseliers.

BOEKBESPREKING
door Frits Snapper

NAPOLEON

Ben Weider met medewerking van Emile Guegue;
vertaald door Phylilis Aronoff en Howard Scott (Staplehorst, 2000)
ISBN 1-86227-078-3

Na een uitgebreid onderzoek heeft de auteur, gezamenlijk met Sten Forshuvud vastgesteld dat het haar van Napoleon arsenicum bevatte (blz. 176). Hij kon dit doen doordat Napoleon's trouwe kamerdienaar, Louis Marchand, een lok van Napoleon's haar had afgesneden, bewaard en zijn familie had verzocht die lok niet aan de openbaarheid prijs te geven. Maar in 1950 werden de bezittingen verkocht en wed die lok het eigendom van de Franse majoor Henri Lachouque, die een en ander aan de openbaarheid prijs gaf (blz. 174). In 1995 zond Weider twee van Napoleon's haren naar de toxicologische afdeling van de bekende Amerikaanse FBI, die hem op 28 augustus 1995 mededeelde dat "the amount of arsenic present in the submitted hairs in consistent with arsenic poisoning."(186-187) Weider heeft ook kunnen vaststellen wie Napoleon in 1815 naar het eiland St. Helena verbannen en in 1821 overleden heeft vergiftigd. Dat was de graaf de Montholon, in 1815 lid van het Franse Hogerhuis en een liefhebber van vrouwelijk schoon. Hij was ook zeer bevriend met de graaf d'Artois de latere koning Charles X. (blz 184-185) 'Why would a man like this (Montholon) wanted to spend twenty years of his life on St. Helena? Quite simple because he was on a mission, a mission of the greatest importance; to see that Napoleon had no chance of returning tot power in France." (blz 185).
Terecht wijst hij er ook op dat op 14 juni 1815, enkele dagen voor de slagen bij Ligny en Waterloo "..... that one of his division generals bourmont a royalist went over to the enemy and revealed his plans." (blz. 148). Dit verraad is ook uitgebreid beschreven door David

Hamilton-Williams in "Waterloo" (London, 1999). Deze schrijft, met betrekking tot de slag bij Ligny op 16 juni: "The Prussian commander's confidence must have been further bolstered by the information in his possession: Napoleon's order of battle, courtesy of Wellington, and his movement orders, courtesy of the contemptible Bourmont". (blz 224)
Dientengevolge kon Weider over de slag bij Ligny schrijven: ".... Napoleon drove back the Prussian force but without being able to catch them in a vice... Forty hours later at Waterloo, those troops which had just tasted defeat would decide the outcome of the campaign." (blz 148)
Interessant is ook wat Weider over de geboorte van Napoleon schrijft.
In 1765 ging Charles Bonaparte met zijn 15-jarige vrouw Letizia op audiëntie bij graaf de Marbbeuf, de toenmalige vertegenwoordiger van Frankrijk, die nadat Corsica in 1768 door Frankrijk van Genua was gekocht, gouverneur van dat eiland zou worden. Charles had zijn mooie 15-jarige vrouw Letizia meegenomen en de 53-jarige Fransman kon zijn ogen niet afhouden van die schoonheid. Er ontstond een vriendschap tussen die twee waarvan Charles duchtig profiteerde en door Marboef aanzienlijke functies kreeg toegewezen. (blz 11-12, 19)
Weider betwijfelt dan ook of 15 augustus 1769 de echte geboortedatum is van Napoleon. Deze wist heel goed dat Marbeuf zijn vader was (blz 25) zonder wiens hulp hij nooit op de militaire school te Brienne zou zijn gekomen (blz 22) "In 1804, when he had just been made Emperor, he replied to someone who was boasting that he had been borne on the same day: How can you claim my true age?..... Napoleon showed himself to be very attached to the Marbeufs". (blz 26)
Tot zijn verdiensten kan ook worden gerekend zijn inzet voor Gods dienstvrijheid. "I want everyone to believe and think in his own manner, and for all men, Catholics, Protestants, Jews, Muslims deists to be equal." (blz 168). Ondanks al deze interessante mededelingen is Weider te weinig kritisch met betrekking tot Napoleon. Hij deelt mee dat Napoleon de Fransen geen persvrijheid toestand, omdat in vergelijking met Engeland waar dit wel bestond, de Franse regeringsvorm nieuw was en de Engelse oud (blz. 100). Vervolgens deelt Weider zonder verder commentaar mee dat Napoleon in 1820 een ontwerpgrondwet voor zijn zoon opstelde, mocht deze aan de regering komen, waarin persvrijheid was opgenomen. (blz 169) Voorts schrijft Weider: The genius of Napoleon was not attracted by new weapons – could this be evidence of his basic pacifism?" (blz 111) Maar waarom koos hij dan voor een militaire carrière?
Volgens Weider heeft toen in 1802, na de vrede van Amiens er in Europa geen oorlog meer was, Napoleon zijn uiterste best gedaan om het uitbreken van nieuwe vijandelijkheden te voorkomen. "But there was still England.... The real reason why England broke the treaty and resumed the war was the anger of British financial circles at the inevitable prospect of French hegemony in Europe."(blz 48)
Echter de Europeanen hebben reeds eeuwenlang geen hegemonie van een bepaald volk geduld. Het is juist de grote verdienste van koning-stadhouder Willem III geweest dat toen Lodewijk XIV de Franse hegemonie in Europa, in de zeventiende eeuw, wilde vestigen, hij dit heeft voorkomen. Derhalve is, ondanks een aantal interessante mededelingen, de zienswijze van Weider eenzijdig.

Bas Kreuger

MILITAIRE GESCHIEDENIS EN 'WARGAMES'

De leden van Mars die de verschillende aspecten van militaire geschiedenis bestuderen, gebruiken allen boeken, brochures en documenten om hun kennis te verrijken.
Daarnaast komen in filmbeelden, foto's, schilderijen en studie van originele objecten die papieren ervaringen min of meer tot leven.
Waar ik weinig over hoor zijn 'wargames' of 'kriegsspiele'. Misschien omdat het als spel en dus kinderachtig wordt gezien, waarschijnlijk ook door onbekendheid met het fenomeen.

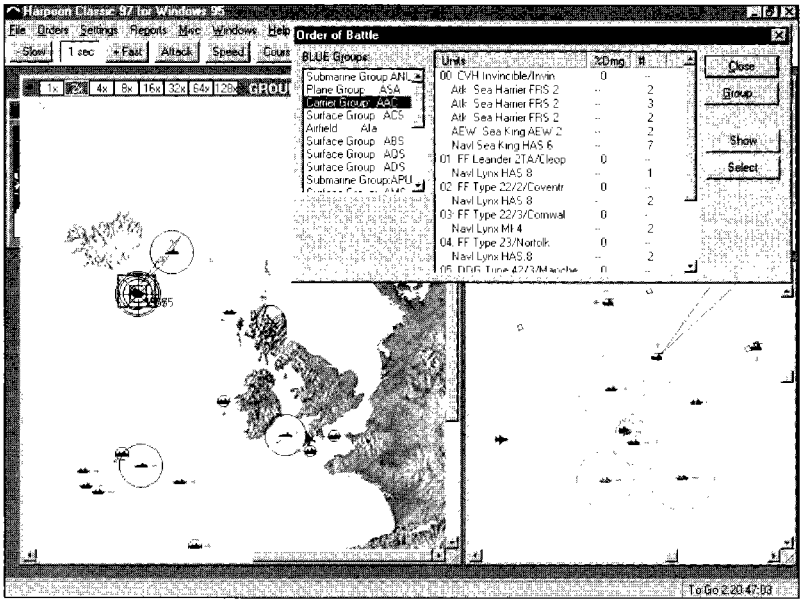

screenshot van het computerwargame 'Harpoon'

Wat zijn wargames eigenlijk? (om die term maar te blijven hanteren bij gebrek aan een goede Nederlandse naam).
Kort gezegd zijn het nabootsingen of simulaties van de commandovoering bij tactische, operationele, of strategische krijgshandelingen op de kaart. Dat laatste aspect is wezenlijk voor wargames.
Wargames hebben een lange geschiedenis van zichzelf. Schaken is een van de oudste vormen van wargames en geeft vrij aardig de soort oorlogsvoering in de vroege middeleeuwen weer, met de rangen en standen van toen en de beperkte bewegingsvrijheid van eenheden.
In de 17e eeuw ontstaan de eerste wargames die een werkelijke situatie in het veld weergeven. Er wordt wel gezegd dat onze eigen Prins Maurits tijdens de Tachtigjarige Oorlog als eerste gebruik maakte van loden soldaatjes om daarmee eenheden na te bootsen en nieuwe manoeuvres te bedenken en te oefenen.
Het zijn de Pruisen in de 19e eeuw die een gedetailleerd en realistisch wargame ontwikkelen (in het Duits natuurlijk 'kriegsspiel') waarmee het Pruisische leger in de officiersopleiding historische slagen nabootst, commando oefeningen houdt en zelfs aan de vooravond van een veldslag die slag 'speelt' om te zien welke opties men heeft.
Er wordt gebruik gemaakt van stafkaarten met een opgedrukt grid om afstanden en terreinsoorten te bepalen. De troepen zijn aanwezig in de vorm van een soort pionnen.

Een uitgebreid stelsel van regels geeft aan hoe snel troepen zich kunnen verplaatsen, welke gevechtsresultaten bereikt worden etc.
In de loop van de 19e eeuw nemen vrijwel alle landen ter wereld het systeem over, sommigen met het boven genoemde stelsel van rigide spelregels, anderen met een scheidsrechter die een wat lossere interpretatie mogelijk maakt.

Als hulpmiddel voor operationele planning komt het 'kriegsspiel' ook in de Eerste Wereldoorlog in actie.
Zo weten de Russen in 1914 uit een recent gehouden 'kriegsspiel' dat ze bij het begin van de oorlog hun legers moeten concentreren om de Duitsers te kunnen weerstaan. Die wetenschap is echter nooit is hun operationele plannen opgenomen en de Duitsers onder Hindenburg en Ludendorf weten dan ook Samsonov's 2e en Rennenkampfs 1e Leger in twee afzonderlijke slagen bij Tannenberg te verslaan.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog gebruiken vrijwel alle strijdende partijen wargames als trainings en plannings hulpmiddel. Het meest tot de verbeelding sprekende voorbeeld is wel het 'kriegsspiel' dat op de avond van 5 juni 1944 aan de gang is in het hoofdkwartier van het 7e Leger van Generaal Dollmann. Men speelt verschillende scenario's door met betrekking tot de invasie van Normandië! Na bekend worden van de invasie wordt het spel niet stopgezet, maar door de staf van Dollmann voortgezet als planningsmiddel.

Over de oorlog in de Pacific zegt Admiraal Chester Nimitz in een toespraak tot studenten aan het Naval War College in 1960, dat Amerika nooit voor verrassingen heeft gestaan in de oorlog tegen Japan, omdat alle mogelijke scenario's ontelbare malen waren doorgespeeld in wargames. Alleen de Kamikazes had men niet voorzien.

Met de opkomst van computers na de Tweede Wereldoorlog, doet ook de wens tot exact bepalen van diverse variabelen in de oorlogvoering opgeld, om daarmee wargames met een hoog voorspellende waarde te kunnen ontwikkelen. Dit leidt overigens wel tot eindeloze discussies over het doordringend vermogen van bepaalde wapens, de stopkracht van soorten bepantsering, snelheid van voertuigen enz. en de manier waarop deze gegevens in een wargame moeten worden verwerkt. Vooral de verwerking van z.g. 'zachte' factoren als moreel, ervaring, vermoeidheid e.d. is in deze kwantitatieve benadering lastig.
Bovendien blijken proefondervindelijk de 'handmatige' wargames (met kaarten en counters met daarop de diverse variabelen per eenheid) toch in zo'n 95% van de gevallen een realistisch resultaat op te leveren.

screenshot van The Operational Art of War, het scenario Korea

De meest recente ontwikkelingen in de professionele wargaming (ten behoeve van de strijdkrach-

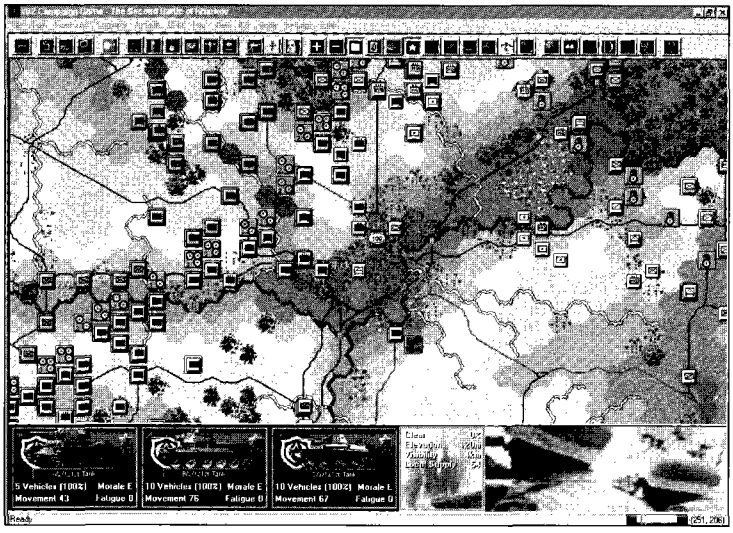

screenshot van de wargame 'Kharkov 1942'

ten) laat een versmelting met simulatie zien. De toegenomen processorkracht van computers maakt het mogelijk een realistische simulatie van bijvoorbeeld een tank te construeren, waarin een bemanning zowel op de kaart als visueel (door middel van beeldschermen die het terrein en de oppositie weergeven) diverse oefeningen kunnen nabootsen.
Door nu meerdere tanksimulatoren samen te voegen en deze in een netwerk te koppelen aan andere simulatoren (voor artillerie, vliegtuigen etc.) en commando-posten (de wargaming kant), kunnen complexe oefeningen opgezet worden. Hierin kunnen werkelijke eenheden, gesimuleerde eenheden en virtuele eenheden optreden, waarin ook hun fysieke locatie ter wereld geen rol meer speelt!

Tenslotte, in dit (korte) overzicht van professioneel wargamen, zijn nog twee ontwikkelingen te signaleren.
Ten eerste het onvermogen van de klassieke, traditionele wargames om niet-conventionele en 'low-intensity' oorlogsvoering adequaat weer te geven. Hoe verwerk je gijzelaars nabij strategische objecten (Kosovo oorlog 1999) en de psychologische reacties daarop in een wargame? Hoe geef je terreuraanslagen als die van 11 september weer?
Deze vragen zouden wel eens kunnen leiden tot invoering van geïntegreerde samenlevingsmodellen (simulaties) op hoger niveau in het defensie en politiek-ambtelijk apparaat dan de traditionele 'wargames' op tactisch- en operationeel niveau.
Ten tweede zie je de laatste jaren de grenzen tussen professioneel en hobbymatig wargamen vervagen. Dit heeft uiteraard ook te maken met de groei van het particuliere computergebruik en de al maar toenemende rekenkracht.
Zo is het voor de particuliere markt ontwikkelde computerspel 'Harpoon' (moderne operationele oorlogvoering ter zee, 1994) een populair leermiddel geworden op menig Marine Academie. Met dit 'spel' van enkele euro's valt bijvoorbeeld veel beter dan uit een leerboek aan te tonen welke invloed de samenstelling en plaatsing van een escorte-scherm voor een konvooi tegen onderzeebootaanvallen heeft. De betaalbaarheid, beschikbaarheid en interactiviteit maken het mogelijk aan elke student probleemstellingen voor te leggen waarvoor hij passende plannen moet ontwikkelen, die dan ook in het 'spel' getoetst kunnen worden.

Dit brengt me dan ook naar het tweede deel van het verhaal, wargaming als hobby en hoe het een rol kan spelen in de beoefening van de studie van militaire geschiedenis.
Als hobby is wargamen al sedert de twintiger jaren van de 20e eeuw in zwang. Met name het boek van de Engelse schrijver H.G.

Wells ('Little Wars') over het naspelen van de Boerenoorlog maakt de hobby populair. Zijn idee is dat de mens haar bloeddorstigheid in dit soort spellen zou kunnen uitleven en 'echte' oorlog niet meer nodig zou zijn.
'Little Wars' en vele navolgers, gaan uit van tinnen of loden soldaatjes en kanonnen die in een landschap gevechten op tactisch niveau verbeelden.
Een goed geconstrueerd maritiem spel komt uit de handen van Fred T. Jane, beter bekend van zijn 'All the worlds fighting ships'. Jane laat zeeslagen uitvechten door mniatuurscheepjes aan de hand van gecompliceerde spelregels over snelheid, vuurkracht, inslagabsorptie etc.

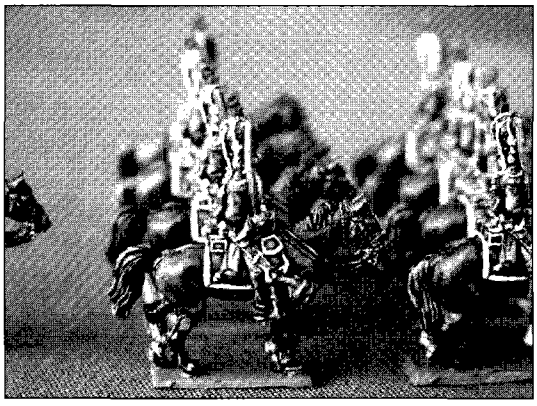

foto van miniatuur soldaatjes zoals ze in wargaming gebruikt worden

Tot in de jaren '50 blijven de miniatuursoldaatjes en schepen de hobby wargames domineren. Tot de Amerikaan Charles Robberts in 1953 met een drastische vernieuwing komt. Hij brengt een spel uit ('Tactics') met kartonnen fiches ('counters') die eenheden en hun kracht, snelheid, omvang ed. weergeven, een (opvouwbare) kartonnen kaart met een hexagonale opdruk (zeskanten).
Het is een groot succes, want veel goedkoper dan dure miniatuursoldaatjes, makkelijker neer te zetten, het kan verschillende niveau's van oorlogvoering verbeelden (de counters kunnen net zo makkelijk een enkele tank, als een compagnie als een bataljon weergeven) en het kan solitair gespeeld worden.

Robberts zet hiermee een hausse in (kartonnen) wargaming in gang die voortduurt tot midden jaren '80.
Die populariteit neemt pas af met de opkomst van de personal computer, een machine die vele functies van een wargame veel beter kan uitvoeren dan een mens (toepassing van gecompliceerde regels, ingewikkelde berekeningen, hij speelt niet vals!, de PC kan 'fog of war' toepassen op het slagveld).
Vanaf dat moment nemen computer wargames langzaam de hegemonie van papieren wargames over. In eerste instantie zijn het 'vertalingen' van papieren wargames naar de computer (compleet met 'kartonnen' kaart en 'kartonnen' counters), later komt ook de computerversie van de miniatuursoldaatjes in zwang (waarin je kleine soldaatjes en kanonnetjes over je beeldscherm ziet bewegen).
In de jaren '90 worden de computerwargames langzaam weggedrukt door spellen die bij een groter publiek populair zijn (autoracen, vliegsimulaties, avonturen- en schietspellen).
Vrij recent zijn de ontwikkelingen dat kleinere bedrijfjes (soms eenmanszaken van de programmeur) voor de nichemarkt wargames ontwikkelen. Internet heeft hierin een belangrijke rol gespeeld omdat het een wereldwijd toch vrij omvangrijke groep liefhebbers betreft, die met elkaar een redelijke markt vormt.

Tenslotte, en daar is het mij toch vanuit de eerste regels van dit artikel om begonnen, welke relatie bestaat er tussen wargames en de bestudering van militaire geschiedenis?
Dat is naar mijn mening een boeiende en

confronterende relatie. De oorzaak daarvoor ligt in het niet-lineaire karakter van een wargame. Vaak is er wel een historisch uitgangspunt, maar door de vele variabelen en beslissingen die je in een wargame neemt (of je tegenstander natuurlijk), ontrolt de geschiedenis zich anders dan in de historische werkelijkheid.
Een boek of film is een lineair product, waarin de chronologie veelal een dwingende rol in het verhaal heeft. Soms is er wel eens een zijsprong met een 'wat als' paragraaf, maar de serieuze studies besteden daar niet teveel tijd aan.
Een aansprekend voorbeeld hiervan is 'Operatie Market Garden', waarin het falen van die onderneming deels gevonden wordt in het feit dat de dropzones van de Britse para's (1st Airborne Divisie) veel te ver van de brug in Arnhem af lagen. Voordat de Britten zich goed en wel georganiseerd hebben na de landingen en onderweg kunnen gaan naar de brug, hebben de Duitsers al diverse gelegenheidsformaties op de marsroutes gepositioneerd. Alleen het bataljon van John Frost weet de brug uiteindelijk te bereiken. Dit alles lees je in een boek, en men schrijft daarin dat de landingen beter direct bij de brug plaats hadden kunnen vinden.
In een wargame heb je die mogelijkheid. Door de Britse para's direct op en rond de brug te droppen, kun je dit alternatief bestuderen. Je krijgt dan alle bijbehorende problemen voorgeschoteld; waar laat je de gliders landen (waarvoor het polderland direct ten zuiden van de verkeersbrug niet geschikt werd geacht), zijn die landingszones wel verdedigbaar? (in verband met de versterkingen die in een aantal dagen nog moeten arriveren), enz, enz. Door zo'n alternatieve geschiedenis is een wargame uit te spelen, krijg je een beter begrip van de historie en van het 'waarom' van bepaalde keuzes die men ooit heeft gemaakt.

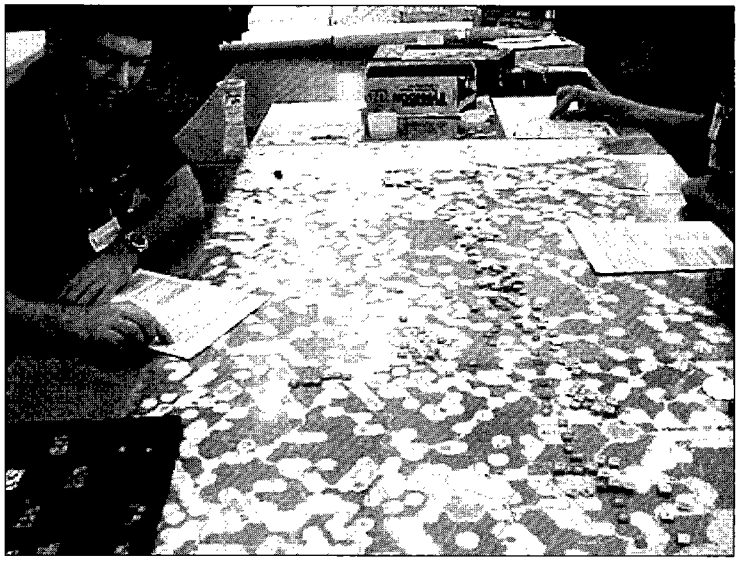

foto van een boardwargame 'operation Thyphoon' zoals dat recent werd gespeeld

Een ander element zijn de begrippen 'ruimte en tijd' die een zeer belangrijke rol spelen in de oorlogvoering. Zo kan je in boeken lezen over de onmetelijke Russische steppes die in de Tweede Wereldoorlog hele divisies, legerkorpsen en legers opslokten, maar je begrip van die situatie wordt beter als je zelf in een wargame beslissingen moet nemen over de inzet van schaarse pantserdivisies. Je ziet dan zo'n eenheid in een paar dagen durende opmars voertuigen verliezen, opgehouden worden door Russische partizanen, af en toe aangevallen worden door de Rode Luchtmacht om tenslotte al deerlijk vermoeid en in gevechtskracht aangetast in het operatiegebied aan te komen.
De keuzes die bevelhebbers moesten maken om de beperkte middelen en mensen effec-

tief in te zetten, worden je veel duidelijker als je zelf zo af en toe eens in zijn schoenen gaat staan: wie wijs je meer logistieke ondersteuning toe en wie moet het maar zien te rooien met de voorraden die er zijn?

Het beste werkt de combinatie van beiden: een goed boek, verslag of studie van een bepaalde militaire operatie en daarnaast een wargame waarin die operatie weergegeven wordt. Je hebt dan de harde feiten, de anekdotes en inzicht in de historische keuzes aan de ene kant en de mogelijkheden en onmogelijkheden in de uitvoering of alternatieven daarvan aan de andere kant.
Een wargame past dus prima in de serieuze bestudering van militair-historische onderwerpen.

Reviews van een aantal computerwargames, te weten:
- tacops
- decisive action
- smolensk 1941
- harpoon classic

http://www.wargamer.com/reviews/tacops30_main.asp
http://www.wargamer.com/reviews/decisive_action_main.asp
http://www.wargamer.com/reviews/smolensk41_main.asp
http://www.gamesdomain.com/gdreview/zones/reviews/pc/mar97/hc97.html
Een link naar een site voor board wargames:
http://www.columbiagames.com/Products/Wargames/Eastfront/

Een tweetal links naar sites waar veel algemene informatie over wargaming te vinden is en veel reviews van games (board en computer).
http://www.grognard.com
http://www.wargamer.com

Het Rijksarchief in Noord-Holland te Haarlem organiseert op zaterdag 7 september 2002 een themadag over militairen, militaire rechtspraak en militaire geschiedenis.
Openingstijden 10.00-15.00 uur. Toegang is gratis.
Adres: Kleine Houtweg 18, Haarlem.
Info en suggesties: A. Meddens-van Borselen, 023-5172709.

Vooraankondiging Marsberichten

Zaterdag 21 september zal een excursie naar **Hellevoetsluis** worden gehouden. Op het programma staan o.a. een bezichtiging van de vesting met het dok en een lezing van drs. J.P.C.M. van Hoof. Houdt die datum vrij!

Wil Zaagman jr.

BELANGRIJK BERICHT!! SLA DIT NIET OVER!!

Vorig jaar trof u in nummer 2 van *Mars et Historia* eenzelfde kadertje aan als het huidige. Toen opgemaakt op 19 mei, nu op 8 mei. Toen had **91,1%** van de leden de contributie 2001 al voldaan. Op dit moment is het percentage betalers "slechts" **87,6**.

Eén lid heeft gedeeltelijk betaald; een kleine hint voor betrokkene: het verschil is het koersverschil tussen de euro en de gulden.

Bent u een van de **12,4%** met een openstaande rekening? Dan zie ik uw betaling graag zo snel mogelijk op één van de rekeningen van de vereniging binnenkomen. U heeft toch ook al twee nummers van dit prachtblad ontvangen? Niet alleen vermijdt u het risico dat de verzending aan u wordt opgeschort, maar bovendien bespaart u zich de € 2,27 kosten van een aanmaning ...

Doe uzelf een plezier, en betaal snel!!

WIJZIGINGEN OP DE LEDENLIJST

Wil Zaagman jr.

Het bestuur heeft de droeve plicht u mee te delen dat zijn overleden de heren:
H.A. van Hoboken, Veenweg 112, 2267 BW Leidschendam en
S.W. Velds, Londenstraat 276, 2711 DL Zoetermeer.

De navolgende overige wijzigingen zijn aangebracht in de ledenadministratie sinds 10 oktober 2001:
Nieuwe leden (en hun interessegebieden):
F.C. Bakker, Klateringerweg 5, 9433 TB Zwiggelte, tel. 0593 – 33 29 14, e-mail flxbak@veteranen.nl (a5, a6, b3, b7, b8, b9);
H.M. Neven, Borneolaan 320, 1019 KL Amsterdam, tel. 020 - 419 29 32 (a1 t/m a7, b1, b4, b9, b10, b11, c4);
Ed. Ragas, Postbus 111, 5110 AC Baarle-Nassau, tel. 06 – 29 24 31 21, e-mail edragas@tiscalinet.be (algemeen).

Rectificatie en aanvulling:
M.P.J.T. Kaelen, Dr. Kanterslaan 118, 5361 NJ Grave, tel. 0486 - 47 44 52 (a5, a6, b3, b6, b9, b11).

Wijzigingen in naam- en/of adresgegevens:
J.P.M. van Bavel, Heggerank 15, 7242 ME Lochem;
A.W. de Koning, Bastinglaan 19, 2614 GP Delft, tel. 015 – 215 76 11, e-mail awk@xs4all.nl;
F.J. van Lier, Kerkpad 17, 7811 AN Emmen, tel. 0591 – 61 70 10;
E.A.K.G. Ruys, Rhienderinklaan 14, 7231 DD Warnsveld, tel. 0575 – 57 54 75;
H.W. Tromp, Van Beverningkstraat 93, 2582 VC 's-Gravenhage, tel. 070 – 322 36 07, e-mail hylketromp@aol.com;
A.G. Westendorp, A. Neuhuyslaan 42, 8072 HT Nunspeet.

LIJST AFDELINGSCORRESPONDENTSCHAPPEN:

a1	Klassieke oudheid, Middeleeuwen	dr. R.P. de Graaf, Poortjesgoed 14, 3901 LC Veenendaal, 0318-527780
a2	80-jarige Oorlog, de Republiek	drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
a3	Napoleontica, Belgische Opstand	drs. M. v.d. Hoeven, Raaphorst 121, 2352 KJ Leiderdorp, 071-5412501
a4	Eerste Wereldoorlog	dr. F. Snapper, Burgemeester Patijnlaan 136, 2585 BM 's Gravenhage
a5	Tweede Wereldoorlog	E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade, 045-5242962
a6	Krijgsverrichtingen in de overzeese gebiedsdelen	
a7	Vredesoperaties	
b1	Krijgsgeschiedenis te land	drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
b2	Korpsgeschiedenis	drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
b3	KNIL	C.A. Heshusius, van Alkemadelaan 350, flat 316, 2697 AS 's Gravenhage, 070-3248495 T. Broos, Zuid-Oostsingel 23, 4611 BB Bergen op Zoom, 0164-242097
b4	Vestingwerken	drs. J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
b5	Schutterijen	A. Kok, Balistraat 86c, 2585 XW 's Gravenhage, 070-3466135
b6	Wiel- en rupsvoertuigen	M.C. v.d. Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's Gravenhage, 070-3634391 J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede, 023-5291324 W. den Dunnen, Jaagpad 61, 2288 CH Rijswijk, 015-2129900
b7	Zeegeschiedenis	dr. S.J. de Groot, Brederoodseweg 49, 2082 BS Santpoort-Zuid, 023-5370769
b8	Gouvernementsmarine	
b9	Mariniers	B.E. Stuit, Postbus 191, 3500 AD Utrecht, 06-20896904
b10	Schepen en vaartuigen	
b11	Luchtvaartgeschiedenis	dr. P.C. Boer, Hoogaars 15, 4617 GE Bergen op Zoom, 0164-230851
b12	Luchtvaartuigen	
c1	Uniformen	F.A.Th. Smits jr., Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg, 070-3873961 M. Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn, 055-3661706
c2	Emblemen	B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, 035-6913563 Ing. R.C. Kuenen, Middachtenstraat 29, 4834 PB Breda, 076-5655159
c3	Onderscheidingen	H.G. Meijer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, 0478-582992 B.W. Wagenaar, Burgemeester Nieuwenhuisenstraat 43, 1906 CJ Limmen, 072-5053896
c4	Tinnen figuren	E.P.M. Heldens, Frans van Mierislaan 14, 1399 GD Muiderberg, 0294-261168
c5	Gedenktekens	drs. J.A. Bom, Storm van 's Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, 070-5118624
c6	Traditie, ceremonieel	P. v.d. Burg, Park Sparrendaal 102, 3972 LC Driebergen, 0343-517588
c7	Vlaggen, vaandels, standaarden	W.L. Plink, Midachten 53, 8162 CK Epe, 0578-612138
c8	Militaire muziek	mr. R.A. Schimmel, Jan Muschlaan 242, 2597 VE 's Gravenhage, 070-3246568
c9	Militaire genealogie	
c10	(Vuur)wapens, geschut	G.D. Klein Baltink, Vordense Binnenweg 49a, 7231 BB Warnsveld, 0575-529156

DE STICHTING SAMENWERKENDE MILITARIA VERZAMELAARS ORGANISEERT IN 2002 DE VOLGENDE MILITARIABEURZEN:

30 juni
8 september
3 november

De vaste locatie voor de beurzen is:
Sporthal "De Meent", Graaf Wichman 177, Huizen N.H.

S.M.V. donateurs en hun dames hebben gratis toegang;
militairen in uniform en houders van een veteranenpas half geld;
overige bezoekers € 2,50 p.p. kinderen onder 10 jaar onder geleide gratis.

INLICHTINGEN

Joop de Blij - Overdag: 015-2602199 - na 18.00 uur 015-2121858

DE DONDERBUS

Inkoop - Verkoop - Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie
Eerste en Tweede Wereldoorlog, Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres:
Oostzeedijk beneden 213 A, 3061 VW Rotterdam
Geopend vrijdag van 19-21 uur, zaterdag van 10-18 uur
Telefoon: 010-4140267, Telefoon privé: 0186-602338